

מסכת מועד קטן

פרק שלישי ואלו מגלחין

דפים י"ג-י"ד

אסור לגלח ולכבס בחולו של מועד

חכמים חששו, שמא יכנסו בני אדם לרגל כשהם מנוולים, כלומר כשאינם מגולחים, ובגדיהם אינם מכובסים, ויסמכו על כך שיגלחו ויכבסו בחולו של מועד, שהם פנוים בו ממלאכתם.

ומחמת החשש הזה, אסרו חכמים לגלח^א ולכבס במועד, ומעתה, על ידי האיסור הזה, יגלחו הכל ויכבסו בגדיהם קודם הרגל, ויכנסו לרגל מגולחים, ובבגדים מכובסים.

וכן שנינו בענין אנשי משמר ואנשי מעמד, הם כהנים לויים וישראלים הבאים כל אחד בשבוע שלו למקדש, כהנים להקריב קרבנות, לויים לשורר, וישראלים לעמוד על הקרבנות, [וזמן המשמר הוא משבת ועד שבת], שכל אלו אסורים להסתפר ולכבס כל אותו שבוע, כדי שיעשו זאת קודם לכן, אמנם אצלם התיירו להסתפר ולכבס ביום חמישי בשבוע, מפני כבוד השבת^ב.

ואלו מגלחין במועד

נתבאר, שאסרו חכמים לבני אדם לגלח במועד, כדי שיגלחו קודם המועד, ומבואר שכן הדין ברוב בני אדם, אבל יש בני אדם שלא היו יכולים לגלח קודם המועד, והתירו להם לגלח במועד^ג.

א. הבא במועד ממדינת הים.

ב. הבא במועד מבית השביה.

ג. היוצא במועד מבית האסורים^ד.

^א מבואר בתוס', שדין זה עיקרו אמור על גילוח הזקן. ולפירוש אחד בתוס', אף שדין זה אמור על גילוח הזקן, גם גילוח הראש אסור, מאותו טעם שגילוח הזקן אסור, כלומר שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, והוא הדין ששניהם שווים להיתר לאלו שהתירו. ולפירוש שני בתוס', רק לדין גילוח הזקן הוצרכו למצאו טעם לאסור שלא יכנס לרגל כשהוא מגונה, אבל גילוח הראש אסור, משום שהוא מלאכה, והוא אסור אף לאלו שהתירו את גילוח הזקן. כן נראה לכאורה מהתוס' אולם אין דבריהם ברורים.

^ב ויל"ע למה במועד לא התיירו לכבס ולספר בחמישי מפני כבוד השבת.

^ג משום דתנא באידך פירקין, דברים שעושים לצורך המועד, כמו מוכרי פירות, דנעשים כדון, קתני נמי ואלו נעשים שלא כדון לצורך המועד. [תוס']

^ד שאינו יכול לגלח קודם המועד, שאין מניחין לו לגלח, ואפילו מניחין לו, אינו ערב לאדם לגלח

ד. מנודה שהתיר לו חכמים את נידויו במועד^ה.

ה. מי שנדר שלא לגלח, ובמועד נשאל על נדרו לחכם והתירו.

ו. נזיר שנטמא במת, ונטהר, שדינו לגלח לחזור למנות נזירות טהרה.

ז. מצורע שנטהר, שצריך לגלח כחלק מסדר טהרתו^ו.

ולענין נזיר ומצורע יתבאר בעזה"י בדף י"ז, האם דינם ככל השאר, ולא הותר להם לגלח במועד, אלא כשלא היה להם פנאי לגלח קודם לכן, או שלהם הותר לגלח במועד, גם כשהיה להם פנאי לגלח קודם המועד.

ואלו מכבסים במועד

נתבאר, שאסרו חכמים לבני אדם לכבס במועד, כדי שיכבסו קודם המועד, ומבואר שכן הדין ברוב בני אדם, אבל יש בני אדם שלא היו יכולים לכבס קודם המועד, והתירו להם לכבס במועד.

א. הבא במועד ממדינת הים. [ובהמשך יתבאר בעזה"י, שהדבר תלוי, לאיזה צורך יצא].

ב. הבא במועד מבית השביה.

ג. היוצא במועד מבית האסורים.

ד. מנודה שהתיר לו חכמים את נידויו במועד.

ה. מי שנדר שלא לכבס, ובמועד נשאל על נדרו לחכם והתירו.

ו. הזבים, והזבות, והנדות, והיולדות, וכל הטמאים שטהרו במועד^ז.

ויש דברים שמותר לכבסם במועד מטעם אחר, והוא, שהם מטנפים תמיד, וגם כשכבסום קודם המועד, צריך לכבסם שוב במועד.

א. מטפחות [=מגבות] הידים.

ב. ומטפחות הספרים^ח.

בבית האסורין. [כן הוא בירושלמי]. [תוס']

^ה בירושלמי מקשה, הני למה התיירו, והלא פשע שלא בא לפני המועד לפני חכמים להתיר לו. ומשני שכלו לו שלשים יום של נדוי במועד, דאין נדוי פחות משלשים יום. וכן מי שנשאל לחכם, מוקי לה כשבא בחול המועד. אי נמי לפני המועד לא מצאו בו פתח. [תוס']

^ו ואם תאמר, מאי קא משמע לן נזיר ומצורע [לכאורה דין פשוט שמותרים שהרי מצווה יש בדבר]. יש לומר דסלקא דעתך, דאסור, שלא יהו קרבנותיהן, קא משמע לן דשרי [ולפי הפירוש הזה, הם מותרים גם כשהתירו קודם המועד, ושהו טהרתם עד המועד]. ואי מיירי הכא בשלא היה להן פנאי דוקא, והוא כדבעי למימר בגמרא, יש לומר דהכי קאמר, דנזיר ומצורע העולין מטומאה לטהרה, דוקא שעולין עתה, אבל עולין מטומאה לטהרה מקודם רגל אסורין. [תוס']

^ז ענין זה צריך ביאור, מדוע לא כבסו כשהיו טמאים, וכי אין מכבסים בגדים טמאים. ושמה רגילים להיטנף בטבילה, ומותרים לכבס לאחר הטבילה. שו"ר דברי התוס' בדף י"ח שכתבו - במצורע איירי, דהא מצורע אסור לכבס ... ומסופק אם נאמר כן בעולה מטומאת מת ונבילה שצריך לכבס בגדיו, או אמרינן דוקא מצורע, הואיל ואסור לכבס כל בגדיו שלו. מיהו מה שפירש דבמצורע איירי, קשיא לן, אי אמרינן דמצורע אינו נוהג צרעתו ברגל, אם כן מאי איירא עולים מטומאה לטהרה, אפילו בימי צרעתו נמי מותר לכבס ברגל ... [תוס' בדף י"ח]. ועיי רש"י על דברי תוס' אלו.

^ח י"ג ספרים, שנותנין המטפחות עליהם כשמתפריים, ובמסתפר לכל אותם שהתירו חכמים. וי"ג

מי שיש לו רק חלוק אחד

לעיל נמנו אותם שלא היו יכולים לכבס קודם הרגל, והותר להם לעשות זאת במועד.

ולדברי רב אסי אמר רבי יוחנן, מלבד אותם המנויים לעיל,^א גם מי שאין לו אלא חלוק אחד, מותר לכבס חלוקו בחולו של מועד.^ב

ואין לחשוש שישאלו הכל, היאך הכל אסורים וזה מותר, כי זה שיש לו רק חלוק אחד, התירו לו לכבס באופן שיהא ניכר שיש לו רק חלוק אחד, כמאמר מר בר רב אשי, **אזורו מוכיח עליו**, שכשהוא מכבס חלוקו, כשהוא פושטו, הוא מתעטף במקטרנו [=הבגד העליון], וחוגרו באזורו, ועומד ומכבס, וכשרואים אותו לבוש בלא חלוק, יודעים שאין לו אלא חלוק אחד.

בגדי קטנים

כתבו התוס', שבירושלמי אמרו, בגדי קטנים מותר לכבס במועד, כי ניכרים שהם קטנים, ומלוכלכים, והרי הם כמי שאין לו אלא חלוק אחד.

הבא ממדינת הים שמותר לו לגלח במועד

א. **מי שיצא למדינת הים לשוט**, כלומר לטייל ולראות העולם, ולא לצורך מזונות כלל, **אף על פי שחזר במועד, ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד**, הכל מודים שאסור לו לגלח במועד, הואיל ויצא שלא לצורך.

ב. **מי שיצא למדינת הים למזונות**, כלומר שלא היו לו מזונות, והוצרך לצאת לפרנס עצמו, **אם חזר במועד, ולא היה לו פנאי לגלח קודם המועד**, הכל מודים שמותר לו לגלח במועד, הואיל ויצא ברשות.

ג. **ומי שיצא למדינת הים להרווחה**, כלומר שהיו לו נכסים הרבה, ולא היה חסר מזונות, ומכל מקום לא היתה יציאתו לשוט, אלא להרוויח יותר. בזה נחלקו רבי יהודה וחכמים.

לדעת רבי יהודה – מאחר שלא היה חסר מזונות, ויצא רק להרוויח, **הרי זה כיוצא לשוט, ולכן אם חזר במועד, אף על פי שלא היה לו פנאי לגלח קודם המועד, אסור לו לגלח במועד**, הואיל ויצא שלא לצורך.

ולדעת משנתנו – מאחר שלא יצא לשוט אלא לפרנסה, **הרי זה כיוצא למזונות, ולכן אם חזר במועד, מאחר שלא היה לו פנאי לגלח קודם המועד, מותר לו**

ג. ומטפחות הספג, שמנגבים בהם עצמם כשיוצאים מבית המרחץ.

כל אלו מנויים במשנתנו, ולהלן יתבאר בעזה"י, שיש אופנים נוספים שמותר לכבס במועד, כגון מי שאין לו אלא בגד אחד, וכן בגדי פשתן. [ראה להלן בדף י"ד ובדף י"ח].

דף י"ד

אבדה לו אבדה ערב הרגל

לעיל נמנו אותם שלא היו יכולים לגלח ולכבס קודם הרגל והותר להם לעשות זאת במועד.

וללשון ראשון בגמרא, **נסתפק רבי זירא**, מה דין מי שאבדה לו אבדה קודם הרגל, והיה טרוד לחפש אחריה, ומחמת טרדתו לא היה לו פנאי לגלח קודם הרגל. **האם מאחר שהיה אנוס בכך שלא גילח קודם הרגל, מותר לו לגלח במועד**, כשאר המותרים, או מאחר שאין הדבר ידוע וניכר, **אסור**, שלא יאמרו רואים, בכוונה שהה עצמו לגלח ברגל.

ואמר על כך אבבי, הלא למדנו, שבפסח אסור לעשות צורה בבצק, שמא כשישהה בעשיית הצורה, יחמיץ הבצק. ומאחר שאסור זאת לרוב בני אדם, אסרו זאת גם לבית ביתוס, שהיה להם דפוס לעשות בו צורה, ולא היו צריכים לשהות, והטעם שאסרו גם להם, שלא יאמרו הכל, היאך יתכן ששל ביתוס מותרים, ושל שאר בני אדם אסורים, שאין הכל יודעים שלביתוס היה דפוס. והוא הדין לענין תגלחת, גם זה שאבדה לו אבדה **אסור**, שלא יאמרו הכל, היאך יתכן שאר בני אדם אסורים, וזה מותר, ואין הכל יודעים שאבדה לו אבדה.

אומן שאבדה לו אבידה ערב הרגל

לדברי רב אשי, לא נסתפק רבי זירא בכל מי שאבדה לו אבדה ערב הרגל, אם מותר לו לכבס ברגל, כי ודאי רוב בני אדם אסורים לכבס, גם כשאבדה להם אבדה ערב הרגל, שהרי אין הכל יודעים שאבדה להם אבדה.

ורבי זירא נסתפק רק באומן, כגון ספר, שאבדה לו אבדה ערב הכל, ומחמת אונסו לא הסתפר, **האם מאחר שהוא אומן, שהכל באים אצלו ערב הרגל, וכשאבדה לו אבדה, הכל יודעים שהיה אנוס, מותר לו לגלח ברגל, או מאחר שאין הדבר ידוע כל כך כאותם המנויים לעיל, אסור לו לגלח ברגל**. ועמד ספק זה בתיקו.^א

^א ספרים. ובירושלמי קאמר עלה, מטפחות הספרים אין מכבסין אותן במי רגלים, מפני הכבוד. ואין נראה לי להביא ראיה דאייירי בכתבי הקדש, דאפילו דאייירי באומן המספר, שייך כבוד המסתפרים, שנותנין אותן בפניהם כשמסתפרין, ואין כבוד להם במטונפין. [ע"י תוס'].
^ב פירש בקונטרס דבאומן מבעיא ליה, אבל בני העיר, אף על פי שאין להם אומן אחר, לא מביעיא ליה, דפשיטא דאסורים. [תוס'].
^ג יש להסתפק אם חלה ונתרפא, אם מותר לגלח, אם מוכחא מילתא כי הני. [תוס'].
^ד ... משמע דמי שאין לו אלא חלוק אחד, שרי לכבסו במועד אפילו פשע ולא כבסו לפני המועד, כך נראה לי. ובתוספות מסופק בזה. [] ונראה דגבי אבל לא שרינן כשאין לו אלא חלוק אחד, דהא אפילו אם היו לו מכובסין, אסור ללבוש. [] צ"ע בהן ששלמה משמרתו ברגל, אם מותר לכבס ... [תוס' בדף י"ח].

^א שלהם הותר לכבס במועד, אף על פי שיש להם שני בגדים, והם מלוכלכים. [ע"י בדף י"ח].
^ב ... משמע דמי שאין לו אלא חלוק אחד, שרי לכבסו במועד אפילו פשע ולא כבסו לפני המועד, כך נראה לי. ובתוספות מסופק בזה. [] ונראה דגבי אבל לא שרינן כשאין לו אלא חלוק אחד, דהא אפילו אם היו לו מכובסין, אסור ללבוש. [] צ"ע בהן ששלמה משמרתו ברגל, אם מותר לכבס ... [תוס' בדף י"ח].

^ג ואם תאמר, היאך יכבסנו במועד, אם כן יאשר במועד בלא חלוק בשעת כיבוס, כמו כן היה יכול לכבס קודם המועד, ויהיה בלא חלוק בשעת כיבוס. וכי תימא שכבסו קודם מועד, ומשום הכי מותר לכבסו במועד, אם כן תרתי נמי, אם יתלכלכו למה נאסור לו, והלא לא פשע. יש לומר דדי לו בשתי חלוקין, אחד ליום טוב ראשון ואחד ליום טוב אחרון. [אבל זה שיש לו חלוק אחד, אף שכבסו קודם הרגל לצורך יום טוב ראשון, צריך לכבס במועד פעם נוספת, לצורך יום טוב אחרון]. [תוס'].
^ד כלל גדול בלימוד שידע התלמיד אחר ששנה מה שעלה בידו מכל מה ששנה ויסמוך על הכללים שיצאו לו משם (מאירי סוף הוריות).

לגלח במועד, הואיל ויצא ברשות.

שכן כשקדמה האבלות לרגל, בהגיע הרגל, באה שמחת הרגל, שהיא מצוות עשה של רבים, ודוחה את האבלות, שהיא מצוות עשה של יחיד.

וכשהרגל קדם לאבלות, בהגיע האבלות, מאחר שהיא מצוות עשה של יחיד אינו דוחה את שמחת הרגל שהיא מצוות עשה של רבים.

גילוח קטן במועד

ללשון ראשון, דעת שמואל, שקטן הנולד במועד, ויש לו שערות גדולות המצערות אותו, מותר לגלח שערותיו במועד, שהרי נתבאר, שהיוצא מבית האסורים במועד, מאחר שלא היה יכול לגלח קודם לכן, מותר לגלח במועד, וקטן שנולד במועד, הרי הוא כמותו, שביציאתו ממעי אמו, אין לך יוצא מבית האסורים גדול מזה. אמנם דווקא כשנולד במועד, אבל אם נולד קודם הרגל, מאחר שהיה פנאי לגלחו קודם הרגל, אין מגלחים אותו במועד.

ולדברי אמרימר או רב שישא בריה דרב אידי דעת שמואל, שמותר לגלח את הקטן במועד, בין כשנולד במועד, ובין כשנולד קודם הרגל.

תגלחת בימי אבלו

בהמשך יתבאר בעזה"י, שהאבל אסור בתגלחת, אמנם בברייתא מבואר, שכל אלו שהותרו לגלח במועד, הותרו לגלח גם בימי אבלות שלהם.

ורבי פנחס רצה ללמוד ברייתא זו מכלל הן אתה שומע לאו, כלומר, דווקא אותם שהותרו לגלח במועד, מותרים לגלח באבלותם, אבל האסורים לגלח במועד, אסורים לגלח בימי אבלותם.

ומכאן הקשה על לשון ראשון של שמואל, שכן ללשון ראשון, קטן שנולד קודם המועד, אסור לגלח במועד, ואם כן יהיה אסור לגלח בימי אבלותו^א. והלא אין הדבר כן, שהרי שנינו, שקטן שהוא אבל, מקרעים בגדיו מפני עגמת נפש, כלומר שיבכו הרואים, ולא כדי לקיים בו דין אבלות, כי אין דיני אבלות נוהגים בקטן.

ורב אשי דחה דברים אלו, כי אין ללמוד הברייתא מכלל הן אתה שומע לאו, שהברייתא באה ללמד רק זאת, שהמותרים במועד, מותרים גם באבלות, אבל האסורים במועד, יש שמותרים באבלות [כקטן שנולד קודם המועד], ויש שאסורים באבלות.

מנהג אבלות ברגל

האבלות היא מצווה עשה של יחיד², שנאמר, "אֶבֶל יַחֲדָּי עֲשֵׂי לָךְ" (ירמיה ו' כ"א), ושמחת הרגל היא מצוות עשה של רבים, שנאמר, "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחֻגְךָ אִתָּהּ וּבְגֵד וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְחֵלְוֵי וְחֵמְרֵי וְהִתְיַמְתָּ וְהִתְיַמְתָּ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ" (דברים ט"ז י"ד). ולכן האבל אינו נוהג אבלות ברגל.

^א יל"ע בדבר זה, הלא אפשר שאין נקרא ימי אבלות אלא מי שנוהג בו אבלות, אבל קטן אין נוהג בו כלל דיני אבלות.

^ב משמע דאבילות איכא עשה דאורייתא, מדלא קאמר ודחי עשה דרבנן, והאי דקאמר לעיל, לא מבעיא ימי אבלו דרבנן, היינו עשיית מלאכה, דנפקא לן באסמכתא, מ"והפכתי חגיכם לאבלי", אבל גוף האבילות דאורייתא. מיהו נראה לי דשמחת הרגל נמי דרבנן, "ושמחת" היינו בשלמי שמחה, כדאיתא בחגיגה. [תוס'].

עשיית דין בחולו של מועד

שנינו בברייתא, שבחולו של מועד דנים דיני נפשות ודיני מכות ודיני ממונות³. ממונות⁴.

ורב יוסף הבין, שהכוונה לעשיית הדין ממש, כמו בחול, שפוסקים את הדין, ומי שאינו נשמע לפסק הדין, מנדים אותו⁵.

ומכאן יש להביא ראיה, שמנודה נוהג נידויו ברגל, שכן אם זה שכבר נודה, אינו נוהג נידויו ברגל, בוודאי לא היו מנדים במועד עצמו.

אולם אבני דחה ראיה זו, ואמר, שאפשר שאין הכוונה לעשיית דין ממש, אלא לשיבה לעיני בדין, אבל אין פוסקים אותו בחולו של מועד, וממילא אין מנדים, ואם כן, אין להביא מכאן ראיה, שמנודה נוהג נידויו במועד.

ואמר אבני, שראיה לכך שהדין האמור כאן הוא העיון בלבד, ולא פסק הדין, שכן אחד מהדינים האמורים כאן הוא **דיני נפשות**, וכבר אמר רבי עקיבא, שסנהדרין שדנו אדם למיתה, אסורים לטעום כל אותו היום, שנאמר, "לא תאכלו על הַדָּם לֹא תִנְחָשׁוּ וְלֹא תִעֲוֹנֶנּוּ" (ויקרא י"ט כ"ו), ובמועד אין ראוי להביא עצמים לידי תענית⁶.

ורב יוסף השיב, שבוודאי הכוונה לעשיית הדין ממש, ולא לעיון בו בלבד, שכן אם הכוונה לעיון בו בלבד, יש כאן עינוי דין.

ואם כן יש ללמוד מכאן שמנודה נוהג נידויו ברגל, שהרי היו מנדים ברגל.

וניתן לדון דיני נפשות בלא להביא עצמים לידי תענית במועד, וזאת על ידי שבתחילת היום יעיניו בדינו, וקודם שיפסקו, ילכו לאכול ולשתות, ובסוף היום יחזרו ויפסקו הדין.

מנהג מנודה ברגל

נסתפקו בגמרא, אם מנודה נוהג נידויו בחולו של מועד⁷.

וכבר נתבאר, שרב יוסף הביא ראיה לכך, שהמנודה נוהג נידויו בחולו של

³ דווקא בחולו של מועד אבל ביום טוב לא, שאסור משום שבות. [רש"י].

⁴ תימה לימא דאי לא צית דינא, נחתינן לנכסיה. מיהו פריך שפיר. [תוס'].

⁵ הקשה בתוס' הר"א היכי קשה ליה דהא ממנעי משמחת יום טוב מאכילה ושתיה, וגוף ההריגה דהוא מלאכה לא חיישינן. ונראה לי, מדאסר רחמנא הבערת בת כהן בשבת, מכלל דבמועד שרי. אי נמי כיון שהיא מצוה, לצורך יום טוב קרינא בה. [תוס'].

⁶ והקשה הרב, הא ליכא אלא עשה [דיחיד], ואין עשה [דיחיד] דוחה עשה [דרבים]. ואפילו עשה [דיחיד] ליכא, אלא עורא גור כדלקמן. והא לאו קושיא היא, דהא נידוי דחי לאו דמקלל חברו, דאיכא לאו, ושמא מסוטה ילפינן. ועוד כיון שעבר על דברי הדיינין, הרי יש כאן עשה דרבים. [תוס'].

שָׁרָף ה" (ויקרא י ו) כלומר לא תהיו כשאר אבלים, המתאבלים על מתיהם, ומגדלים שער ראשם, אלא אתם "רְאִשֵׁיכֶם אֶל תִּפְרְעוּ", ולא תגדלו שער ראשכם. ומכאן יש ללמוד, ששאר אבלים אסורים בתספורת.²

דף ט"ו

ב.ג. מנוחה ומצורע אסורים בתספורת.³ שכן שנינו בברייתא מנוחים ומצורעים אסורים לספר ולכבס.⁴

סקילת המנוחה אחר מותו

מנוחה שמת, בית דין סוקלים את ארונו. רבי יהודה אומר, לא שיעמידו עליו גל אבנים כגלו של עכן, שנאמר בו "וַיִּקְיְמוּ עָלָיו גַּל אֲבָנִים גְּדוֹל" (יהושע ז' כ"ו) אלא בית דין שולחים ומניחים אבן (גדולה) על ארונו. ללמדך, שכל המתנדה ומת בנידויו, בית דין סוקלים את ארונו.⁵

החייבים בעטיפת הראש

א. האבל חייב בעטיפת הראש.⁶ שכן הקב"ה אמר ליחזקאל, שלא ינהג דיני אבלות על מיתת אשתו, ובכלל זה "הַאֲנָק דִּם מַתִּים אֲבָל לֹא תַעֲשֶׂה פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֵלְיָךְ וַיִּעֲלֶיךָ תְּשִׁים בְּרִגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲטֶה עַל שִׁפְסָף וְלֹא תֹאכַל" (יחזקאל כ"ד י"ז), כלומר לא תעטוף הראש. ומכאן יש ללמוד, ששאר אבלים, הנהוגים דיני אבלות, חייבים לעטוף ראשם.⁷

ב. נסתפקו בגמרא אם מנוחה חייב בעטיפת הראש. ורב יוסף אמר להביא ראיה, שהמנוחה חייב בעטיפת הראש, שכן שנינו לענין תעניות שמתענים על הגשמים, שאם נתענו ולא נענו, הם מתעטפים ויושבים כמנוחים וכאבלים עד שירחמו עליהם מן השמים, ומתוך כך שאמרו שהם מתעטפים כמנוחים, משמע שמנוחה מתעטף. אולם אביי דחה ראיה זו, כי אפשר שמנוחה לשמים חמור משאר מנוחים, והוא לבדו חייב להתעטף, אבל שאר מנוחים אינם צריכים עטיפת הראש.

ג. המצורע חייב בעטיפת הראש. שנאמר בו, "וְהִצְרִיעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיֶה פְּרָמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ וְעַל שִׁפְסָף יִעָטֵף וְעַל שִׁפְסָף יִעָטֵף וְעַל שִׁפְסָף יִעָטֵף וְעַל שִׁפְסָף יִעָטֵף" (ויקרא י"ג מ"ה), כלומר יעטוף ראשו.⁸

האסורים בתספורת בכל זמן

א. האבל אסור בתספורת. שכן, כשמתו נדב ואביהו בני אהרן, נאמר לקרוביהם האבלים, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל־עֲזָרָה וְאֶל־יִתְמֵי בְנֵי אֶלְשֵׁיכֶם אֶל תִּפְרְעוּ וּבְגָדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִתְמְדוּ וְעַל כָּל הַעֲדָה יִקְצַץ וְאֶחְיִיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכוּ אֶת הַשְּׂרָפָה אֲשֶׁר

¹ לכאורה אף אם אינו נוהג מנהג מצורע, מכל מקום, למה יהא עדיף על שאר בני אדם, הלא הכל אסורים לגלח במועד. ושואר אם אינו נוהג מנהג מצורע, מותר לגלח במועד, גם כשאינו נוהג, שהרי רק במועד הותרה לו התגלחת, והרי הוא כיוצא מבית האסורים במועד. ויל"ע בדבר.

² רש"י פירש, שהחשש הוא שמא ישהה קרבנותיו עד ליום טוב האחרון ומקריבן, ואסור להקריב קרבנות יחיד ביום טוב. ולכאורה לולא פירושו, היה מקום לומר, שהחשש הוא שמא יטהר קודם הרגל הרבה, וישהה קרבנותיו עד הרגל. ואפשר שרש"י פירש מה שפירש, כי באמת לא התירו לו אלא כשנטהר ברגל, אבל כשנטהר קודם הרגל, לא יגלח במועד אף כדי להיטהר. וראה להלן בדף י"ז.

³ .. תניא במס' שמחות, היה מגלח, ואמרו לו מת אחד מקרובינו, הרי זה יגמור ... [תוס' בדף כ"ג].

⁴ להכי קאמר להו בהדדי, משום דפשיט להו בהדדי. [רש"י].

⁵ מהברייתא למדו זאת אבל לא למדו זאת מהכתוב האמור במצורע "ראשו יהיה פרוע" כי הוא נדרש לענין אחר, כדעת רבי עקיבא להלן. [ע"י רש"י ותוס'].

⁶ יל"ע אם רבי יהודה מנאר דברי תנא קמא, או חולק עליו, ולדעת תנא קמא מעמידים על ארונו גל אבנים.

⁷ ומה שאין נוהגין עתה לעשות עטיפת הראש וכפיית המטה. (א) סמכין אהא דאמרין בירושלמי, אכסנאי אינו חייב בכפיית המטה, דלא לימרון חרש הוא, פירוש, מכשף, וכמו כן אנו בין הנכרים, ויש בינינו עבדים ושפחות. (ב) ועוד יש ליתן טעם בכפיית המטה, לפי שמטות שלנו כך יכולין לשכב בנחת מצד זה כמו מצד זה, ואין ניכרת הכפייה, דיש להן ארבע קונדיסאים מלמעלה כעין רגלים, וכדאמרין לקמן, דרגש אין צריך לכפותו. (ב) ועוד יש ליתן טעם בעטיפת הראש, שלא היה מביא כי אם לידי שחוק ענין עטיפת ישמעאלים. [תוס' בדף כ"א].

⁸ ובדף כ"ד יתבאר בעז"ה כיצד היא העטיפה.

ראשו^א.

האסורים בהנחת תפילין

א. האבל אסור להניח תפילין^ב. שכן הקב"ה אמר ליחזקאל, שלא ינהג דיני אבלות על מיתת אשתו, ובכלל זה "האֵנֶק דִּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ וְנִעְלֶיךָ תְּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲטֶה עַל שֵׁפֶס וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכַל" (יחזקאל כ"ד י"ז), כלומר הנח בראשך את התפילין הקרויות. ומכאן יש ללמוד, ששאר אבלים, הנוהגים דיני אבלות, אסורים להניח תפילין.

ב. נסתפקו בגמרא אם מנוחה אסור להניח תפילין. ועלה הספק בתיקו.

ג. נסתפקו בגמרא אם מצורע אסור להניח תפילין. ורצו להוכיח שהוא אסור כפי שיתבאר בעזה"י להלן, ודחו את הראיה הזו. ואם כן משמע שהוא מותר.

פריעת ראש של מצורע

נאמר במצורע, "וְהִצְרִיעַ אֲשֶׁר בוּ הִנָּע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְּרָמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ וְעַל שֵׁפֶס יַעֲטֶה וְטִמָּא טִמָּא יִקְרָא" (ויקרא י"ג מ"ה).

וכבר נתבאר, שהריבוי "וְהִצְרִיעַ" בא ללמד, שגם כהן גדול שנצטרע בכלל הכתוב.

עוד אמרו שהכתוב "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְּרָמִים" בא ללמד, שבגדיו של המצורע יהיו קרועים.

ונחלקו חכמים מה מלמד הכתוב "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ".

לדברי רבי אליעזר – הכתוב הזה מלמד, שהמצורע מגדל שער ראשו, ואינו מסתפר.

ולדברי רבי עקיבא – שתי הויות נאמרו כאן, "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְּרָמִים", "וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ", כשם ש"יהיו" האמור בבגדיו, הוא דבר שחוץ מגופו, כלומר בגדיו, כך "יהיו" האמור בראשו, הוא דבר שחוץ מגופו, כלומר שראשו יהיה מגולה, ולא יכסה אותו, ולא בא הכתוב לאסור תספורת. ומתחילה רצו לומר, שגילוי הראש האמור כאן הוא שיהיה ראשו מגולה מתפילין, ומכאן שהמצורע אסור להניח תפילין. **אולם רב פפא אמר**, שהכוונה לכך שראשו יהיה מגולה מכיסוי **כומתא** (=כובע) וסודר, אבל תפיליו הוא מניח.

האסורים בשאילת שלום

א. האבל אסור בשאילת שלום. שכן הקב"ה אמר ליחזקאל, שתמות אשתו, ואז, "האֵנֶק דִּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ וְנִעְלֶיךָ תְּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲטֶה עַל שֵׁפֶס וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכַל" (יחזקאל כ"ד י"ז), כלומר בדבר זה תנהג אבלות^ב, שתדום ולא תשאל לשלום. ומכאן יש ללמוד, שהאבל אסור בשאילת שלום.

^א ולא נראה לו דברי רב פפא, דמוקי "ראשו יהיה פרוע" אכומתא וסודרא. [תוס'].

^ב ולא בכל ימי אבלו קאמרינן, אלא יום ראשון בלבד, ושני, כדלקמן בדף כ"א. [תוס'].

^ג וכן בתלמוד תורה, שהיה צריך להראות בקצת דברים שהוא אבל, ובכל שאר דברים לא היה עושה, ולא היה נוהג דיני אבל אלא למשל. [תוס'].

ב. נסתפקו בגמרא אם מנוחה אסור בשאילת שלום. ורב יוסף אמר להביא ראיה, שהמנוחה אסור בשאילת שלום, שכן שנינו לענין תעניות שמתענים על הגשמים, שאם נתענו ולא נענו, הם יושבים כמנוחים וכאבלים, ואסורים בשאילת שלום שבין אדם לחבירו, כבני אדם הנוזפים למקום, ומתוך כך שאמרו שהם אסורים בשאילת שלום כמנוחים, משמע שמנוחה אסור בשאילת שלום. **אולם אבני דחה** ראיה זו, כי אפשר שמנוחה לשמים חמור משאר מנוחים, והוא לבדו אסור בשאילת שלום, אבל שאר מנוחים מותרים בשאילת שלום. **וממה שאמרו** [להלן] **במצורע** האסור בשאילת שלום שהוא כמנוחה, אין ללמוד שגם המנוחה אסור בשאילת שלום, שלא אמרו שלענין שאילת שלום המצורע כמנוחה, ואפשר שבדברים אחרים הוא כמנוחה, ומלבד זאת הוא לבדו אסור בשאילת שלום.

ג. המצורע אסור בשאילת שלום. שנאמר בו, "וְהִצְרִיעַ אֲשֶׁר בוּ הִנָּע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְּרָמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ וְעַל שֵׁפֶס יַעֲטֶה וְטִמָּא טִמָּא יִקְרָא" (ויקרא י"ג מ"ה), ובאירו בברייתא, ששפתיו יהיו מדובקות זו בזו^א, שיהא כמנוחה וכאבל, ואסור בשאילת שלום.

האסורים בדברי תורה

א. האבל אסור בדברי תורה. שכן הקב"ה אמר ליחזקאל, שתמות אשתו, ואז, "האֵנֶק דִּם מֵתִים אֵבֶל לֹא תַעֲשֶׂה פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ וְנִעְלֶיךָ תְּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲטֶה עַל שֵׁפֶס וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכַל" (יחזקאל כ"ד י"ז), כלומר בדבר זה תנהג אבלות, שתדום מדברי תורה. ומכאן יש ללמוד, שהאבל אסור בדברי תורה.

ב. המנוחה מותר בתלמוד תורה, שכן מבואר בברייתא. **והמוחרם לא שונה ולא שונים לו, אבל שונה הוא לעצמו** שלא יפסיק את למודו.

ג. המצורע וכל הטמאים מותרים בדברי תורה. שנאמר "בַּיּוֹם הַשֵּׁמֶר לְךָ וְשִׁמְרֵךָ נִפְשֶׁךָ מֵאֵד פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וּפִי יְסוּרוּ מִלְּבָבְךָ כֹּל יָמֵי חַיֶּיךָ וְהוֹדִיעָתָם לְבְנֶיךָ וְלְבָנֵי בְנֵיךָ. יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֶלְקֶיךָ בְּחֹרֵב בְּצִמְרֵי ה' אֵלֵי חֶקֶל לִי אֶת הַעֵם וְאֲשַׁמְעֶם אֶת דְּבָרֵי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֶתִּי כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאָדָמָה וְאֶת בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן" (דברים ד' ט"ז), כלומר עליך ללמד לבניך ולבני בניך בכל הדורות, כאותו יום שעמדת בחורב, שהיו באימה וביראה וברתת ובזיעה. מכאן אמרו, הזבים והמצורעים ובוועלי נדות^א, מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות. **ורק בעלי קריין אסורים**, לפי שבא להם מחמת שמחה וקלות ראש, ואין כאן אימה.

מנוחה ומוחרם

המנוחה, שונה [=מלמד תורה], ושונים לו [=מלמדים לו], נשכר [=לעבוד אצל אחרים], ונשכרים לו [=אחרים לעבוד אצלו].

^א לעיל דרשינן מיניה עטיפת הראש. ושמה תרוייהו משמע. אי"נ מדכתיב "שפם" ולא כתיב "שפה". [תוס'].

^ב אחר שטבל לקרי, אבל לקרוי צריך טבילה. ולרבי יהודה משמע התם, דלא צריך טבילה לדברי תורה לבעל קרי, היכא דלא נטהר על ידי טבילה זו ... מיהו לכאורה נראה לי דלא פליגי רבי יהודה ורבנן אלא בהני טומאות דדומיא דקרי הוי, דהיינו דטומאה יוצאה עליו מגופו, אבל בטומאת שרצים מודה רבי יהודה, דבהדי קרי צריך טבילה, אם כן הכי נמי בועל נדה מודה, דלא חשיב טומאה יוצאה מגופו ... [תוס'].

אסור במלאכה.

ב. המנוחה מותר בעשיית מלאכה. שכן שנינו בברייתא הנזכרת לעיל, מנוחה, שונה ושונים לו, נשכר ונשכרים לו. אמנם רב יוסף רצה להביא ראיה, שהמנוחה אסור בעשיית מלאכה ביום, שכן שנינו לענין תעניות שמתענים על הגשמים, שאם נתענו ולא נענו, הם אסורים במלאכה ביום, ומותרים בלילה, ואמרו שם, וכן אתה מוצא במנוחה ואבל, ומשמע שגם לענין מלאכה הם שווים. אולם דחו זאת ואמרו, שאפשר שהם שווים לדברים אחרים, כגון לעטיפת הראש, אבל במלאכה מותר לגמרי.

ג. נסתפקו בגמרא אם מצורע מותר בעשיית מלאכה. ועלה הספק בתיקו.

האסורים ברחיצה

א. האבל אסור ברחיצה.² שנאמר, "וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חקמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תקישי שמן והיית פאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת" (שמואל ב' י"ד ב). ורחיצה בכלל סיכה, שנאמר, "ותבא כפמלם בקרבן וקשמן בעצמותיו" (תהילים ק"ט י"ח).

ב. נסתפקו בגמרא אם המנוחה מותר ברחיצה. ורב יוסף אמר להביא ראיה, שהמנוחה אסור לרחוץ כל גופו ומותר פניו וידיו ורגליו, שכן שנינו לענין תעניות צבור, שאסורים ברחיצת כל הגוף ומותרים ברחיצת פניו וידיו ורגליו, ואמרו שם, וכן אתה מוצא במנוחה ואבל, ומשמע שגם לענין רחיצה הם שווים. אולם דחו זאת ואמרו, שאפשר שהם שווים לדברים אחרים,³ אבל ברחיצה המנוחה מותר לגמרי.

ג. נסתפקו בגמרא אם מצורע מותר ברחיצה. ועלה הספק בתיקו.

האסורים בנעילת הסנדל

א. האבל אסור בנעילת הסנדל. שכן הקב"ה אמר ליחזקאל, שלא ינהג דיני אבלות על מיתת אשתו, ובכלל זה "האנג דם מתיים אבל לא תעשה פארך חבוש עקיד ונעליך תשים ברגליך ולא תעטה על שפם וקחם אגשים לא תאכל" (יחזקאל כ"ד י"ז). ומכאן יש ללמוד, ששאר אבלים, הנוהגים דיני אבלות, אסורים בנעילת הסנדל.

ב. נסתפקו בגמרא אם המנוחה מותר בנעילת הסנדל. ורב יוסף אמר להביא ראיה, שהמנוחה אסור בנעילת הסנדל, שכן שנינו לענין תעניות צבור,

² וסוף פרק דתענית מסיק הלכתא, אבל אסור בין בחמין בין בצונן, אבל לרחוץ פניו ורגליו, בחמין אסור, בצונן מותר, ולסוך אפילו כל שהוא אסור. [ובתוס' הרב קשיא ליה, מאי שנא בתשעה באב ויום הכפורים אסור לרחוץ אפילו אצבעות ... והא תרוייהו מסיכה נפקי, אבלות מיואל תסוכי שמן, יום הכפורים מיוסוך לא סכתיי. ובשם רשב"ם פירש, דלפי המסקנא דמסיק בפרק קמא דתענית, דאבל מותר לרחוץ פניו ורגליו בצונן, הוא הדין תשעה באב ויום הכפורים. ותימה אמאי לא מייתי בסוגיין דתענית היא דמטפחת כו'. ובשם רבינו תם שמעת, שהיה אוסר לרחוץ כלל בתשעה באב ויום הכפורים חוץ מידי חברית, דחשיב להו כמו מלוכלכות בטיט וצואה, הואיל ואינו יכול ליגע בפיו ועיניו משום בת מלך. [תוס'].

³ דמייירי התם ... בנעילת הסנדל ועשיית מלאכה. ואעשיית מלאכה לא קאי, דהא מנוחה שרי במלאכה, אלא אנעילת סנדל. [תוס'].

והמוחרם [שמחרימים בחרם, שלשים יום לאחר הנדון], לא שונה, ולא שונים לו, אבל שונה הוא לעצמו, שלא יפסיק [וי"ג שלא יפסיד] את למודו. לא נשכר, ולא נשכרים לו, אבל עושה לו חנות קטנה, בשביל פרנסתו, ואמר רב, כגון למכור מים בשוק של המקום הנקרא פקתא דערבות.

האסורים בכיבוס

א. האבל אסור בתכנוסת.⁴ שנאמר, "וישלח יואב תקועה ויקח משם אשה חקמה ויאמר אליה התאבלי נא ולבשי נא בגדי אבל ואל תקישי שמן והיית פאשה זה ימים רבים מתאבלת על מת" (שמואל ב' י"ד ב).

ב. מנוחה ומצורע אסורים בתכנוסת. שכן שנינו בברייתא מנודים ומצורעים אסורים לספר ולכבס.

החייבים בקריעה

א. האבל חייב בקריעה. שכן, כשמתו נדב ואביהו בני אהרן, נאמר לקרוביהם האבלים, "ויאמר משה אל אהרן ולאעזר ולאיתמר בני ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרמו ולא תמתו ועל כל העדה תקצף ואחייכם כל בית ישראל יבכו את השרפה אשר שרף ה'" (ויקרא י' ו'). כלומר לא תהיו כשאר אבלים, הקורעים בגדיהם, אלא אתם "ובגדיכם לא תפרמו", כלומר לא תקרעו. ומכאן יש ללמוד, ששאר אבלים חייבים לקרוע בגדיהם.

ב. נסתפקו בגמרא אם מנוחה חייב בקריעה. ועלה הספק בתיקו.

ג. המצורע חייב בקריעה. שנאמר בו, "בגדי יקרו ויהיו פרמים", לומר שיהיו קרועים.

החייבים בכפיית המטה

א. האבל חייב בכפיית המטה, כלומר, חייב להפוך את המטה, באופן שצדה העליון יהיה כלפי מטה. שכן שנה בר קפרא, אמר הקב"ה, דמות דיוקני נתתי בהם בבני אדם, כמו שנאמר, "בצלם אלקים עשה את האדם" (בראשית ט' ו'), ובעוונותיהם הפכתיה, כלומר על ידי העוון מת האדם שהוא דמות דיוקנו, והרי דמות דיוקנו כפוייה, ולפיכך כפו מיטותיכם על הדבר.

ב. נסתפקו בגמרא אם מנוחה ומצורע חייבים בכפיית המטה. ועלה הספק בתיקו.

האסורים בעשיית מלאכה

א. האבל אסור בעשיית מלאכה. שנאמר, "והפקתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה והעליתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה פאבל יחיד ואחריתה כיום מר" (עמוס ח' י'), הוקש האבל לחגים, לומר, כשם שהחג אסור במלאכה, כך האבל

⁴ ראה הערה לעיל בענין עטיפת הראש.

מברייתא, בה שנינו, שכל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר (אחר חטא המרגלים) מנודים היו למקום, ואף על פי כן היו משלחים קרבנות, ואם כן המנודה משלח קרבנותיו. **אולם אביי דחה** ראייה זו, כי אפשר שמנודה לשמים קל משאר מנודים, והוא לבדו מותר בתשמיש המטה, אבל שאר מנודים אסורים.

ג. מצורע אינו משלח קרבנותיו. שכן מבואר מהכתובים הבאים, כפי שיתבאר בעזרה"י.

מצורע	מנודה	אבל	
יש	יש	אין	ברגל
אסור	אסור	אסור	איסור תספורת
חייב	ספק	חייב	עטיפת ראש
ספק	ספק	אסור	תפילין
אסור	ספק	אסור	שאלת שלום
מותר	מותר	אסור	בדברי תורה
אסור	אסור	אסור	תכבוסת
חייב	ספק	חייב	קריעה
ספק	ספק	חייב	כפיית המטה
ספק	מותר	אסור	עשיית מלאכה
ספק	ספק	אסור	דחיצה
ספק	ספק	אסור	נעילת הסנדל
אסור	ספק	אסור	תשמיש המטה
לא	ספק	לא	משלח קרבנות
8 - חמור בוודאי.	3 - חמור בוודאי.	13 - חמור בוודאי.	
5 - ספק.	9 - ספק.	1 - קל בוודאי.	סה"כ
1 - מותר בוודאי.	2 - מותר בוודאי.		

[יחזקאל מ"ד כ"ה-כ"ז] וְאֵל מֵת אָדָם לֹא יְבֹא לְטַמְּאָהּ כִּי אִם לְאֵב וּלְאֵם וּלְבָן וּלְבַת לְאָח וּלְאָחוֹת אֲשֶׁר לֹא הִזְתָּה לָאִישׁ וְטַמְּאוּ. וְאֲחֵרֵי טְהָרְתוּ שְׁבַעַת יָמִים וְסָפְרוּ לוֹ. וּבָיֹום בָּאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ יִקְרִיב חֲטָאתוֹ וְנָאֵם ה' אֱלֹהִים.

מבואר בכתובים הללו, שהכהן אסור להיטמא למת, זולת שבעת קרוביו. ואם הוצרך להיטמא להם, לאחר מכן עליו להיטהר.

והנה אם היה הכתוב מדבר בטומאת מת לבדה, לא היה לו לכתוב "וְאֲחֵרֵי טְהָרְתוּ [מן המת] שְׁבַעַת יָמִים וְסָפְרוּ לוֹ", אלא "שבעה ימים יטהר בהזאה", שטומאת מת טעונה הזאה להיטהר, ומתוך כך שנאמר "שְׁבַעַת יָמִים וְסָפְרוּ לוֹ", למדו, שהכתוב מדבר בשבעת ימי ספרו של מצורע.

והמשך הכתוב, "וּבָיֹום בָּאוּ אֶל הַקֹּדֶשׁ אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ יִקְרִיב חֲטָאתוֹ", מלמד, שרק אחר טהרתו מכל הטומאות הללו, יבוא אל הקדש להקריב, ומכאן למדנו, שבעודו טמא מת או מצורע, אינו משלח קרבנות

שאסורים בנעילת הסנדל בעיר ומותרים בדרך כיצד יצא לדרך נועל נכנס לעיר חולץ, ואמרו שם, וכן אתה מוצא במנודה ואבל, ומשמע שגם לענין נעילת הסנדל הם שווים. אולם דחו זאת ואמרו, שאפשר שהם שווים לדברים אחרים^א, אבל בנעילת הסנדל המנודה מותר לגמרי.

ג. נסתפקו בגמרא אם מצורע מותר בנעילת הסנדל. ועלה הספק בתיקו.

האסורים בתשמיש המטה

א. האבל אסור בתשמיש המטה. שנאמר, "וַיִּנְחַם דָּוִד אֶת בֵּית שָׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֵא אֵלָיָהּ וַיִּשְׁכַּב עִמָּה וַתֵּלֶד בּוֹ וַתִּקְרָא^ב אֶת שְׁמוֹ שְׁלֹמֹה וְה' אֱהַיִּי" (שמואל ב' י"ב כ"ד) כלומר בא אליה אחר גמר האבלות, אבל קודם לכן היה אסור.

ב. נסתפקו בגמרא אם מנודה מותר בתשמיש המטה. **ורב יוסף אמר להביא ראייה** מברייתא בה שנינו שכל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר (אחר חטא המרגלים) מנודים היו למקום, וברור שמשו מטותיהם^ג, ואם כן המנודה מותר בתשמיש המטה. **אולם אביי דחה** ראייה זו, כי אפשר שמנודה לשמים קל משאר מנודים, והוא לבדו מותר בתשמיש המטה, אבל שאר מנודים אסורים. [ולא שהדבר ברור שהמנודה לשמים קל משאר מנודים, שהרי לעיל לענין שאילת שלום ועיטוף אמר אביי, שמא הוא חמור משאר מנודים, אלא שיש להסתפק בדבר, ואם כן, אם הוא קל, אין ראייה לענין תשמיש המטה, ואם הוא חמור, אין ראייה לדברים אחרים שנוכרו לעיל, ומאחר שאין לדעת אם הוא קל או חמור, אין לדעת היכן יש ראייה]. **וממה שאמרו** (להלן) **במצורע** האסור בתשמיש המטה שהוא כמנודה, **אין ללמוד** שגם המנודה אסור בתשמיש המטה, שלא אמרו שלענין תשמיש המטה המצורע כמנודה, ואפשר שבדברים אחרים הוא כמנודה, ומלבד זאת הוא לבדו אסור בתשמיש המטה.

ג. מצורע אסור בתשמיש המטה^ד. שנאמר "וַיִּכְסֶּה הַמַּטְהַר אֶת גְּבוּלוֹ וַיִּגְלַח אֶת כָּל שְׁעָרוֹ וַיִּרְחַץ בַּמַּיִם וַיְהִי וְאָחֵר יְבֹא אֶל הַמַּטְהַר וַיִּשָּׁב מִחוּץ לְאֶהָלוֹ שְׁבַעַת יָמִים" (ויקרא י"ד ח), וביארו בברייתא, שיהא כמנודה וכאבל, ואסור בתשמיש המטה, שאין אהלו אלא אשתו, שנאמר, "לִדְּ אֶמְרָה לָהֶם שׁוּבוּ לְכֶם לְאֶהָלֵיכֶם" (דברים ה' כ"ו).

אלו שאינם משלחים קרבנות

א. האבל אינו משלח קרבנותיו. שכך אמר רבי שמעון, לפיכך נקראו השלמים שלמים, לומר, שמביאם בזמן שהוא שלם בדעתו, שדעתו מיושבת עליו, ולא בזמן שהוא אונן.

ב. נסתפקו בגמרא אם מנודה משלח קרבנותיו. **ורב יוסף אמר להביא ראייה**

^א מירוש, לא קאי אנעילת סנדל, אלא ארחיצה. וזיל הכא קמדחי ליה, וזיל הכא קמדחי ליה, דאעשיית מלאכה לא קאי כדפרשיית לעיל. [ו] ואם תאמר ואמאי לא פשיט מרבי אליעזר דסוף פרק הזהב, קרע את גבדיו וחלץ מנעליו. ויש לומר דשמא היה מחמיר על עצמו. אי נמי מספקא ליה כי היכי דמספקא לן. [תוס'].

^ב "ויקרא" כתיב.

^ג בכל הני דלעיל לא מייתי מבני המדבר, דלא ידעי היאך היו נוהגין, אלא הא פשיטא לן שהיו משמשים מטותיהן, שהרי הם היו פרים ורבים. וכן גבי שלחו קרבנות דבסמוך, שמא יש להוכיח הכי מן הפסוקים. [תוס'].

^ד בימי ספרו. ובימי חלוטו פליגי בה לעיל. [תוס'].

זאת למשה, לא היה יודע מה שאמרו.

להקריב^א.

ואם הנתבע לא בא, [לאחר הזמן השני], **מנדים אותו**, שכן נאמר בענין מלחמת ברק, שברק נידה את מרוז, על שלא בא לעזרתו, שנאמר, "אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים" (שופטים ה' כ"ג). [ובהמשך יתבאר בעזה"י, אם מנדים אותו מיד כשלא בא בפעם השניה, או שצריכים להתרות בו תחילה שני חמישי ושני].

וכשמנדים אותו אומרים שהנידוי על דעת הכס פלוני, שנאמר בכתוב הנ"ל, "אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים" (שופטים ה' כ"ג), כלומר הנידוי על דעת ברק, שהוא שלוחו של מקום.

ואם לא הועיל הנידוי, מחרימים בקללת ארו, שנאמר, "אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים" (שופטים ה' כ"ג).

ומחרימים את האוכל ושותה עמו, ואת העומד בארבע אמותיו, שנאמר, "אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים" (שופטים ה' כ"ג).

ומפריטים את חטאו בציבור, כלומר, שאומרים לאנשי עירו על מה ולמה מנדים אותו, מבואר בכתוב, "אורו מרוז אמר מלאך ה' ארו ארו ישיבה כי לא באו לעזרת ה' לעזרת ה' בגבורים" (שופטים ה' כ"ג). ואמר עולא בארבע מאות שופרות נידה ברק את מרוז.

מי היה מרוז

יש אומרים, שמרוז זה היה **אדם גדול**. **ויש אומרים** שהיה **כוכב**, כלומר מזלו של סיסרא, שנאמר, "מן שמים נלקמו הכוכבים ממסלותם נלקמו עם סיסרא" (שופטים ה' כ').

עונשים שבי"ד עונשים כדי לקיים את הדין

מי שאינו נשמע לפסק בי"ד, יש לחכמים רשות לעשות את הדברים הבאים, כדי לקיים את הדין.

א. יש לבי"ד רשות להפקיר את נכסיו של מי שאינו נשמע להם, כמבואר בכתוב, "וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה" (עזרא י"ח) [ומכאן למדו בכל מקום שהפקר בי"ד הפקר].

ב. יש לבי"ד רשות לעשות עמו מריבה, ולקללו, ולהכותו, ולתלוש את שערו, ולהשביעו, כמבואר בכתוב, שעשה נחמיה מריבה עם אותם שנשאו נשים נכריות, שנאמר, "וַיִּצְרִיב עִמָּם וַיִּקְלְלֵם וַיִּצְרֹף מֵהֶם אֲנָשִׁים וַאֲמָרָטָם וַאֲשֻׁבִיעֵם בַּאֲלָקִים אִם תִּתְּנוּ בְּנִיתִיכֶם לְבָנֵיהֶם וְאִם תִּשָּׂאוּ מִבְּנֵיהֶם לְבָנֵיכֶם וְלֹאֲכֶם" (נחמיה י"ג כ"ה).

ג. יש לבי"ד רשות לכפות ידיו ורגליו, ולקשרו על העמוד להלקותו, ולרדפו, מבואר בכתוב^ב, "וְכָל דֵּי לֹא לָהוּא עֲבַד דְּתַא דֵּי אֶלְקָה וְדְתַא דֵּי מְלָכָא [=וכל שלא יעשה המשפט] אַסְפְּרָנָא [=מהרה] דִּינָה לָהוּא מְתַעְבֵּד מִנָּה [=יעשו לו אחד מהדינים

ואמנם לדברי רבי יהודה הקרבן האמור בכתוב הזה הוא עשירית האיפה שכהן מקריב כשמחנכים אותו לעבודה^ג, ומכל מקום יש ללמוד מכאן, שכשם שאינו מקריבו עד אחר שנטהר, כך אינו מקריב שום קרבן עד אחר שנטהר.

דף ט"ז

ורבי שמעון למד זאת מהכתוב, "וַיִּבְיֹם בְּאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ אֶל הַחֹצֵר הַפְּנִימִית לְשֶׁרֶת בְּקֹדֶשׁ יִקְרִיב חֲסֹאתוֹ" בפני עצמו, שכן הכתוב הזה נדרש "וַיִּבְיֹם בְּאוֹ יִקְרִיב" בזמן שראוי לביאה, ראוי להקרבה, בזמן שאינו ראוי לביאה, אינו ראוי להקרבה^ד.

תוקף בי"ד בהזמנתם לדין ובקיום פסק הדין

כשאדם בא לבי"ד, כדי לתבוע את חבירו לדין, בי"ד שולחים שליח להזמין את הנתבע לדין.

ענין זה ששולחים שליח, מבואר בכתוב, "וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה לְקָרָא לְדָתָן וְלָאֶבְיָרָם בְּנֵי אֶלְיָאָב וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵעֲלֶה" (במדבר ט"ז י"ב).

וענין זה שבי"ד מזמינים לדין, מבואר בכתוב, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קָרַח אֶתָּה וְכָל עֲדֹתָךְ הֵיוּ לִפְנֵי ה' אֶתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן מִתָּר" (במדבר ט"ז ט"ז).

וצריכים בי"ד להודיע לנתבע לפני מי מזמנים אותו, שנאמר, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קָרַח אֶתָּה וְכָל עֲדֹתָךְ הֵיוּ לִפְנֵי ה' אֶתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן מִתָּר" (במדבר ט"ז ט"ז).

וכמו צריכים בי"ד להודיע לנתבע מי בעל דינו, שנאמר, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קָרַח אֶתָּה וְכָל עֲדֹתָךְ הֵיוּ לִפְנֵי ה' אֶתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן מִתָּר" (במדבר ט"ז ט"ז).

ובי"ד קובעים זמן לדין, שנאמר, "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל קָרַח אֶתָּה וְכָל עֲדֹתָךְ הֵיוּ לִפְנֵי ה' אֶתָּה וְהֵם וְאַהֲרֹן מִתָּר" (במדבר ט"ז ט"ז).

ואם אינו בא לאותו זמן, קובעים לו זמן אחר, ורק אם אינו בא בזמן שני מנדים אותו, מבואר בכתוב, "קְרָאוּ שָׁם [=לשון שמתא ונידוי כלומר ינדו את] פְּרָעָה מִלֶּךְ מִצְרַיִם [ונהסיבה לכך שיש לנדותו, כי] שְׁאוֹן הַעֲבִיר הַמּוֹעֵד" (ירמיהו מ"ו י"ז) [שהעביר אותו מועד ששמו אחר מועד ראשון].

ואם החציף הנתבע פניו בשליח בי"ד, שליח בי"ד רשאי לומר זאת, ואין בכך משום לשון הרע, שנאמר, "אף לא אל ארך זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וקרבן העיני האנשים ההם תננוק לא נעלה" (במדבר ט"ז י"ד) **ואם השליח לא אמר**

^א לכאורה אין ללמוד מכאן אלא שאינו מקריב בעצמו, ולא שאינו משלח. ואפשר שענין זה שאינו מקריב בעצמו פשוט הוא, כי איך יכנס והוא טמא, ומתוך כך שהוצרכו ללמד שבעודו טמא אינו ראוי, על כרחך הוצרכו ללמד זאת לענין שילוח קרבנות, ולא לענין הקרבה בעצמו.

^ב כדכתיב "זה קרבן אהרן ובניו אשר יקריבו לה' ביום המשח אותו עשירית האיפה", ואמרינן במנחות "ובניו", לרבות עשירית האיפה של כהן הדיוט לחינוך. [רש"י].

^ג וקשה דבפרק תמיד נשחט, קאמרינן, כל הזבחים ערל וטמא משלחין קרבנותיהן. ועוד דהכא נמי לא משמע דאירי אלא במצורע, דאהא דבעי מצורע מהו שישלח קרבנותיו מייתי ליה. ונראה לי דרבי שמעון לאפוקי מצורע אתי, דרבי יהודה דריש ביום באו, ביום שמתחנך לעבודה, ובי שמעון מוקי לביום באו דקאי אדלעיל, דאירי במצורע, ולא אירי מידי בעשירית האיפה, אלא בא לומר, דבמצורע דאירי בקרא, כשיטהר ויכנס לעזרה, דהיינו לאחר ימי ספרו, אז יקריב חטאתו או שאר קרבנותיו. ובתוספות פירש, דערל וטמא משלחין קרבנותיהן בטומאת שרץ, ולא בטומאה מגופו ... [תוס'].]

^ד אפשר דרשו "שאוון" משלשון "לשנות", כלומר פעם שניה העביר המועד, ולכן נתנדה.

הבאים] הן למות הן לשרשי" הן לעגש נכסין וְלִאֲסוּרֵינוּ" (עזרא ז' כ"ו).

והשרושי האמור כאן, הוא הרדפה, כלומר שמנדים אותו מיד, וחוזרים על כך
לאחר שלושים יום, ומחרימים לאחר ששים יום, כפי שנתבאר לעיל.

ומבואר שיש חילוק בדבר, **כשמנדים אותו על שביזה תלמידי חכמים, מנדים
אותו מיד בלא התראה, אבל כשמנדים אותו על שאינו מקיים את הדין,
שחייבו ממון ואינו משלם, מתרים בו תחילה שני וחמישי ושני**.

אחר יכול להתיר את מה שנידה זה.

**אמנם דעת אמימר, שההלכה היא, שכששלושה נידו, יכולים שלושה אחרים
להתיר את הנידוי.**

ולפי זה, כשאמר רבן שמעון בן גמליאל שאחד מהתמידים שנידה ומת חלקו
אינו מופר, לא נתכוון לומר שאינו מופר לעולם, אלא שאינו מופר במיתתו,
אבל כשיבואו אחרים ויתירו את הנידוי, הרי זה מותר.

נידוי פחות משלושים יום

טבח אחד החציף פניו ברב טובי בר מתנה², נמנו עליו אביי ורבא, ונידוהו.
ולאחר מכן הלך אותו טבח, ופייס את בעל דינו.

ונסתפק אביי מה יעשה, שכן מצד אחד אין להתיר את הנידוי, כי עדיין לא חל
עליו הנידוי שלושים יום, ואין נידוי פחות משלושים יום¹, ומצד שני הלא
החכמים צריכים את הטבח הזה, לקנות ממנו בשר, ואם כן טוב להתיר את
הנידוי, שיוכלו לקנות ממנו.

שאל את רב אידי בר אבין, אם שמע דבר בדין זה, וענה לו, שכך אמר רב
תחליפא בר אבימי אמר שמואל, טוט אסר וטוט שרי, כלומר, תוכל להתיר
את הנידוי, אף על פי שעדיין לא חל עליו שלשים יום, כי אותו שופר שנדוהו
יכול להתיר לו אף בתוך שלשים יום [ורק בלא התרה, אין נידוי פחות משלושים
יום].

והשיב לו אביי, דווקא כשנידו מחמת ממון, כלומר שישלם מה שחייב, ניתן
להתיר לו בתוך שלושים יום, אבל כשנידוהו מחמת שהחציף פניו, אין
מתירים לו נידויו עד שיחול עליו שלושים יום.

האם אלו מתירים נידוי שנידו אלו

נסתפקו בגמרא, מה הדין כששלושה חכמים נידו אדם מסוים, האם יכולים
שלושה חכמים אחרים להתיר את הנידוי, או שרק המנדים עצמם יכולים
להתיר את הנידוי.

ואמרו, שמתוך כך שחיפש אביי להתיר את הנידוי שהטיל על אותו אדם
שהחציף בפני רב טובי, משמע, **שדעתו של אביי, שהמנדה עצמו צריך להתיר
את הנידוי, ואחר אינו מתיר את הנידוי.**

ורצו להביא ראיה לכך, מדברי רבן שמעון בן גמליאל בברייתא, שאמר, אחד
מן התלמידים שנידה ומת, חלקו אינו מופר, ומשמע אינו מופר לעולם, כי אין

כל אחד ואחד מפר חלקו

נתבאר שלדברי רבן שמעון בן גמליאל, אחד מהתמידים שנידה ומת, חלקו
אינו מופר. ולמדנו מדברי, שכששלושה חכמים מנדים, כשהם חוזרים
ומפירים, כל אחד מפר את חלקו¹.

נידוי חלקי ונידוי מלא

א. מנודה לרב, מנודה לתלמיד. אבל מנודה לתלמיד, אינו מנודה לרב.

ב. מנודה לעירו, מנודה לעיר אחרת. אבל מנודה לעיר אחרת, אינו מנודה
לעירו.

ג. מנודה לנשיא, מנודה לכל ישראל. אבל מנודה לכל ישראל, אינו מנודה
לנשיא.

תלמיד שנידה לכבודו

נתבאר, שהמנודה לתמיד, נידויו נידוי, אלא שאינו מנודה לרב.

ועל כרחך נידוי זה שנידה התלמיד, אינו לכבוד שמים, כגון שראה במנודה
שעשה איסור, שכן נידוי זה, נידוי גמור הוא לכל, והרי הוא כמי שמנודה לרב,
שנאמר "אין חִקְמָה וְאֵין תְּבוּיָה וְאֵין עֶצֶה לְנֶגְדַּהּ" (משלי כ"א ל), ללמד, שאצל
כבוד שמים כולם פחותים ואינם חשובים, והמנדה לכבוד שמים, הרי הוא כרב
אצל הכל.

והמנודה לתלמיד שאינו מנודה לרב, הוא זה שנידה התלמיד לכבוד עצמו,
שהחציף המנודה כנגד התלמיד, ולכן נידהו.

ומכאן למדנו שתלמיד שנידה לכבוד עצמו, נידויו נידוי.

שיעור נידוי

נתבאר לעיל שאין נידוי פחות משלושים יום. ואמר רב חסדא ששיעור זה

¹ יליע" האם כששלושה מנדים, יש כאן נידוי גדול, שהוא נידוי של שלושה, והוא חזק מנידוי של
יחיד, או שאין כאן נידוי גדול, אלא שלושה נידויים של יחיד. ואפשר שבדבר זה נסתפקו, והוכיחו
שכל אחד מפר את חלקו, אם כן יש כאן שלושה חלקים, ולא נידוי גדול, שאם היה נידוי גדול,
מאחר שמת אחד, ושנים מפירים, אין מופר כלל, כי שנים לא יפירו נידוי של שלושה, אבל אם כל
אחד מפר נידוי אחד שלו, כל אחד מפר נידוי אחד, ונשאר נידוי אחד שלא הופר. וילי"ע בדבר.

² "לשרשו" כתיב.

³ מתירין בו שני וחמישי ושני, פירש בקונטרס, שני מתירין בו תחילה ומנדין אותו, וכן בחמישי,
ובשני אחר מחרימין, ואין צריך שלשים יום. ויש מפרשים קודם שינדוהו כלל, יתרו בו, וכן משמע
בפרק הגוזל בתרא. [תוס'].
⁴ אפשר שהחציפות היתה, שקראו רב טובי לבוא לדון לפניו עם בעל דינו, ולא נשמע לבוא לדיו.
וילי"ע בדבר.

⁵ להלן יתבאר בעז"ה, שלדברי רב חסדא, בבבל הנידוי הוא שבעה ימים בלבד. וילי"ע אם אביי
נחלק עמו.

בתחילת היום. ולאחר מכן חזר, ואמר, אין מקצת היום ככולו.

אכן למרות שרבי חזר בו, למעשה בא רבי חייא לפניו באותו יום. שאל אותו רבי, מדוע באת. והשיב לו רבי חייא, כי שלח לקרוא לו. וכשאמר לו רבי, הלא שלחתי שוב שלא תבוא. אמר לו רבי חייא, זה ראיתי, וזה לא ראיתי.

קרא עליו רבי את המקרא הזה, "בְּרָצוֹת ה' דַּרְכֵי אִישׁ גַּם אוֹבְדֵי נַשְׁלָם אֹתוֹ" (משלי ט"ז ז) כי הוא על כרחו בא.

שאל רבי את רבי חייא, מדוע עשית כן, [ומבואר שפנה אליו בלשון כבוד, שאמר לו, "מאי טעמא עבד מר הכי"]. השיב לו רבי חייא כי נאמר, "חֲקֻמוֹת בְּחוּץ תִּרְנָה בְּרַחְבוֹת תִּתֵּן קוֹלָהּ" (משלי א' כ). והכתוב "חֲמוּקֵי נְרִכֶיךָ", המלמד שיש לעשות בסתר, אינו מדבר בתלמוד תורה, אלא בצדקה ובגמילות חסדים.

אמר לו רבי, אם קרית, לא שנית^א, ואם שנית, לא שילשת, ואם שילשת לא פירשו לך. אין כוונת הכתוב "חֲקֻמוֹת בְּחוּץ תִּרְנָה", שיש ללמוד תורה בחוץ, אלא כוונת הכתוב [כפי שביארו גם רבא], שכל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרזת עליו מבחוץ.

ואמנם מצינו פסוק אחר, בו מבואר שיש ללמוד תורה בגלוי ולא בסתר, הוא הפסוק, "קָרְבוּ אֵלַי שְׁמַעוּ זֹאת לֹא מִרְאֵשׁ בְּסֵתֵר דְּבִרְתֵי מַעַת הָיִיתָה שָׁם אֲנִי וְנִתְּנָה ה' אֲקִים שְׁלֹתַי וְרוּחִי" (ישעיהו מ"ח ט"ז), אלא שהכתוב הזה מדבר על ימי הכלה, כלומר ימים שדורשים לרבים, שהכל מצויים בבית המדרש, ונחשב הדבר כלימוד בפירסום, ומכל מקום אינו לימוד בשווקים.

שמואל ומר עוקבא

כששמואל ומר עוקבא היו גורסים שמועותיהם, היה מר עוקבא יושב לפני שמואל בריחוק ארבע אמות, כתלמיד לפני רבו, שהרי שמואל גדול בתורה יותר ממר עוקבא.

אולם כשהיו יושבים בדיון, היה שמואל יושב לפני מר עוקבא ברחוק ארבע אמות, משום שמר עוקבא היה נשיא. והיו מנמיכים את מקומו של מר עוקבא כשיושב בדיון, כדי שיראו ששמואל גבוה ממנו, וידעו שהוא גדול בתורה, וישמעו דבריו.

בכל יום היה מר עוקבא מלווה את שמואל עד אכסנייתו של שמואל, והיה מלווה אותו דרך כבוד, כלומר מהלך מעט אחריו. יום אחד היה מר עוקבא טרוד במחשבות על הדיון שהיה לפניו, והחל ללכת קודם שמואל, והלך כך עד ביתו שלו, וכל הדרך היה שמואל מהלך אחריו, כדרך תלמיד המהלך אחר רבו, שהרי מר עוקבא לא כיבד אותו, ואם כן על כרחו היה עליו לכבד את הנשיא, ומר עוקבא לא שם לבו. כשהגיע מר עוקבא לביתו, אמר לו שמואל, לא די לך שהלכתי אחריו עד כאן, לכל הפחות עתה תן לי רשות לחזור לביתי.

הבין מר עוקבא ששמואל כועס עליו, ונהג נזיפה בעצמו יום אחד, כדיון מי שננזף מחכמי בבל.

נאמר בנידוי של בני ארץ ישראל, אבל שיעור נידוי של בני בבל, שבעה ימים בלבד, כשיעור נזיפה של בני ארץ ישראל.

שיעור נזיפה

א. מי שנזף בו הנשיא של ארץ ישראל, עליו להיות נזוף שלושים יום.

ב. ומי שנזף משאר חכמי ארץ ישראל, עליו להיות נזוף שבעה ימים. שאין נזיפה פחות משבעה ימים, ואף על פי שאין ראה לדבר, זכר לדבר, שנאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַבְיָה יִרְק יִרְק בְּפִנְיֶהָ הָלֹא תִפְלֹם שְׁבַעַת יָמִים תִּסְגַּר שְׁבַעַת יָמִים מִחוּץ לַמִּחְנֶה וְאַחַר תֵּאָסֵף" (במדבר י"ב י"ד).

ג. ומי שננזף מחכמי בבל, עליו להיות נזוף יום אחד.

נזיפת רבי בבר קפרא

רבי שמעון בנו של רבי ובר קפרא היו יושבים וגורסים, ונתקשו בשמועה שלמדו. אמר רבי שמעון לבר קפרא, דבר זה צריך לשאול את רבי. השיב לו בר קפרא, ומה רבי אומר בדבר זה, כלומר דבר קשה כזה, אין רבי בעולם שיודע לבארו.

הלך רבי שמעון, וסיפר לאביו לפי תומו, [ולא משום לשון הרע] והקפיד על כך רבי.

וכשבא בר קפרא להראות לרבי ולברקרו, [שהיה רבי חולה, שקיבל עליו יסורים], אמר לו רבי, בר קפרא, איני מכירך מעולם, כלומר איני רוצה לראותך.

הבין בר קפרא שרבי כועס עליו, ונהג נזיפה בעצמו שלושים יום, כדיון מי שננזף מהנשיא.

תלמוד תורה לתלמידים בשוק

פעם אחד גזר רבי, שלא ישנו לתלמידים בשוק, וטעמו מהכתוב "מַה יָפֹוּ פְעֻמֶיךָ בְּנַעֲלִים בַּת נָדִיב חֲמוּקֵי יִרְכִיזְךָ כְּמוֹ חֲלָאִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אֲמֹנָה" (ש"ש ז' ב), המקיש את הירך החמוקה ונסתרת, לדברי תורה, שהיא מעשה אומנתו של הקב"ה, ומלמד, כשם שירך בסתר, אף דברי תורה בסתר.

יצא רבי חייא, ושנה לשני בני אחיו בשוק, לרב, ולרבה בר בר חנה. [רב היה גם בן אחיו של רבי חייא, וגם בן אחותו של רבי חייא, שהיו לרבי חייא אח מאב ואחות מאם שלא היו אחים זה לזה, ונשאו, ונולד להם רב. ורבי חייא היה בן אח אחר של רבי חייא, ולא היה בן אחותו].

שמע רבי, והקפיד על כך, וכשבא רבי חייא להראות לפניו, קראו בלשון גנאי, עינא [ולא חייא], ואמר לו, מי קורא לך בחוץ, כלומר צא מכאן.

הבין רבי חייא שרבי כועס עליו, ונהג נזיפה בעצמו שלושים יום, כדיון מי שננזף מהנשיא.

ביום שלושים, שלח רבי לרבי חייא, בוא, ולאחר מכן חזר, ושלח לו אל תבוא. שמתחילה היה סבור רבי, מקצת היום ככולו, ונשלמו שלושים יום של נזיפה

^א לא חזרת עליו פעם שנית כדי שתתבונן בו. [רש"י במסכת ברכות].

איתתא דהוות יתבה בשבילא ופשטה כרעה

אשה אחת היתה יושבת בשביל שהוא מקום מעבר בני אדם, והיתה פושטת כרעיה, ומנפה שעורים קלופות. עבר שם צורבא מרבנן, ולא הפסיקה מעשיה לפניו אלא נשארה כמות שהיא שכרעיה פשוטות. אמר, כמה חצופה אשה זו.

באה לפני רב נחמן, לשאול מה דינה. שאל אותה רב נחמן, האם שמעה בפירוש שאותו צורבא מרבנן נידה אותה, ואמרה לא. ולפיכך אמר לה רב נחמן, אין כאן נידוי אלא נזיפה בלבד, ועליך לנהוג נזיפה בעצמך יום אחד, כדין מי שנזף מחכמי בבל.

יתכן שאדם גדול לא ידע פירוש של מקרא

זוטרא בר טוביה היה מלמד פרשיות המקרא לפני רב יהודה, כשהגיע לפסוק, "וְאֵלֶּה דְבָרֵי דָּוִד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָאם הַגִּבּוֹר הָקָם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וַיְנַעֵם זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב' כ"ג א'), שאל את רב יהודה, מתוך כך שנקראו אלו "דְּבָרֵי דָּוִד הַגִּבּוֹרִים", אם כן היו גם ראשונים, ומה הם דבריו הראשונים, והלא לא מצינו שאמר דוד דברים אלא במקרא זה, שכן דברים לשון נבואה הוא.

שק רב יהודה ולא ענה לו דבר. חזר זוטרא ושאל שאלתו שוב, מתוך כך שנקראו אלו "הַגִּבּוֹרִים", אם כן היו גם ראשונים, ומה הם דבריו הראשונים.

אמר לו רב יהודה, האם לדעתך מי שאינו יודע את פירוש המקרא הזה אינו אדם גדול. [כלומר היה לך להבין משתיקתי, שאיני יודע, ולא לחזור ולשאול, כאילו חייב אני לדעת תשובה].

הבין זוטרא בר טוביה שרב יהודה כועס עליו, ונהג נזיפה בעצמו יום אחד, כדין מי שנזף מחכמי בבל.

דברי דוד הראשונים

נאמר, "וְאֵלֶּה דְבָרֵי דָּוִד הַגִּבּוֹרִים וְנָאם הַגִּבּוֹר הָקָם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וַיְנַעֵם זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב' כ"ג א'), ומתוך כך שנקראו אלו "דְּבָרֵי דָּוִד הַגִּבּוֹרִים", מבואר שהיו גם ראשונים, ואמרו שדבריו הראשונים הם מה שנאמר, "וַיְנַדְבֵּר דָּוִד לְהָ' אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הַצִּיל ה' אֹתוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׂאוֹל" (שמואל ב' כ"ב א').

שירה על מפלת שאול

כשניצל דוד מיד שאול אמר שירה, שנאמר, "וַיְנַדְבֵּר דָּוִד לְהָ' אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הַצִּיל ה' אֹתוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׂאוֹל" (שמואל ב' כ"ב א').

אמר לו הקדוש ברוך הוא לדוד, דוד, שירה אתה אומר על מפלתו של שאול? אלמלי אתה שאול (שנולדת במזל), והוא דוד (שנולד במזל שלך), איבדתי כמה דוד מפניו, [שהוא צדיק ממך].

וזהו שנאמר, "שְׁגִיּוֹן לְדָוִד [שגגה היתה לדוד, על] אֶשֶׁר שָׁר לְהָ' עַל דְּבָרֵי כּוֹשׁ בֶּן יִמְיִי" (תהלים ז' א'), כלומר שגג דוד במה ששר על הצלתו מיד כוש בן ימיני הוא שאול, כפי שיתבאר בעזה"י.

צדיקים שנקראו כושים

א. **שואל בן קיש**. נתבאר שנקרא שאול בשם "כוש בן ימיני", ואמרו, וכי כוש שמו? והלא שאול שמו, אלא מה כושי משונה בעורו, אף שאול משונה במעשיו שהיה צדיק גמור.

ב. **צפורה אשת משה**. נאמר "וַיִּתְדַבֵּר מֶרְיָם וְאֶהְרֹן בְּמִשְׁחָה עַל אֲדוֹת הָאִשָּׁה הַכֹּהֵנִית אֲשֶׁר לְקַח כִּי אִשָּׁה כִּשִׁית לְקַח" (במדבר י"ב א'), ואמרו, וכי כושית שמה? והלא ציפורה שמה, אלא מה כושית משונה בעורה, אף ציפורה משונה במעשיה.

ג. **צדקיה מלך ישראל**. נאמר "וַיִּשְׁמַע עֶבֶד מֶלֶךְ הַכּוּשִׁי אִישׁ סָרִיס וְהוּא גִבִּית הַמֶּלֶךְ כִּי נָתַן אֶת יְרֵמְיָהוּ אֶל הַבּוֹר וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בְּשַׁעַר בְּנֵימִן" (ירמיהו ל"ח ז'), ואמרו, וכי כושי שמו? והלא צדקיה שמו, אלא מה כושי משונה בעורו, אף צדקיה משונה במעשיו.

ד. **בני ישראל**. נאמר, "הֲלוֹא כִבְנֵי כְּשִׁיִּים אַתֶּם לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנָאם ה' הֲלוֹא אֶת יִשְׂרָאֵל הֶעֱלִיתִי מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וּפְלִשְׁתִּיִּים מִכַּפְתּוֹר וְנָאָרְם מִקִּיר" (עמוס ט' ז'), ואמרו, וכי כושיים שם? והלא ישראל שם, אלא מה כושי משונה בעורו, אף ישראל משונים במעשיהם מכל האומות.

[שמואל ב' כ"ג א'] וְאֵלֶּה דְבָרֵי דָּוִד הַגִּבּוֹרִים וְנָאם הַגִּבּוֹר הָקָם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וַיְנַעֵם זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל.

דוד הקים עולה של תשובה

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מהו שנאמר "וְאֵלֶּה דְבָרֵי דָּוִד הַגִּבּוֹרִים וְנָאם הַגִּבּוֹר הָקָם עַל מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב וַיְנַעֵם זְמֵרוֹת יִשְׂרָאֵל". נאם דוד בן ישי שהקים עולה של תשובה, שהוא שב תחלה, ונתן דרך לשבים^א.

[שמואל ב' כ"ג א'] אָמַר אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל לִי דָבָר צוֹר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בְּאֶדְם צִדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹקִים.

הקב"ה גוזר גזרה והצדיק מבטלה

כך ביאר רבי אבהו את הכתוב הזה, "אָמַר" דוד, "אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל לִי דָבָר", כלומר כך אמר לי הקב"ה, "צוֹר יִשְׂרָאֵל מוֹשֵׁל בְּאֶדְם", כלומר הקב"ה מושל באדם, ומי מושל בקב"ה, "צִדִּיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹקִים", שאם הקב"ה גוזר גזרה, הצדיק מושל בו ומבטלה.

ולדברי רב להלן, ענין זה למד מהכתוב, "וַיִּתְקַמְנֵי" שאמר לו הקב"ה לדוד, הואיל והשפלת עצמך, תהא כמוני, שאני גוזר גזרה, ואתה מבטלה.

^א כדאמרין בפרק קמא דעבודה זרה, ולא דוד ראוי לאותו מעשה, אלא שאם חטא יחיד, אומרים לו, כלך אצל דוד, שמחל לו הקב"ה אותו עון, אף אתה, חוזר בתשובה. [רש"י].

[שמואל ב' כ"ג ח'] אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגְּבֵרִים אֲשֶׁר לָדָד יָשָׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְכְּמֵי רֹאשׁ הַשָּׁלְשִׁי הוּא יַעֲדִינוּ הַעֲנִי"ל עַל שְׁמֵנָה מֵאוֹת חֲלָל בְּפֶעַם אֶחָד.²

גבורותיו של דוד

רבי אבהו ביאר שהכתוב הזה מלמד על גבורות דוד וכך הוא נדרש:

"אֵלֶּה שְׁמוֹת הַגְּבֵרִים אֲשֶׁר לָדָד" – ואלה שמות גבורותיו של דוד.

"יָשָׁב בְּשֶׁבֶת" – בשעה שהיה יושב בשיבה, לא היה יושב על גבי כרים וכסתות, אלא על גבי קרקע. שכל זמן שהיה רבו עירא היאירי קיים, היה שונה לחכמים על גבי כרים וכסתות, וכשנפטר, היה דוד שונה לחכמים, והיה יושב על גבי קרקע, אמרו לו, ישב אדוננו על כרים וכסתות, ולא הסכים.

"תַּחְכְּמֵי" – אמר רב, אמר לו הקב"ה, הואיל והשפלת עצמך, תהא כמוני, שאני גוזר גזרה, ואתה מבטלה.

"רֹאשׁ הַשָּׁלְשִׁי" – תהא ראש לשלושת אבות, שהוא הולך לפניהם לעולם הבא.

"הוּא יַעֲדִינוּ הַעֲנִי"ל" – כשהיה יושב ועוסק בתורה, היה מעדן עצמו כתולעת, כלומר כופף עצמו ידיו ורגליו ביחד, ויושב לארץ, ובשעה שיוצא למלחמה, היה מקשה עצמו כעץ.

"עַל שְׁמֵנָה מֵאוֹת חֲלָל בְּפֶעַם אֶחָד" – שהיה זורק חץ, ומפיל שמונה מאות חלל בפעם אחת, והיה מתאנח על מאתים, כלומר היה נאנח על שחסרו לו מאתים, מלקיים בו את הכתוב, "אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלְפֵי וְשֵׁנִים יִנְיֶסוּ רֶבֶבָה אִם לֹא כִּי צֹרֵם מְקָרָם וְהִ' הַסִּגְיָרָם" (דברים ל"ב ל'). יצתה בת קול ואמרה, "אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אֶת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' וְלֹא סָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו רַק בְּדָבָר אֶרְיָה הַחֲתָנִי" (מלכים א' ט"ו ה').

לעיל כבר נתבאר, שתלמיד שנידה לכבוד עצמו, נידויו נידויו, וכמו כן נתבאר, שענין זה למד מהברייתא, בה שנינו, מנודה לרב מנודה לתלמיד, ומנודה לתלמיד אינו מנודה לרב.

וחזרו שוב על כל הענין הזה כאן, אלא שיש שלוש לשונות, מי אמר כאן את הדברים הללו. (א) ללשון ראשון, את הדברים הללו אמר רבי תנחום בנו של רבי חייא איש כפר עכו אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי שמלאי. (ב) וללשון שני, את הדברים הללו אמר רבי תנחום אמר רב הונא. (ג) וללשון שלישי את הדברים הללו אמר רב הונא לבדו.

דף י"ז

צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה

אמר רב יוסף, תלמיד חכם עושה דין לעצמו, בדבר שהוא ברור אצלו ואינו ספק.³

¹ "העצנו" כתיב.

² "אחד" כתיב.

³ מלשון רש"י משמע, שרשאי הוא לפסוק את הדין, לומר לבעל דינו אתה חייב לי כך וכך. וזה לשון לשון הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ב' הלכה י"ב, יש לאדם לעשות דין לעצמו, אם יש בידו כח,

רב שאינו דומה למלאך ה'

צורבא מרבנן אחד, הוה סנו שומעניה, כלומר היו יוצאים עליו שמועות רעות.

נסתפק רב יהודה אם לנדותו או לא. שכן מצד אחד, חכמי מקומו צריכים לו, שהוא רבם, ואם כן טוב שלא לנדותו. ומצד שני, אם לא ינדוהו, יתחלל שם שמים.

שאל את רבה בר בר חנה, אם שמע דבר בכגון זה. ואמר לו, שכך אמר רבי יוחנן, נאמר, "כִּי שִׁפְטֵי כְהֵן יִשְׁמְרוּ דַעַת וְתוֹרָה יִבְקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מְלֹאךְ ה' צְבָאוֹת הוּא" (מלאכי ב' ז'), ללמדנו, אם דומה הרב למלאך ה', יבקשו תורה מפיו, ואם לאו, אל יבקשו תורה מפיו. ואם כן, הועיל וחכם זה יוצאים עליו שמועות רעות, אין בכך כלום במה שצריכים לו חכמי מקומו, שהרי מוטב להם שלא ילמדו ממנו כלל.

שמחת רב יהודה בהליכתו לאותו עולם

קיבל רב יהודה את דברי רבה בר בר חנה, ונידה את אותו צורבא מרבנן.

לאחר זמן נחלש רב יהודה ונטה למות, ובאו החכמים לבקרו בחוליו, ולשאול בשלומו, ובא גם החכם המנודה עימהם.

כשראה אותו רב יהודה, חייך רב יהודה. אמר לו אותו חכם, לא דיך שנידת אותי, שאתה גם צוחק בי.

אמר לו רב יהודה, לא בכך אני צוחק, אלא הולך אני לאותו עולם כשאני שמח, שהרי אפילו לאדם גדול כמותך, לא החנפתי.

חכם שמת אין לנהוג קלות ראש בנידויו

כשנחה נפשו של רב יהודה, כלומר לאחר פטירתו, בא אותו חכם מנודה לבית המדרש, וביקש שיתירו לו את נידויו.

אמרו לו החכמים, אין כאן אדם גדול כרב יהודה, שיתיר לך את הנידויו, לך אצל רבי יהודה נשיאה, שיתיר לך.

הלך לפני רבי יהודה נשיאה, שיתיר לו את נידויו. ביקש רבי יהודה נשיאה מרבי אמי שיעיין בדינו, ואם צריך להתיר לו את נידויו, יתיר לו.

עיין רבי אמי בדינו, והיתה דעתו להתיר לו את הנידויו, אלא שעמד רבי שמואל בר נחמני על רגליו, ואמר, ומה שפחה של בית רבי, לא נהגו חכמים קלות ראש בנידויה שלש שנים, יהודה חברינו, על אחת כמה וכמה.

אמר רבי זירא, מהו זה שארע לפנינו, שהרי כבר כמה שנים לא בא זקן זה [=רבי שמואל בר נחמני] לבית המדרש, והיום בא ללמדנו דבר זה, ודאי ארע הדבר, כי אין ראוי להתיר למנודה זה את נידויו. ולא התיר לו רבי יהודה

הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה, אינו חייב לטרוח ולבוא לבית דין, אף על פי שלא היה שם הפסד בנכסיו אילו נתאחר ובהלכה חייב דין, לפיכך אם קבל עליו בעל דינו, והביאו לבית דין, ודרשו ומצאו עושה כהלכה ודין אמת דן לעצמו, אין סותרין את דינו.

נשיאה את הנידוי.

אתה בנידוי, אם ממון נתחייבתי לך, נידוי מי נתחייבתי לך¹.

בא ריש לקיש לבית המדרש, אמרו לו, שלו נידוי², שלך אינו נידוי, שלא נידית
כדין, ותקנתך, ללכת אצלו, שיתיר לך את הנידוי.

מיתתו וקבורתו של אותו חכם מנודה

מאחר שלא התירו לו את נידויו, יצא, והיה בוכה והולך, בא זיבורא [=צרעה],
ונשכו למנודה באמתו³, ומת.

רצו להכניסו למערת קבורה שקבורים בה חסידים⁴, ולא קיבלוהו, שהיה נחש
סובב על פתח המערה, ואינו פותח פיה.

באו להכניסו למערת קבורה שקבורים בה דיינים [=ראשי בית דין] וקיבלוהו.
ואמרו שהסיבה לכך שקבלוהו, כי באותם דברים רעים שהיה עושה היה עושה
כדברי רבי אילעאי להלן, כדי למנוע חילול השם⁵.

נידוהו ואינו יודע מי נידהו

נתבאר שחל נידויו של ריש לקיש והיה לו ללכת למנדה שיתיר לו נידויו, אלא
שריש לקיש לא ידע היכן ימצא את אותו אדם.

ולפיכך אמרו לו, שילך אצל הנשיא, ויתיר את נידויו, שכן שנינו, נידוהו ואינו
יודע מי נידהו, **ילך אצל נשיא, ויתיר לו נדויו**.

תלמיד חכם שסרח

לדברי רב הונא, באושא התקינו, אב בית דין שסרח פעם אחת, אין מנדים
אותו, אלא **אומר לו**, "הַכְּבֵד וְשֵׁב בְּבֵיתְךָ" (מלכים ב' י"ד י') [כלומר, עשה עצמך
כאדם שכבד עליו ראשו, ושב בביתך. א"נ כבודך שתשב בביתך]. אכן אם **חזר וסרח**,
מנדים אותו, מפני חילול השם.

ולדברי ריש לקיש, תלמיד חכם שסרח, **אין מנדים אותו בפרהסיא**, שנאמר,
"וְכִשְׁלֶתֶת הַיּוֹם וְכִשְׁלֶת גַּם נְבִיא עֹמֵד לְלֶחֶם וְדַמִּיתִי אִמִּי" (הושע ד' ה') כלומר, כשהו,
ואל תבוזה אותו בפרהסיא, אלא בלילה, כשחשיכה, ואין אדם רואה.

הרואה שיצרו מתגבר עליו

רבי אילעאי אומר, אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו, **ילך למקום שאין
מכירים אותו, וילבש שחורים, ויתעטף שחורים, ויעשה מה שלבו חפץ**, ואל
יחלל שם שמים בפרהסיא.

- י"מ הואיל ואין מכירים אותו, כשיעשה שם את העבירה, אין בדבר חילול השם.
- ורבו של רש"י פירש משום רב האי גאון, שמאחר שילבש שחורים, שוב לא יחפץ
לעשות את העבירה, ואמר, אני ערב בדבר.

המנדה תלמיד חכם

כשמר זוטרא החסיד היה רואה צורך לנדות צורבא מרבנן, משום כבודו של
אותו צורבא מרבנן תחילה היה מנדה את עצמו⁶, ורק אחר כך מנדה את אותו
צורבא מרבנן.

וכשהיה נכנס לאכסנייתו, היה מתיר תחילה את נידויו עצמו, ואחר מתיר את
נידוי אותו צורבא מרבנן⁷.

המכה את בנו גדול

שפחה של בית רבי ראתה אדם מכה את בנו גדול, אמרה, **יהא אדם זה בנידוי**,
משום שהוא עובר על הכתוב, "לֹא תִקַּל חֵרֶשׁ לְפָנַי עֹזֵר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל וְנִרְאֶתָ
מִכְּלֶקֶד אֲנִי ה' (ויקרא י"ט י"ד) שכן, כיון שבנו גדול הוא, יש לחוש שעל שמכה
אותו, יבעט הוא באביו, ונמצא אביו גורם לו מכשול זה. [ואמרו לעיל, שלא הקלו
חכמים בנידוי זה, ולא התירוהו עד שלוש שנים].

וכן שנינו בברייתא, "וְלִפְנֵי עֹזֵר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל", במכה לבנו גדול הכתוב מדבר.

נידוי עצמו

אמר רב גידל אמר רב, **תלמיד חכם, מנדה לעצמו, ומיפר לעצמו**.

המנדה את הגזול והמנדה אותו

ריש לקיש היה שומר פרדס, בא אדם אחד ואכל ממנו תאנים, הרים עליו ריש
לקיש קולו, לומר לו שלא יאכל, ולא השגיח בו.

אמר לו ריש לקיש, יהיה אדם זה בנידוי. אמר לו אותו אדם, אדרבה, תהא

¹ אף על פי שמשמתין בעבור ממון, כדאמרינן לעיל, הני מילי לממונא. יש לומר שהיה לו לקרותו
לבי"ד תחילה, שמא יפרע. ועוד דבבי"ד נמי צריך שני וחמישי ושני ... ובשם רבינו תם שמעתי,
שהיו רגילין באותו מקום שאוכלין באילנות, ונותן דמים, והשתא לא היו עוברים על הגזל. [תוס'].

² צ"ב למה חל נידויו, הלא אם הגזלן, שחטא, לא חל נידויו, כי על גזל אין מנדים, זה שלא חטא
כלל, למה יחול נידויו. אמנם מכאן למדו הפוסקים, שמי שמנדים אותו שלא כדין, מאחר שיש לו
בזיון בכך, רשאי לומר למנדה, אדרבה תהא אתה בנידוי, וחל נידוי על שני.

³ משום צער שצריך לנדות תלמיד חכם. א"נ כדי שיהא זכור להתיר. [תוס'].

⁴ והא דלא התיר לחבירו מתחילה. משום יבא זכאי ויכפר על החייב, לכך טוב כשיתיר לחבירו,
שיהא הוא מותר קודם. [תוס'].

⁴ ויש מפרשים מדה כנגד מדה משום דנחשד בזנות. [תוס'].

⁵ שחשבוהו לבעל תשובה. [גר"עב"ץ].

⁶ וחסידים עדיפי מיניהו. [רש"י].

⁷ וייג עשבר על דברי רבי אילעאי וחילל שם שמים ומהטעם הזה לא קבלו אותו במערת החסידים.
[ע"י תוס'].

אמר אותו צורבא מרבנן, שלכתוב כתב נידוי על האדם האלים, ירא הוא יותר.
אמר לו רב יוסף, טול כתב נידוי שתכתוב עליו, ותתן אותו בתוך כד, כדי שלא
יתפרסם, ותניח אותו בבית הקברות, שאין בני אדם מצוים שם, ותתקע בכד
הזה אלף תקיעות בארבעים ימים. עשה כן, נשבר הכד, ומת אותו אדם אלים.

**התריעה בשופר מועילה לנידוי, שיפרעו ממנו על ידה. ויש לתקוע תקיעה
ושברים, לומר שהשמתא משבר בתים גבוהים.**

אמר רבן שמעון בן גמליאל, כל מקום שנתנו חכמים עיניהם, או מיתה או
עוני.

נזיר ומצורע מגלחים תגלחת טהרתם במועד

גם כשהיה להם פנאי לגלח קודם המועד

בתחילת הפרק נמנו אלו שהתירו להם לגלח במועד, כגון הבא ממדינת הם
והיוצא מבית האסורים. ורוב המנויים שם, לא התירו להם לגלח במועד, אלא
מפני שלא היה להם פנאי לגלח קודם המועד, אבל אם היה להם פנאי לגלח
קודם המועד, ולא גלחו, לא יגלחו במועד.

יוצאים מן הכלל, הם הנזיר והמצורע, הבאים לגלח תגלחת טהרתם, שהתירו
להם לגלח במועד, גם כשהיה להם פנאי לגלח קודם המועד.

**והטעם לכך, כי שני אלו, לאחר תגלחתם הם מביאים קרבנותיהם, [הנזיר
שנטמא, כשהוא נטהר מגלח, ומביא קרבנות לשוב למנות נזירות טהרה. והמצורע
הנטהר, מגלח, ומביא קרבנות טהרתו], ומאחר שהתגלחת מעכבת את הקרבנות
שלהם, לא רצו לאסור אותם בתגלחת, שלא יהיו את הקרבנות, ולכן גם
כשהיה להם פנאי לגלח קודם המועד, הם מגלחים במועד, ומביאים
קרבנותיהם בזמן.**

לדעת אבא שאול יש אבל שהותר לו לגלח במועד

בדף י"ט יתבאר בעזה"י, שהאבל בשבעה ימים ראשונים של אבלותו אסור
בדברים הרבה, והם נקראים גזרת שבעה, ולאחר מכן, עד תשלום שלושים
יום, הוא מותר במקצת הדברים, ואסור במקצתם, והם נקראים גזרת
שלושים.

עוד יתבאר שם בעזה"י, שאם נכנס האבל לימי גזרת שלושים קודם הרגל,
הרגל מפסיק את ימי גזרת שלושים ומבטלם, וכבר מערב הרגל הוא מותר
לגלח.

**לדעת חכמים, שבעת ימי אבילות נוהגים עד סוף היום השביעי, ואם כן, רק
כשהיה ערב הרגל יום שמיני לאבילות, נכנס האבל לימי גזרת שלושים קודם**

מלקות טובות מנידוי

אמר רב פפא, ישולם שכרי, על שמעולם לא נידיתי צורבא מרבנן, שכשהיה
צורך לנדות צורבא מרבנן, היה מלקה אותו, ולא מנדה אותו, שכן היו עושים
בארץ ישראל, היו נמנים להלקות צורבא מרבנן, ולא נמנים לנדותו.

שמתא

הנידוי נקרא בלשון הגמרא שמתא. לדברי רב הוא נוטריקון שם מיתה.
ולדברי שמואל, הוא נוטריקון שממה יהיה.

כניסת השמתא ויציאתה

**לדעת שמואל, השמתא נכנסת במנוחה, ומכה בו לעולם, כשומן שטחים
בתנור, שהוא נבלע בתוכו, ואינו יוצא לעולם.** [אפשר שגם דעת רב כן].

**וריש לקיש חולק ואומר, שכשם שנכנסת במאתים וארבעים ושמונה איברים,
כך כשהיא יוצאה, יוצאה ממאתים וארבעים ושמונה איברים.**

כשהיא נכנסת, נכנסת במאתים ארבעים ושמונה אברים שנאמר, "וְהִיָּתָה
הָעִיר חָרָם הִיא וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ לְחֵי רֶקֶב הַזֹּנֶה תִּחְיֶה הִיא וְכָל אֲשֶׁר אִתָּה בְּבֵית כִּי הִקְבַּאתָה
אֶת הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר שְׁלָחְנִי" (יהושע ו' י"ז), חרם בגימטריא מאתים וארבעים ושמונה.

וכשהיא יוצאה, יוצאה ממאתים ארבעים ושמונה אברים, שנאמר, "הִ' שְׁמַעְתִּי
שְׁמַעְדָּ נְרֵאתִי הִ' פְּעֻלָּתְךָ בְּקֶרֶב שְׁנִים חִיּוּהוּ בְּקֶרֶב שְׁנִים תוֹדִיעַ בְּרַגְלֵי רַחֵם תִּזְכֹּר" (חבקוק ג' ב'),
רחם בגימטריא מאתים וארבעים ושמונה.

השלך הנידוי על זנב הכלב והוא יעשה את שלו

אמר רב יוסף, שדי שמתא אגנובתא דכלבא, ואיהי דידה עבדה, כלומר השלך
הנידוי על זנב הכלב, והוא יעשה את שלו, וילקה.

שכן כלב אחד היה אוכל את מנעלי החכמים, ולא היו יודעים מי הוא, ונידו
אותו, נתפסה האש בזנבו של הכלב, ושרפתו.

המצער חכמים יש לנדות

אדם אלים היה מצער צורבא מרבנן, ובא לפני רב יוסף לשאול מה יעשה. אמר
לו רב יוסף, שילך וינדה אותו.

הנידוי מועיל גם בכתב

אמר אותו צורבא מרבנן לרב יוסף, שהוא ירא לנדות את האדם האלים. אמר
לו רב יוסף, אם כן כתוב עליו נידוי [=שקילי פתיחא עליה].

נידוי מועיל בלא שיתפסם

^א אף על גב דתגלחת דנזיר לא מעכבא, מכל מקום רגיל הוא לגלח, דמצוה הוא לגלח, ולשלוח שער
תחת הדוד. [תוס']. מדברי תוסי' אלו משמע, שמתירים גם תגלחת הנזיר הטהור. ויל"ע בדבר.

הרגל, ומותר לגלח קודם הרגל. משמרם היו מותרים לגלח והיה להם לגלח אז ולא להשהות התגלחת לרגל עצמו.

אבל, כשחל הרגל בחמישי בשבת של משמר זה, נחלקו חכמים, אם בראשון בשבוע הבא, שהוא יום רביעי של רגל, מותרים כהני המשמר לגלח לכבוד הרגל או לא.

לדעת התנא של הברייתא – מאחר שקודם הרגל לא היו יכולים לגלח, שהרי כל הימים שקודם הרגל הם ימי משמר שלהם, שהם אסורים לגלח בהם, וגם ביום חמישי, שבדרך כלל הם מותרים לגלח לכבוד שבת, לא היו יכולים לגלח, משום שהיה יום טוב, ואם כן הרי הם כמי שהיו בבית האסורים כל הימים שלפני הרגל עד יום רביעי של רגל, ולפיכך, ביום ראשון בשבוע שאחר השלמת משמרתם, אף שהוא יום רביעי של הרגל, מותרים הם לגלח בו לכבוד הרגל.

ולדעת משנתנו – אף על פי שלא היו יכולים לגלח קודם הרגל, אסורים הם לגלח ברגל עצמו, והטעם לכך, כי כלל בידינו, שברגלים כל המשמרות שוות בהקרבת קרבנות הרגלים ובחילוק לחם הפנים, ואם כן ברגלים כל המשמרות נחשבות כמשמר שעובד, ואם כן כשם שלא יכלו לגלח קודם הרגל, מחמת היותם בני המשמר העובד, כך אינם יכולים לגלח כל ימות הרגל עד סופו, מחמת היותם בני המשמר העובד. [והתנא של הברייתא אינו מסכים לכך, כי לדעתו, אף שכל המשמרות עובדים ברגל, דין כהני משמר להיאסר בתגלחת לא נאמר אלא באלו שזמנם לשמש השבוע, אבל אלו ששלמה משמרתם, אינם אסורים בתגלחת כדין כהני משמר].

ולכאורה, כשחל הרגל בשאר ימי שבוע של משמר זה, כגון בשלישי או ברביעי, הכל מודים שבחמישי מותרים כהני המשמר לגלח, שהרי קודם הרגל בראשון ובשני היו אסורים לגלח, מחמת היותם בני משמר, ובחמישי הותר להם איסור זה, והרי הם כמי שיצא מבית האסורים, שמותר לו לגלח ברגל.

תגלחת ותכבוסת באבלות

כבר נתבאר, שהאבל אסור בתגלחת ובתכבוסת, ומבואר בברייתא, שבאבלות ראשונה, לא הקלו באיסורים אלו כמו שהקלו במועד, ולכן באבלות ראשונה, אפילו יצאו מבית האסורים ומבית השביה או שבאו ממדינת הים אינם מגלחים ואינם מכבסו.

ומי שתכפוהו אבליו, כלומר, שקודם שנשלמה אבלותו, חלה עליו אבלות נוספת, הקלו עליו באיסור תספורת ותכבוסת, ורשאי להקל שערותיו בתער, ולכבס כסותו במים.

ואם היה אבל זה בתחילת אבלותו הראשונה אחד מאותם שהקלו להם במועד, כגון שיצא אז מבית האסורים או בא ממדינת הים, אף שבאבלות ראשונה לא הקלו לו באיסורים אלו יותר משאר אבלים, והיה אסור בתספורת ותכבוסת לגמרי, עתה שתכפוהו אבליו, הקלו עליו יותר משאר אבלים שתכפום אבלותם, ששאר אבלים מקילים שערם בתער, וזה מסתפר אף

הרגל, ומותר לגלח קודם הרגל.

ולדעת אבא שאול, מקצת יום שביעי ככולו, ומשכנס מקצת יום שביעי, תמה גזרת שבעה, והחלה גזרת שלושים, ואם כן, גם כשחל יום שביעי של אבלותו ערב הרגל, נכנס לימי גזרת שלושים קודם הרגל, והרגל מבטל ממנו גזרת שלושים, ומותר לגלח קודם הרגל.

אכן יש אופן שבו מודים חכמים שהאבל מגלח קודם הרגל ביום שביעי לאבלותו, והוא, כשחל יום שמיני של אבלות בשבת^א שהיא ערב הרגל, מאחר שבשבת אינו יכול לגלח, התירו לו לגלח בערב שבת שהוא יום שביעי לאבלותו.

והנה נתבאר, שלדברי הכל, אבל שחל יום שמיני לאבלותו ערב הרגל, מותר לו לגלח ערב הרגל, ואם כן, מאחר שהיה לו פנאי לגלח ערב הרגל, אם לא גילח ערב הרגל, דין פשוט הוא, שאסור הוא לגלח ברגל.

וכמו כן נתבאר, שלדברי הכל, כשחל יום שמיני לאבלותו בשבת שהיא ערב הרגל, מותר לו לגלח בערב שבת, ואם כן גם זה, מאחר שהיה לו פנאי לגלח ערב הרגל, אם לא גילח ערב הרגל, דין פשוט הוא, שאסור הוא לגלח ברגל.

וכשחל יום שביעי לאבלותו ערב הרגל, לדעת חכמים לא בטלה ממנו גזרת שלושים, ולכן לא יגלח, לא ערב הרגל, ולא במועד עצמו.

אבל לדעת אבא שאול, כשחל יום שביעי לאבלותו ערב הרגל, בטלה ממנו גזרת שלושים, ומותר לו לגלח ערב הרגל, ולפיכך, אם לא גילח ערב הרגל, מאחר שהיה לו פנאי לגלח, ולא גילח, אסור לו לגלח במועד. אלא, שכל זה כשהיה ערב הרגל יום חול, אבל כשהיה ערב הרגל שבת, אנוס היה במה שלא גילח ערב הרגל, ולכן מותר לו לגלח במועד.

לדעת הברייתא יש כהן שהותר לו לגלח במועד

כבר נתבאר לעיל בדף י"ד, שאנשי משמר, הם הכהנים שזמנם להקריב קרבנות ציבור בשבוע זה, [משבת ועד שבת^ב], אסורים להסתפר ולכבס כל אותו שבוע, כדי שיעשו זאת קודם לכן, אמנם ביום חמישי בשבוע הם מותרים להסתפר ולכבס, מפני כבוד השבת.

והנה כשחל הרגל בשבוע שאחר זמן משמר זה, הכל מודים שאין לכהני משמר זה היתר לגלח ברגל עצמו.

שכן כשחל הרגל מופלג מיום השבת, כגון שחל בימים שני או שלישי או רביעי או חמישי או ששי או שבת, מאחר שיש ימי חול בין סיום עבודת המשמר לבין הרגל היה להם לכהנים לגלח בימים אלו שקודם הרגל, ואין להם היתר לגלח ברגל עצמו.

ואף כשחל הרגל סמוך לשבת כלומר ביום ראשון ולא היו יכולים לגלח בין שבת לבין הרגל מכל מקום אין להם לגלח ברגל עצמו כי בחמישי בשבת של

^א כגון שמע שמועה בשבת, דקבורתו לא היה בשבת. ובירושלמי מוקי לה כשגרתו חיה, ונתייאשו לבקש, דמונין לו משעה שנתייאשו. [תוס'].
^ב שכל משמר, נכנס לשמש ביום השבת בסופו, ומשמש כל השבוע עד, תחילת יום השבת הבא, ויוצא.

במספרים, ושאר אבלים מכבסים כסותם במים, וזה מכבס אף בנתר ובאהל.

ברית כרותה לשפתים

פנחס אחיו של מר שמואל ארע בו ענין של אבלות, כלומר היה אבל על אחד מקרוביו [כגון אשתו או בנו או בתו], נכנס שמואל אחיו לנחמו, וראה שהיו צפרניו גדולות.

שאל אותו שמואל, מדוע לא נטלת צפורניך, [הלא הלכה כרבי יוסי שאבל מותר ליטול צפרניו]. השיב לו פנחס, אם בך היה, כלומר אילו היית אתה אבל, האם היית מזלזל כך באבלות, ונטול צפרניך.

היו הדברים הללו "כְּשֶׁנֶגְהָ שְׂיָצָא מִלְּפָנֵי הַשְּׂלִיטָה" (קהלת י"ה), וארע בשמואל גם כן דבר אבלות.

נכנס פנחס אחיו לנחמו, נטל שמואל צפרניו, והשליכם בכעס לפני פנחס², ואמר לו, וכי אינך יודע שברית כרותה לשפתים, ואין לאדם לומר דבר רע, שמא אחרי שיאמר, יארע הדבר.

שכן אמר רבי יוחנן, מנין שברית כרותה לשפתים, שיתקיימו דברים שמוציא בשפתיו, שנאמר, "וַיֹּאמֶר אֲבָרְהָם אֶל נְעָרָיו [כשהלך עם יצחק לעקדה] שְׁבוּ לְכֶם פֶּה עִם הַחֲמוֹר וְנֹאֲנִי וְהִנְעַר נִלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁוָבָה אֲלֵיכֶם" (בראשית כ"ב ה), והועיל הדבר, שנתקיימו דבריו, וחזרו שניהם³.

שלוש הלכות שלמדנו מרבי יוחנן בענין נטילת צפרנים

אמר רב שמן בר אבא, הייתי עומד לפני רבי יוחנן בבית המדרש בחולו של מועד, ונטל ציפורניו בשיניו, וזרקם. וממעשה זה למדנו שלושה הלכות.

א. מותר ליטול צפרנים בחולו של מועד.

ב. אין בנטילתן בשיניו משום מיאוס.

ג. מותר לזרוקם בבית המדרש. [אבל במקום אחר לא כפי שיתבאר בעז"ה בסמוך].

מה יעשה בצפרנים

שלושה דברים נאמרו בצפרנים, (א) הקוברם צדיק. (ב) שורפם חסיד. (ג) זורקם רשע. והסיבה לכך, כי יש לחוש שמא תעבור עליהן אשה עוברת, ותפיל⁴.

אמנם בבית המדרש, שנשים אינן מצויות בו, אין לחוש לכך, ומותר לזרוק בו צפרנים. ואין לחוש שמא אחר כך יאספום, וישליכום לחוץ, במקום מעבר נשים, כי מאחר שאינן במקומן הראשון, שוב אינן מזיקות.

¹ בגנוסטרי, ולא אשכחנא דאסר רק תוך שבעה, כשהלך רב פנחס לנחמו. [תוס'].

² והדר מכנס להו, דזורקן רשע. [רש"י].

³ תימה, דלמא מדה טובה מרובה, והוה ליה לאתווי הא דאמר עולא בעלמא, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, שנאמר "שמעו דבר ה' קציני סדום כו"ו". [תוס'].

⁴ י"מ משום אסטניסות תפיל. וי"מ משום כשפים. [חידושי הר"ן]. ולכאורה אם משום אסטניסות למה כשנשנתנו ממקומן אינן מזיקות. ושמא לזאת אין לחוש, כי כן הדרך, שמאספים את כל הפסולת הנמצאת, ונותנים אותה בזבל, ואין להימנע מחמת איסטניסות. אבל לעשות דבר שאינו כדרך הרגילות יש להימנע.

	רוב בני אדם		בא ממדינת היום וכמותו	
	תחילת אבלות	תכפוהו אבליו	תחילת אבלות	תכפוהו אבליו
תגלחת	אסור לגמרי	מיקל בתער	אסור לגמרי	מסתפר אף במספרים
תכבוסת	אסור לגמרי	מכבס במים	אסור לגמרי	מכבס אף בנתר ואהל

נטילת צפרנים במועד

לדעת רבי יהודה – אסור ליטול צפרנים במועד.

ולדעת רבי יוסי – מותר ליטול צפרנים במועד. ואמרו עולא ושמואל שכן ההלכה.

נטילת צפרנים בימי אבלו

לדעת רבי יהודה – אסור ליטול צפרנים בימי אבלו. ואמרו עולא שכן ההלכה.

ולדעת רבי יוסי – מותר ליטול צפרנים בימי אבלו. ואמרו שמואל שכן ההלכה, שלדעת שמואל, בהלכות אבלות, לעולם הלכה כדבר המיקל.

דף י"ח

והיה מי שהיה סבור, שרק צפרני היד מותר לאבל ליטול, משום מאיסותם, אבל צפרני הרגל אסור.

אולם רב ענן בר תחליפא אמר, שבפירוש אמר לו שמואל, שאין חילוק בדבר, ומותר לאבל ליטול צפרני ידיו וצפרני רגליו.

ואמר רב חייא בר אשי אמר רב, שבגנוסטרא⁵ אסור.

⁵ רש"י פירש שגנוסטרא הוא מספרים. [ע"י רש"י] ובערוך פירש, שהוא כלי המתוקן ליטול צפרנים, וכך שמו. ומלשון דגנוסטרא אסור, משמע שהיה מתיר בין בתער בין במספרים, ולא דוקא בשיניים. מיהו קאמר בגמרא, רבי יוחנן דשקלינהו בשיניו, משמע דוקא בשיניו שרי. ותימה דלעיל אמרינן הלכה כרבי יוסי במועד לדברי הכל. ושמא רבי יוחנן סבר הלכה כרבי יהודה. ומפרש טעמא דמחמירנן במועד טפי מבאבל, ולא כרב שישא בריה דרב אידי, דאמר דברים המותרין בחולו של מועד אסורין בימי אבלו. ורבינו תם פירש, דכשם שמוותר בשיניו, כך מותר ליטול צפרניו זו בזו, דכל זה חשוב שיניו ... ושמעתי בשם רבי שמשון בר אברהם, שבחול המועד מותר ליטול צפרנים לנשים, דקתני בירושלמי, גבי ועושה אשה תכשיטיה במועד, וחשיב נוטלת שעה וצפרניה. וצ"ע. בהלכות גדולות נמי אמרינן, והאשה מותרת בנטילת שער לאחר שבעה. ונראה דבאשה נשואה דוקא קאמר, ומיירי במעברת סרק על פניה וטופלה בסידי, שהוא משום תכשיט שלא תנוול על בעלה, אבל בתספורת ממש אסורה. וגם בשם רבינו חיים שמעתי, שהיה מתיר נטילת צפרנים במועד. ובהלכות גדולות פוסק, תוך שבעה אסור בגנוסטרי, בשיניו מותר, לאחר שבעה מותר אף בגנוסטרי. ולא ידענא מנא ליה דברייתא איירי תוך שבעה, אי משום דקתני בימי אבלו ... משמע כל שלשים, ואי סברי כרבי יוסי, יתירו לגמרי. ויש לומר דסברי כרבי יוסי, ומסתבר להו דאפילו רבי יוסי היה אסור בגנוסטרי תוך שבעה, דומיא דמועד, או שמא מעשה דשמואל משמע קצת דשקלינהו לטופריה חבטינהו באפיה, דמיירי תוך שבעה דוקא, דבתוך שבעה היה, ובשיניו היה, מדקא אמרינן בתר הכי ובגנוסטרי אסור, משמע דשמואל לא היה

שלח רב יצחק בר יעקב בר גיורי משמו של רבי יוחנן, כלי [=בגדי] פשתן, שאין טורח מרובה בכיבוסם, מותר לכבסם בחולו של מועד.

ומה ששינונו, שלא הותר לכבס במועד, אלא מטפחות הידים והספרים והספג, הכוונה לעשויות משאר מינים, כגון מצמר, אבל העשויות מפשתן מותר לכבסם במועד גם אם אינן מטפחות ידים או ספרים או ספג.

אמר בר הידיא, אני ראיתי את ימה של טבריה, שהוציאו ממנו ספלים רבים של בגדי פשתן במועד, ומכאן ראייה לדברי רב יצחק בר יעקב שמכבסים כל בגדי פשתן במועד.

אולם אביי לא קיבל ראייה זו, כי אמר, מי יאמר לנו שברצון חכמים נעשה הדבר, שמא שלא ברצון חכמים היו עושים.

דברים שמוותר לכתוב במועד

כבר נתבאר בתחילת המסכת, שלא הותרה מלאכה בחולו של מועד, אלא כשאין בה טורח, והיא נעשית להצלת דבר האבד.

והנה הכתיבה [שאינה טורח], דינה כשאר מלאכות, וגם כן לא הותרה אלא להצלה מדבר האבד^א, ונמנו במשנתנו אופנים, שהותרה בהם הכתיבה בחולו של מועד, משום שיש בה הצלה מדבר האבד.

א. קידושי נשים. הוא שטר שכותב בו, "הרי את מקודשת לי", וראוי לקדש בו את האשה, על ידי שנותנו לה בפני עדים, שהאשה מתקדשת בשטר. ומותר לכתוב שטר זה בחולו של מועד, מפני שאם יתעכב עד אחר המועד, עלול להקדימו אחר, כפי שיתבאר בעזה"י להלן^ב.

ב. גיטין. הוא שטר שמגרש בו את האשה. ומותר לכתבו בחולו המועד כשרוצה לצאת לדרך, ואם לא יכתוב עכשיו, תשאר האשה עגונה.

ג. שוברים. הוא שטר שהמלווה כותב ללווה כשפורע לו את החוב, וכתוב בו שנפרע החוב. ומותר לכתבו בחולו המועד, כשהלווה רוצה לצאת לדרך, ואם המלווה לא יכתוב לו שובר עכשיו, לא ישלם.

ד. דייטיקי. הוא שטר צוואה. ומותר לכתבו בחולו של מועד, שאם יתעכבו, עלול המצווה למות.

ה. שטר מתנה. הוא שטר שבו נותן המתנה מקנה את המתנה למקבל, שקרקע נקנית בשטר. ומותר לכתבו בחולו המועד, כדבר האבד, שמא יחזור בו הנותן, ונמצא המקבל מפסיד.

ו. פרוזבולין. הוא שטר שהמלווה כותב ומוסר בו חובתיו לבי"ד, כדי שלא תשמט השביעית חובות שחייבים לו. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו

^א ומה שנהגו לכתוב בעונל, לא מצינו היתר, וכן פירש בתוספות הרב בשם רבו, ואפילו על ידי הדחק אסור. ועל יהודי אחד שתפוס היה התירו בדוחק. [] גם על ידי היפוך שהוא נקרא מצד אחר לא היו מתירין. וגם אי לא אסור משום מלאכה, הא אסרינן אפילו טירחא דלאו מלאכה בפרק קמא. מיהו נהגו לומר דמתניתין לא איירי על ידי היפוך. [] ויש כותבין על ידי חילוק האות, וכך היה עושה רבי זקני, והיו"ד שאי אפשר, היה כותב בכתב הפוך. [תוס' בדף י"ט].

^ב להלן יתבאר בעזה"י, שרצו לדחות ולומר, שהכוונה לשטרי פסיקתא ולא לשטרי קידושין, אולם לפי המסקנה אין צורך לדחוק כן.

גילוח השפה

לדברי רב יהודה אמר רב ולדברי מר זוטרא שנינו בברייתא, שבאו זוג תלמידי חכמים מחמתן לפני רבי, ובקשו ממנו שיתיר להם ליטול צפרנים^א, והתיר להם, ואם היו מבקשים ממנו להתיר להם לגלח את השפה [=שערות השפם], גם כן היה מתיר להם^ב.

ולדברי שמואל, כך באמת היה, שבקשו שיתיר להם לגלח את השפה, והתיר להם.

ואמר אביטול ספרא משמו של רב, שהיתר גילוח השפה הוא מזוית לזוית, כלומר מסוף הפה של צד זה עד סוף הפה של צד זה, ששפה זו מעכבת אכילה ושתייה, ויש בה מיאוס אם אינו מגלחה.

ואמר רבי אמי, שלא יגלחה לגמרי, אלא מה שמעכבת את האכילה^ג.

ואמר רב נחמן בר יצחק, אני, מאחר שאנין דעת אני, כל השפה נחשבת אצלי שפה המעכבת את האכילה, ומותר לגלחה.

פרעה שהיה בימי משה

א. מידותיו. אמר אביטול ספרא משמו של רב, פרעה שהיה בימי משה, הוא אמה, וזקנו אמה, ופרמשתקו [=אמתו] אמה וזרת, לקיים מה שנאמר, "בגרות עירין פתגמא ומאמר קדישין שאקתא עד דברת די ינדעון חניא די שליט עלאה" במלכות אנשא^א ולמן די צבא יתננה ושפל אנשים קים עלה^ב (דניאל ד' י"ד).

ב. מעשיו. אמר אביטול ספרא משמו של רב, פרעה שהיה בימי משה, אמגושי היה, שנאמר, "לך אל פרעה בבקר הנה יצא המלכה ונצבת לקראתו על שפת הנהר והמטה אשר נקפד נקש תקח בידך" (שמות ז' ט"ו). ונחלקו חכמים בדבר זה. יש מי שאומר שאמגושי הוא חרשי, כלומר מכשף, ולכן היה יוצא ליאור, בשביל מכשפות שלו. ויש מי שאומר, שאמגושי הוא גידופי, כלומר מגדף ואומר שהוא אלוה, ולכן יוצא ליאור, לומר לי יאורי ואני עשיתני.

דין מי שאין לו אלא חלוק אחד נתבאר לעיל בדף י"ד.

כיבוס בגדי פשתן במועד

^א יל"ע אם ביקשו שיתיר להם בחולו של מועד או באבלות.

^ב לכאורה מדובר כאן בהיתר גילוח השפה במועד או באבלות. ותוסי' פירשו שהכוונה להיתר גילוח שפם באבילות, ודווקא אחר שבעה. אולם רש"י פירש, שההיתר הוא בכל זמן, לומר שאין בהם משום בל תשחית פאת זקנך. ויל"ע בדבר.

^ג אפשר דברי רבי אמי נאמרו על אורך השערות, כלומר מודה הוא שמותר לגלח מזוית לזוית, אבל לא יגלח לגמרי, שלא ישארו שם שערות, אלא יקצר, בשיעור שדי לו שלא לעכב את האכילה.

^ד "עליא" כתיב.

^ה "אנושא" כתיב.

^ו "עליה" כתיב, וכן נכתב בגמרא.

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

שדווקא הם אסורים אבל האירוסין מותרים.

הדיינים, ולא יכתב השטר אחר המועד.

ודחו גם ראייה זו, כי אפשר שכונת המשנה ללמד, שאפילו הנישואין, שעל ידם מקיים מצוות פרו ורבו, אסורים במועד, וכל שכן שהאירוסין, שאינו מקיים בהם מצוות פרו ורבו, שהם אסורים במועד.

ז. **אגרות שום**. הוא שטר שכתוב בו בכמה שמו והעריכו ביי"ד את השדה, ורגילים לכתבו, כגון כשנותנים לאחד מהאחים שדה מהירושה, וצריכים לדעת כמה קיבל כדי לתת לאחיו כנגדה. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו הדיינים ולא יכתב השטר אחר המועד.

ומסקנת הגמרא כדברי שמואל שכן שנינו בברייתא בבית מדרשו של שמואל, מארסין, אבל לא כונסין, ואין עושין סעודת אירוסין, ולא מיבמין, מפני ששמחה היא לו.

ח. **אגרות מזון**. הוא שטר שכתוב בו שקיבל עליו אדם לזון את בת אשתו. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו העדים, ולא יכתב השטר אחר המועד.

דברים הנקנים באמירה

לעיל נתבאר, שבשעת השידוכין היו כותבים שטרי פסיקתא, בהם נכתבת התחייבות כל אחד מהצדדים.

ט. **שטרי חליצה**. הוא שטר שכתוב בו שאשת המת חלצה לאחי המת, ובכך הותרה להינשא לכל אדם. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו הדיינים ולא יכתב השטר אחר המועד. אי"נ כדי שתוכל להתארס בחולו של מועד.

אמנם לדברי רב גידל אמר רב, אין צורך לכתוב דברים אלו בשטר, והם נקנים באמירה בלבד. ושואלים את אבי החתן כמה אתה נותן לבנך, ואומר כך וכך, וחוזרים ושואלים את אבי הכלה כמה אתה נותן לבתך, ואומר כך וכך. ואם לאחר מכן עמדו וקדשו, גילו דעתם שמסכימים לתנאי, ונתחייבו באמירתם כאילו עשו קנין.

י. **שטרי מיאונים**. הוא שטר שכתוב בו שמיאנה פלונית קטנה בבעלה, ובכך יצאה ממנו, ומותרת לכל אדם. והמיאון מועיל ליתומה שהשיאוה, שאין לה קידושין מהתורה, ויוצאת מבעלה במיאון, שאומרת איני רוצה בו. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו הדיינים, ולא יכתב השטר אחר המועד.

שמה יקדמו אחר

נתבאר שמותר לארס אשה בחולו של מועד, וכן מותר לכתוב שטר קידושין בחולו של מועד, כי ענין זה הוא דבר האבד, שאם לא יעשה כן במועד, עלול אחר להקדימו.

יא. **שטרי ברויין**. הוא שטר שכותבים בו דברים שביררו ביי"ד כגון שחלקו ביי"ד רכוש בין שנים וכותבים חלק זה לזה וחלק זה לזה. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו הדיינים ולא יכתב השטר אחר המועד.

ומסקנת הגמרא, שאין הכוונה לכך שיקדימו אחר לקדש אשה זו, כי מה' אשה לאיש, ואין זה יכול לקחת את האשה המיועדת לזה.²

יב. **גזרות בית דין**. הוא שטר שכתוב בו פסק הדין. ומותר לכתבו בחולו המועד, שמא ימותו הדיינים ולא יכתב השטר אחר המועד.

יג. **אגרות של רשות**. הוא שטר שכתוב בו ציווי וקיום של שלטון.³

אירוסין בחולו של מועד

בדף ח' נתבאר, שאין נושאים נשים בחולו של מועד, מפני כמה טעמים.

אבל הדבר שיש לחוש לו, הוא, שמה יתפלל אחר, ויאמר, אם לא אזכה באשה זו, הלוואי שתמות, ולא אראה אותה מתקדשת לאחרים, ותפילה זו עלולה להתקבל, ובכך יפסיד זה שהיתה ראויה לו.

ואמר שמואל, שדווקא נישואין [=הכנסת האשה לבית בעלה] אין עושים בחולו של מועד, אבל מותר לארס [=מעשה הקידושין] בחולו של מועד, והטעם לכך, כי ענין זה הוא דבר האבד, שמה יקדמו אחר.

ומחמת החשש הזה, הותרו האירוסין בחולו של מועד כדבר האבד, כלומר, שמה תמות האשה על ידי תפילת אחר.

ומתחילה רצו להביא ראייה לדבריו ממשנתנו בה מבואר שמותר לכתוב שטרי קידושין במועד ועל כרחך סיבת ההיתר היא כי מותר לקדש בחולו של מועד וכדי לקדש מותר לכתוב שטר קידושין.

בת פלוני לפלוני שדה פלוני לפלוני

אמר רב יהודה אמר שמואל, בכל יום ויום בת קול יוצאת ואומרת, בת פלוני לפלוני, שדה פלוני לפלוני.

אמנם ראייה זו נדחית, כי אפשר שבאמת הקידושין עצמם אסורים בחולו של מועד, ולא נתכוונה המשנה לשטרי קידושין ממש, אלא לשטרי פסיקתא, הם השטרות הנכתבים בשעת השידוכין, שכל אחד כותב כמה הוא מתחייב לתת, אבל את הקידושין עצמם לא יעשו בחולו של מועד.

מה' אשה לאיש

רבא שמע אדם אחד מתפלל, שיזכה לאשה מסוימת. אמר לו רבא, לא תתפלל כך, שכן אם היא ראויה לך, לא תלך ממך, ואם אינה ראויה לך, לא תועיל

שוב אמרו שיש להביא ראייה לדברי שמואל מהמשנה בפרק ראשון בה נתבאר שאין נושאים נשים במועד ומתוך כך שאסרה המשנה את הנישואין יש ללמוד

² תימה לי, אמאי לא משני, הא בזוג שני, הא בזוג ראשון ... [תוס'].

³ שהשלטון נקרא רשות, כמו "אל תתודע לרשות". וי"מ שאגרות של רשות הן כתב של פריסת שלום. [תוס']. ושמה דבר זה נחשב דבר האבד, שמה לא יהיה לו מי שיעביר את האגרת אחר המועד.

מבואר במשנתנו, שאין כותבים שטרי חוב במועד^א. אמנם אם אין המלווה רוצה להלוות בלא שטר, הרי זה כדבר האבד, ומותר. וכן אם אין לסופר מה לאכול, מותר לו לכתוב לפרנס עצמו.

כתיבת ספרים תפילין ומזוזות במועד

א. לדעת תנא קמא של משנתנו – אין כותבים ספרים תפילין ומזוזות במועד, ואין מגיחים אות אחת, אפילו בספר תורה של עזרא, [וי"ג עזרה, הוא ספר מוגה שהיה בעזרה, שממנו היו מגיחים כל ספרי גולה]. ומתוך שלא חילק תנא זה בדבר, משמע שבכל אופן הדבר אסור, בין לעצמו בין לאחרים^ב.

ב. ולדעת רבי יהודה במשנתנו – יש חילוק בדבר. הכתיבה למכור לאחרים, מאחר שהיא נעשית לצורך שכר הכתיבה, אסורה, ככל מלאכה. אבל הכתיבה לעצמו, שהיא נעשית כדי שיקיים בהם את המצווה, מותרת^ג.

דף י"ט

ג. לדעת רבי מאיר – גם לצורך אחרים מותר לכתוב בחולו של מועד, ובתנאי שיתן להם בטובה, כלומר בחנם ולא בשכר. [ולכאורה גם רבי יהודה במשנתנו מודה, שלא אסר אלא דרך שכירות. ויל"ע בדבר].

ד. לדעת רבי יהודה בברייתא – על ידי הערמה^ד, יוכל אף לכתוב ולמכור לאחרים, שבשעת כתיבה יאמר שכותב בשביל עצמו, ולאחר שכתב ימכור ושוב יכתוב לעצמו, וכן יעשה כל ימות החג.

ה. ולדעת רבי יוסי – רשאי אף לכתחילה לכתוב כדי למכור לצורך פרנסתו

^א פירשו בתוספות, הוא הדין שטר מכירה, דהא בהדי אלו כותבין במועד לא חשיב שטר מכירה. ולי נראה דהא דלא קתני, משום דאין כותבין שטר מכירה אלא על הקרקע, ואמרינן לעיל, אין מוכרין בתים אלא לצורך המועד, ולצורך המועד פשיטא דשרי, והוא הדין אם מכר קודם המועד, ועתה רוצה לכתוב, דשרי במועד, דהא נמי דבר האבד, רק אם היה לו אונס ולא יכול לכתוב קודם המועד. [תוס'].

^ב חוץ אם אין לו מה יאכל, שאז ודאי מותר לעשות כל דבר. [ו] ותוס' כתבו, ומתניתין פירש בתוספות הרב, דפליגא אכולהו, ותנא אחר הוא [והוא כמו שכתבנו]. וה"ר יונה פירש, דאתיא כתנא קמא דברייתא [כלומר כרבי מאיר], והכי פירושו, אין כותבין ספרים תפילין ומזוזות כדי למכורם או כדי להניחם. ועוד פירש, דאתיא כרבי יוסי, לפי מה שפירש [ראה להלן], שרבי יוסי מחמיר. [תוס'].

^ג אין ראייה מכאן שמוותר להניח תפילין בחולו של מועד, דדלמא רבי מאיר ורבי יהודה לטעמייהו, דסבירא להו פרק המוצא תפילין, שבת זמן תפילין ... אבל רבי יצחק בן אברהם היה מביא מן הירושלמי להתייר להניח, דאמר בירושלמי, חד בר נש אובד תפיליו בחולא דמועדא, אתא לקמיה דרב חננאל, פירוש, שיכתוב לו, לפי שהיה סופר ... שלחיה לקמיה דרבה בר בר חנה, אמר ליה זיל הב ליה תפיליך, ואת כתב לך ... אתא לקמיה דרב, אמר ליה כתוב ליה פירוש בלא הערמה, מתניתין פליגא על רב, כותב אדם תפילין ומזוזות לעצמו, הא לאחר לא, רב פתר לה בכותב להניח, פירוש רב מעמיד המשנה להניחם אחר המועד, אבל להניחם במועד שרי. ובהלכות גדולות פסק דאסור להניח תפילין בחולו של מועד, ולטעם שממעט שבתות וימים טובים מימים ימימה, מסתבר שפיר דמעט חולו של מועד, ולמאן דדריש מלך לאות, יצאו שבתות וימים טובים שהן בעצמן אות, יש לומר לפי שאין עושין מלאכה, כי אם בדבר האבד. אבל קשיא למאי דפרישית לעיל, דמלאכה דחול המועד מדרבנן, היכי ממעט להו. יש לומר הואיל ואוכל מצה ויושב בסוכה אין צריך אות. ואם הוא אמת דבחול המועד חייב בתפילין, יש לומר הואיל ועושין מלאכה בו, אין אות, ומימים ימימה נמי לא ממעט אלא יום טוב, דחלוק משאר ימים. [תוס'].

^ד לכאורה מחמיר יותר מרבי מאיר, שהתיר לאחרים. ובתוספות פירשו דרבי מאיר אינו מתיר אלא בהערמה. ולא הבנתי. [תוס']. ולפי מה שכתבתי למעלה רבי יהודה מקיל. ויל"ע בדבר.

תפילתך כלום, כי לא תוכל לזכות במי שאינה מיועדת לך, וכשתתפלל עליה, תבוא לידי כפירה בה', שתאמר, התפללתי ולא נעניתי.

לאחר מכן שמע אותו רבא מתפלל, שאם לא תהא אותה אשתו, או שימות הוא ולא יראה אותה נשאת לאחר, או תמות היא ולא תנשא לאחר. [ותפילה זו עלולה להישמע כפי שנתבאר].

אמר לו רבא, וכי לא אמרתי לך שלא תתפלל על כך, שכן כך אמר רב משמו של רבי ראובן בן אצטרובלי, מן התורה, ומן הנביאים, ומן הכתובים, מה' אשה לאיש.

מן התורה, שנאמר, "וַיַּעַן לְבָן וּבְתוּאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דַּבֵּר אֱלֹהִים רַע או טוב" (בראשית כ"ד נ).

מן הנביאים, שנאמר, "וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי מַה' הָיָא כִּי תִּצְנֶה הוּא מִבְּקִשׁ מִפְּלִשְׁתִּים וְבָעַת הָהִיא פְּלִשְׁתִּים מִשְׁלָיִם בְּיִשְׂרָאֵל" (שופטים י"ד ד).

ומן הכתובים, שנאמר, "בַּיַּת וְהוֹן נִחַלַת אֲבוֹת וּמַה' אִשָּׁה מִשְׁפָּלֶת" (משלי י"ט י"ד).

הנחש בדבר

אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובלי, וי"א שכך שנויה ברייתא, אמר רבי ראובן בן אצטרובלי, אין אדם נחש בדבר עבירה, אלא אם כן עשאו. ואם לא עשה כולו, עשה מקצתו. ואם לא עשה מקצתו, הרהר בלבו לעשותו. ואם לא הרהר בלבו לעשותו, ראה אחרים שעשו, ושמח.

ואין להקשות ממה שנאמר, "וַיִּחַפְּאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְּבָרִים אֲשֶׁר לֹא כֵן עַל ה' אֱלֹהֵיהֶם וַיִּבְנוּ לָהֶם קְדוֹשִׁים מִמִּגְדַל נוֹצְרִים עַד עִיר מִבְּצָר" (מלכים ב' י"ז ט), שכן הם עשו להכעיס, וידעו בעצמם שהדברים אינם אמת.

וכן אין להקשות ממה שנאמר, "וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בְּמַחְנֵהוּ לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ ה'" (תהלים ק"ו ט"ז), ואמר רב שמואל בר יצחק אמר, מלמד שכל אחד קינא לאשתו ממש, שכן הם עשו כן מחמת שנאה, וידעו בעצמם שהדברים אינם אמת.

ומסקנת הסוגיה, שלא נאמרו הדברים הללו, שבכל חשד יש יסוד של אמת, אלא בחשד מקוים, והוא כשלא היו לו אויבים שיצויאו עליו קול רע, ויצא עליו הקול הרע במשך יום וחצי בלא הפסק, או אפילו היה הפסק בדבר, אלא שהיה מחמת יראה, או אפילו היה הפסק בדבר שלא מחמת יראה, אבל לאחר מכן חזר הקול וצמח, בכל האופנים הללו החשד נחשב חשד מקוים, ובוודאי יש לו איזה שהוא יסוד.

אבל כשלא היה הדבר כן, כגון שהיו לו אויבים, או יצא עליו הקול פחות מיום וחצי ונפסק, אין זה חשד מקוים, ואפשר שאין בו כלום.

ועל האופנים האחרונים אמר רבי יוסי, יהא חלקי עם מי שחושדים אותו בדבר, ואין בו. ואמר רב פפא, אותי חשדו, ולא היה בי.

כתיבת שטרי חוב במועד

ובאיחוי הקרע.

בהרווחה כבכל ימות השנה^א.

ורב או רבה בר בר חנה הוורו לרב חננאל [שהיה סופר], **שהלכה כדעה אחרונה**,
ומותר לכתוב ולמכור כדרכו כדי פרנסתו. **וכן אמר רב יהודה אמר שמואל**, וכן
אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כותב כדרכו ומוכר כדי פרנסתו.

שבת עולה ואינה מפסקת

נתבאר, שהאבל נוהג דיני אבילות של שבעה ושל שלושים.

ואמרו, שהשבת עולה ואינה מפסקת, כלומר **שבת של ימי אבלות**, אף שאינו
נוהג בה דיני **אבלות**^ב, אינה מפסיקה את ימי האבלות, ואחריה ממשיך
באבלות.

ומכל מקום עולה היא לו למנין ימי האבלות, ואינו צריך למנות יום אחר
תחתיה, שאם נהג אבלות שלושה ימים קודם השבת, אינו צריך לנהוג עוד
ארבעה ימים אחר השבת, שהשבת בכלל שבעה, ונוהג אחר השבת עוד שלושה
ימים בלבד.

רגלים מפסיקים ואינם עולים

הרגלים אין דיני אבילות נוהגים בהם^ג. ולא זו בלבד, אלא שהם מפסיקים
אבילות שהחלה קודם להם, אבל אינם עולים לימי אבילות שעוד לא החלו בה.

כלומר **מי שקבר את מתו קודם הרגל**, וחלה עליו אבילות קודם הרגל, הרגל
מפסיק את אבילותו ומבטלה, ואינו צריך להשלים את הימים הנוספים אחר
הרגל. אכן בדין זה נחלקו חכמים, כמה ימים יעברו עליו באבילות קודם הרגל,
ויהא הרגל מפסיק את האבלות, ותבאר מחלוקתם בהמשך.

ומי שקבר את מתו ברגל עצמו, ולא ישב עליו באבלות כלל, מאחר שלא החל
באבלות קודם הרגל אין הרגל מבטל את האבלות וצריך למנות אחר הרגל,
וימי הרגל אינם עולים לו למנין אבילות שלו, ולכן לאחר הרגל מונה כל שבעת
ימי אבלות. והוא הדין לדעת האומרים, שמי שקבר מתו שני ימים קודם הרגל,
שאינו הרגל מפסיק אבלותו, אין ימי הרגל עולים לו, ועליו למנות עוד חמישה
ימים אחר הרגל.

הרגל מבטל גזרת שבעה

כבר נתבאר, שיש אופן שבו הקובר את מתו קודם הרגל, וחלה עליו אבילות
קודם הרגל, הרגל מפסיק את אבלותו ומבטלה, ואינו צריך להשלים את
הימים הנוספים אחר הרגל.

לדעת התנא של משנתנו וכן לדעת אבא שאול, כן הדין כשקבר את מתו
שלושה ימים קודם הרגל, הואיל ועיקר האבילות הוא שלושה ימים, וכבר
נתקיימה, הרגל מבטל את שאר ימי האבלות. **וכן דעת רבי אליעזר בדף כ',**
שמי שקיים כפיית המטה קודם הרגל שלושה ימים, אינו צריך לכפותה אחר
הרגל. **אבל אם קבר את מתו יום אחד או שני ימים קודם הרגל, משלים את**

טויית חוטים לציצית במועד

החוט נעשים על ידי גלגול סיבים קטנים יחד, תחילה מגלגלים מעט סיבים
יחד, ונעשה חוט קצר, ולאחר מכן מגלגלים על קצהו עוד סיבים, ומאריכים
אותו, וכן עושים עוד ועוד, עד שנעשה חוט ארוך.

ובחול רגילים לקשור את קצה החוט בפלך שהוא מכביד על החוט כלפי מטה
ומסובבים את הפלך וכך החוט סובב מהרה ובנקל ומוסיפים את הסיבים
בראשו והם נכרכים ומאריכים אותו.

ובמועד אין לטוות חוטים אלא לצורך מצוות ציצית שצריך חוטים לציצית
ואף בטויה זו נחלקו חכמים כיצד יעשה ושלוש דעות בדבר.

דעה א' – טווה אדם על ירכו חוטי תכלת לציצית, אבל לא בידו בין אצבעותיו,
ובפלך, כדרך חול^ד. [זו דעת התנא של משנתנו ולדעת תנא קמא בברייתא זו דעת רבי
אליעזר].

דעה ב' – רשאי לטוות אף על ידי חיבור ראש החוט באבן, כמו שמחברים אותו
בפלך, אבל בפלך ממש לא יעשה. [לדעת תנא קמא בברייתא, זו דעת חכמים. ולדעת
רבי יהודה, זו דעת רבי אליעזר].

דעה ג' – רשאי לטוות אף בפלך כדרך שטווה בחול. [לדעת רבי יהודה, זו דעת
חכמים].

ואמר רב יהודה אמר שמואל, וכן אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן,
הלכה, בין באבן בין בפלך, **כדעה אחרונה**.

עשיית תפילין וציצית במועד

לעיל נתבאר היאך כותבים תפילין בחולו של מועד, והיאך טווים חוטי ציצית בחולו של
מועד. ולא נתבאר כיצד עושה את התפילין עצמם, וכיצד קושר את הציצית. וכתבו
התוס', שאפשר שאין איסור כי אם בכתיבה וטויה.

גזרת שבעה וגזרת שלושים

גזרת שבעה. כל שבעת ימי אבלות, האבל אסור (א) במלאכה, (ב) ברחיצה, (ג) וסיכה, (ד)
ונעילת הסנדל, (ה) ותשמיש המטה, (ו) ואסור לקרות בתורה, (ז) ואסור בשאלת שלום,
(ח) ובכביסה, (ט) וחייב בעטיפת הראש, (י) ובכפיית המטה. [ואסור להניח תפילין ביום
הראשון]. וכמו כן הוא אסור בדברים הכלולים בגזרת שלושים.

גזרת שלושים. כל שלושים יום, האבל אסור (א) בגיהוץ, (ב) ובתספורת, (ג) ובשמחה, (ד)

^א ולכאורה מיקל מכולהו, וכן פירש הר"א. עוד פירש, דכולהו הוי שרי כדי פרנסתו דאין לו מה
יאכל, ולא איירי אלא כשיש לו מה יאכל, ומחמיר רבי יוסי יותר מכולהו. ולישנא לא משמע הכי,
דהוה ליה למימר אינו כותב אלא כדי פרנסתו. [תוס'].

^ב כי צריך לעשות בשינוי. אבל בתפילין אי אפשר בשינוי, שצריך כתיבה תמה. [תוס'].

^ג ולענין דברים שבצינעא נחלקו חכמים כפי שיתבאר בעזה"י בדף כ"ג.

^ד ומיהו, דברים שבצינעא נוהגין, כדמשמע פרק קמא דכתובות, דקאמרין, כל אותן הימים הוא
ישן בין האנשים והיא ישינה בין הנשים ... [תוס'].

^ה להכי נקט קובר, דאבילות מתחלת משעת סתימת הגולל, כדאמרין לקמן בדף כ"ז. [תוס'].

המיקל באבל, כלומר כל דבר שנחלקו בו חכמים בהלכות אבלות, הלכה כדברי המיקל.

לא גילח קודם הרגל

נחלקו חכמים, מה דינו של זה שנכנס לימי גזרת שלושים קודם הרגל, שהותר לגלח קודם הרגל, ולא גילח, האם אחר הרגל מותר לגלח או לא.

דעת רב ורב הונא כדעת תנא קמא בברייתא, שכשאמרו שהרגל מבטל גזרת שלושים, לא אמרו שמבטלה לגמרי, אלא כך אמרו, מאחר שכבר יצא מימי גזרת שבעה, ונכנס לימי גזרת שלושים, משום כבוד הרגל התירו לו איסורי גזרת שלושים קודם הרגל, ויהיה מותר לגלח, אמנם **אם לא גלח לכבוד הרגל, אחר הרגל נוהג באיסור זה, עד השלמת שלושים יום, ואינו מגלח בהם.**¹ [=גזרת שלושים בטלו, אבל ימים לא בטלו].

ודעת רב ששת כדעת אבא שאול בברייתא, שכשאמרו שהרגל מבטל גזרת שלושים, מבטלה לגמרי ולכן **אף אם לא גלח קודם הרגל, מותר לגלח אחר הרגל.** [=אפילו ימים נמי בטלו].

מקצת היום ככולו

א. יום שביעי.

כבר נתבאר, שנחלקו חכמים ואבא שאול ביום שביעי של אבלות, אם מקצת היום ככולו.

לדעת חכמים, האבל נוהג דיני אבלות של שבעה עד סוף היום השביעי, [וכן פסק רבא].

ולדעת אבא שאול, משעבר מקצת יום שביעי, נשלמו דיני אבלות של גזרת שבעה, שמקצת היום ככולו, [וכן פסקו רב חסדא ואבבי ונהרדעי]. וכן אמר רב עמרם אמר רב, האבל, כיון שעמדו מנחמים מאצלו [ביום שביעי] מותר בהריצה.

ב. יום שלושים.

לדברי אבבי, מודים חכמים לאבא שאול ביום שלושים של אבלות, שמקצת היום ככולו, ומאחר שעבר מקצת היום, נשלמו דיני אבלות של גזרת שלושים, ומותר לגלח, ואין צריך להמתין עד סוף היום.

ולדברי רבא ונהרדעי, גם בזה נחלקו חכמים על אבא שאול, ואמרו, שדיני גזרת שלושים נוהגים עד סוף יום שלושים, אכן בדבר זה מסכימים רבא ונהרדעי, שבה הלכה כאבא שאול, ומשעבר מקצת היום מותר לגלח.

שבעת ימי האבלות אחר הרגל, [כשמנה יום אחד קודם הרגל, מונה עוד ששה אחר הרגל, וכשמנה שני ימים קודם הרגל, מונה עוד חמישה אחר הרגל].

ולדעת חכמים בברייתא [בדף כז], אפילו לא נהג אבלות קודם הרגל אלא יום אחד או שעה אחת, הרגל מבטל ממנו גזרת שבעה, ואינו צריך להשלים אחר הרגל.

ואמר רבי אלעזר רבבי שמעון [גם כן בדף כז], שמחלוקת זו היא מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי אומרים שלשה ימים, ובית הלל אומרים אפילו יום אחד.

ונחלקו אמוראים [בדף כז] כמי ההלכה. רבא אמר שהלכה כמשנתנו, שאין הרגל מבטל אבלות שבעה, אלא כשנקבר המת שלושה ימים קודם הרגל.

ורב הונא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שהלכה כדעה שניה², וכל שנהג אבלות אפילו יום אחד או שעה אחת, הרגל מבטל את האבלות. וכשנזדמן רבינא לסורא של פרת ושאלו רב חביבא כמי ההלכה השיב לו, אפילו יום אחד ואפילו שעה אחת.

הרגל מבטל גזרת שלושים

מי שנשלמו שבעת ימי אבלותו קודם הרגל, ונכנס לימי גזרת שלושים קודם הרגל, הרגל מפסיק ומבטל ימי גזרת שלושים, וכבר קודם הרגל הוא מותר בגיהוץ ותספורת.

לדעת התנא של משנתנו – כן הדין **כשקבר את מתו שמונה ימים קודם הרגל,** שקודם הרגל נשלמו שבעת ימי אבלות, ונכנס ליום שמיני, שהוא יום ראשון של גזרת שלושים.

ולדעת אבא שאול – כן הדין **אף כשקבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, כי** לדעתו **מקצת יום שביעי ככולו,** [ועולה לכאן ולכאן³], ומאחר שעבר מקצת יום שביעי, נשלמו שבעת ימי אבלות, ונכנס לימי גזרת שלושים.

ואמר רב חסדא אמר רבינא בר שילא, הלכה כאבא שאול⁴, שמקצת יום שביעי ככולו, ולכן הקובר מתו שבעה ימים קודם הרגל, מותר לגלח ביום שביעי שלו, שהרי נכנס בו לימי גזרת שלושים קודם הרגל, והרגל מבטלם. **ומודים חכמים לאבא שאול, שכשחל שמיני שלו להיות בשבת ערב הרגל,** מאחר שיש להתיר לו את הגילוח קודם הרגל, ומחמת שהוא שבת אינו יכול, **התירו לו לגלח ערב שבת, שהוא יום שביעי של אבלות.**

ואבבי ורבא נחלקו בדבר זה. אבבי אמר, שהלכה כאבא שאול. ורבא אמר, שאין הלכה כאבא שאול.

ונהרדעי אמרו, שהלכה כאבא שאול, שהרי כך אמר שמואל, הלכה כדברי

¹ קשיא לי, דהא אית ליה לרבי יוחנן, הלכה כסתם משנה. [תוס'].
² והר"ר יום טוב פירש, כיון דקיימא לן מקצת יום שבעה ככולו, ועולה לכאן ולכאן, מקצת היום ככולו, ויכול לגלח ביום עשרים ותשעה. ובתוספות הרב לא פירש כן, דלא אמרין שיהא יום שבעה לשני ימים, לענין שלשים יום. [תוס'].
³ נראה דהלכה כמותו בכל מאי דפליג אתנא קמא, בין במקצת היום ככולו, בין לענין אם לא גילח [להלן], מולא מפליג בהלכה כאבא שאול במקצת היום ככולו ולא בגילח. הר"ר. [תוס'].
⁴ ונראה לי דהוא הדין לא כיבס ולא רחץ ערב הרגל, אם מותר לרחוץ ולכבס מבערב יום טוב, ולא כיבס ולא רחץ, לא יכבס ברגל ... והר"ר פירש דדוקא לא גילח, אבל לא כיבס לא, דמותר לכבס אפילו לא כיבס, שהוא צורך גדול יותר. ואין נראה לי טעמו, דאם הוא צורך גדול כל שכן שיש לנו לקנסו בשלא עשה קודם הרגל, ונכנס ברגל. [תוס'].
© כל הזכויות שמורות ל"א"ה

ואמר רב נחמיה בריה דרב יהושע, שרב פפי ורב פפא הסכימו עם רב הונא בריה דרב יהושע. (ב) ויש אומרים, שרב נחמיה בריה דרב יוסף אמר, שרב פפי ורב פפא הונא בריה דרב יהושע אמרו כולם את הדין הזה].

דפים י"ט-כ'

שבעה ושלושים באבילות של מת שנקבר ברגל

כבר נתבאר, שמי שקבר את מתו ברגל עצמו, מאחר שלא החל באבילות קודם הרגל, אין הרגל מבטל את האבילות, וצריך למנות שבעה ימי אבילות אחר הרגל, וימי הרגל אין עולים לו למנין השבעה, שהרי אין נוהג בהם דין אבילות של גזרת שבעה, שכן אינו אסור בנעילת הסנדל, ואינו כופה המטה.

אכן לענין מנין שלושים, נסתפק אביי, האם מונה מיום הקבורה, שהרי נוהג ברגל איסורים של גזרת שלושים, שאסור בו בגיהוץ ובתספורת, ונמצא שגם אם ימנה מיום הקבורה, יש בידו שלושים ימים שנהג בהם גזרת שלושים, או מאחר שמתחיל אבילות של שבעה אחר הרגל, גם אבילות של שלושים מונה מאחר הרגל. ורבה השיב לאביי, שימי הרגל אינם עולים למנין שלושים, ומונה שלושים יום אחר הרגל.

אכן בברייתא מבואר, שהקובר מתו ברגל, רגל עולה לו למנין שלושים. וכן כשבא רבין מארץ ישראל, אמר משמו של רבי יוחנן, שגם הקובר מתו ברגל, רגל עולה לו למנין שלושים. וכן הורה רבי אלעזר לרבי פדת בנו, שגם הקובר מתו ברגל, רגל עולה לו למנין שלושים.

תנחומי אבילים במת שנקבר ברגל או ערב הרגל

כבר נתבאר, שמי שנקבר מתו ברגל, נוהג שבעת ימי אבילות אחר הרגל, וכמו כן, לדעת משנתנו, מי שנקבר מתו יום או יומים קודם הרגל, משלים אחר הרגל לשבעה ימים.

ומבואר, שבכל האופנים הללו, אף שנוהג אבילות אחר הרגל, [ומלאכתו נעשית על ידי אחרים]¹, ועבדיו ושפחותיו עושים בצנעא בתוך ביתו, הרבים מנחמים אותו בשבעה הימים הסמוכים לקבורה, שכל שהוא משום צרכי רבים [=תנחומי אבילים], אין רגל מפסיקו.

ולפיכך, מי שנקבר מתו שני ימים קודם הרגל, שהוא נוהג אבילות שני ימים

ומדקאמר הכל מודים, פירוש אפילו אבא שאול דשרי בשביעי מן הבקר, הכא מודה לרבנן דלא שרי מן הבקר, אלא יש לו דין שביעי לרבנן. [תוס'].]

¹ פירש בתוספות, דהוא הדין דמיבעיא לן בקברו שני ימים קודם הרגל. וקשיא לן, דהא בסמוך משמע דפשיטא בקברו שני ימים קודם הרגל, דקאמרין מאי לאו אסיפא, לא ארישא, משמע דברישא ניחא ליה. ושמא היה הרב רוצה לומר דתרוייהו מיבעי ליה, וכי פשיט בעי למיפשט הכל, ומשני דלא תיפשוט הכל. [תוס'].]

² אפילו בביתו. אף על גב דאמר לעיל בפרק שני, היתה מלאכתו ביד אחרים, בתוך ביתו אסור לעשות, בבתייהם מותר. ויש לומר דהכא מיירי בדבר האבד. [תוס']. מדברי תוסי' אלו משמע, שדין זה אמור בכל שבעה ימי אבילות. אכן בתוסי' בדף כ' משמע, שדין זה נאמר רק בימים שנוהג אבילות בלא ניחום.

סתם נזיר אסור בתגלחת שלושים יום

הנזיר מגדל שערות ראשו, ואסור לגלחם, שנאמר, "כָּל יְמֵי נְזִיר נְזִירוֹ תַעַר לֹא יַעֲבֹר עַל רֵאשׁוֹ עַד מְלֵאת הַיָּמִים אֲשֶׁר יֵזִיר לָהּ קִדְשׁ יִהְיֶה גִדְּל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ" (במדבר ו' ה').

וכל שלא פירש כמה זמן יהיה נזיר, הרי הוא נזיר שלושים יום, שנאמר "קִדְשׁ יִהְיֶה", וגימטריא של "יהיה" הוא שלושים².

האבל אסור בגילוח שלושים יום

כבר נתבאר בדף י"ד, שהאבל אסור בתספורת, משום שכשמתו נדב ואביוהו בני אהרן, נאמר לקרוביהם האבלים, "רְאֵשֵׁיכֶם אַל תִּפְרְעוּ" (ויקרא י' ו) כלומר לא תהיו כשאר אבלים, המתאבלים על מותיהם, ומגדלים שער ראשם, אלא אתם "רְאֵשֵׁיכֶם אַל תִּפְרְעוּ", ולא תגדלו שער ראשכם, ומכאן, ששאר אבלים אסורים בתספורת.

ויש ללמוד בגזרה שווה, שפריעת הראש שאר אבלים חייבים בה, היא גידול שער שלושים יום, שכן נאמר בענין הזה לשון פריעת ראש, "רְאֵשֵׁיכֶם אַל תִּפְרְעוּ", וכן נאמר בנזיר, "גִּדְּל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ", ומעתה, כשם שגידול שער של נזיר שלושים יום³, כך גידול שער של אבל שלושים יום³.

חילוק בין ביטול שבעה לביטול שלושים

נתבאר לעיל, שמי שנכנס קודם הרגל לימי גזרת שלושים, הרגל מבטל ממנו גזרת שלושים, וכבר קודם הרגל מותר לגלח.

עוד נתבאר, שלדעת משנתנו ואבא שאול, מי שקבר את מתו קודם הרגל שלושה ימים, הרגל מבטל ממנו גזרת שבעה. אכן לענין זה מודים שניהם, שאין הרגל מבטל ממנו גזרת שבעה, אלא לאחר שנשלם היום השלישי⁴ [ואין אומרים ביום שלישי מקצת היום ככולו], ולכן, זה שחל שלישי של אבילותו ערב הרגל, אסור ברחיצה עד הערב⁵. [נא] י"א שדין זה אמרו רב הונא בריה דרב יהושע,

¹ אלו דברי רב מתנה. אולם בר פדא לומד ענין זה באופן אחר, כמובא בהערה הבאה.

² ולבר פדא דאמר בניזיר, נזיר להזיר כ"ט אסור, שלשים שרי, ונזירות הוא עשרים ותשעה יום לדידיה, אם כן סבר על כרחך כדפירש אבא שאול. מיהו יש לומר, לכתחילה אינו מגלח בניזיר עד שלשים יום מדרבנן, כדמשמע הכא. ובירושלמי מקשה מן המשנה, דאמר גלח ביום שלשים יצא, ומשני תמן לשעבר, הכא מתחילה, והיינו כדפרישית. [תוס'].]

³ יש שאומרים שאסור לאבל להיות סורק ראשו לאחר שבעה, משום דאמרין, נזיר חופף ומפספס, אבל לא סורק, ואין ילפינן מנזיר. ואין נראה כלל, דהא בניזיר אסור ודאי, שאפילו תלש שערו אסור, אבל לענין אבילות שהוא משום יפוי, לא. ובשעת מעשה שאלתי ממורי ריב"א, והתיר לי. [תוס'].]

⁴ לכאורה משמע, שאם היה ערב הרגל רביעי לאבילותו, רשאי לרחוץ כבר ערב הרגל. ויל"ע בדבר. שו"ר שכתבו התוסי' בשם בה"ג הוא הדין רביעי וחמישי אסור עד הערב.

⁵ רש"י ותוסי' מפרשים עד הערב עד כניסת יום טוב, אבל קודם כניסת יום טוב אין לו היתר ברחיצה כלל. ולערב רוחץ בצונן, אי נמי פניו ידיו ורגליו, אבל כל גופו בחמין לא, דאסור לרחוץ ביום טוב. אי"נ יש לפרש בחמי טבריא. אי"נ לטשוף מותר ... אי נמי בחמין שהוחמו בקרקע ... או ימתין עד חולו של מועד וירחץ בחמין. [ואם תאמר, מאי שנא דלא אמרינן מקצת היום ככולו בשלישי ובשביעי לרבנן, ובשביעי לאבא שאול שרינן על ידי מקצת היום ככולו. (א) וכי תימא משום דאפשר לרחוץ ביום טוב, ולא יהא ניזול. תינתן רחיצה אלא כיבוס מאי איכא למימר. ואין נראה לר"י דכיבוס שרי בשלישי. (ב) ויש לומר דבאבילות שבעה חמיר טפא]. והר"ט פירש, עד הערב היינו מבערב יום טוב, ולאמוקי דלא שרי מן הבקר. [] ונראה דהוא הדין בכיבוס, מותר לערב מערב יום טוב, ולפירושו נראה, דשבעה קודם הרגל אליבא דרבנן מותר מבערב יום טוב,

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

ורבים מחמירים, הלכה כרבים^א, חוץ מזו, שאף על פי שרבי עקיבא מקיל וחכמים מחמירים, הלכה כרבי עקיבא, שכך אמר שמואל, הלכה כדברי המקיל באבל. ולהלן יתבאר בעזה"י, שכן דעת רבי חייא, ועוד, שאינו צריך לנהוג באבילות עד סוף היום, אלא נוהג אבילות מקצת היום, ודיו, שמקצת היום ככולו.

אבילות שבעה ואבילות יום אחד

נתבאר, שלדעת רבי עקיבא שהלכה כמותו, מי שנודע לו בתוך שלושים שנקבר מתו, נוהג אבילות שבעה, ומי שנודע לו הדבר אחר שלושים, נוהג אבילות יום אחד.

ושני שיעורי אבילות אלו, למדום חכמים מהכתוב, "וְהִפְכֵתִי חֲגִיכִם לְאֵבֶל וְכָל שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהִעֲלִיתִי עַל כָּל מְתָנִים שֶׁקָּנַע עַל רֹאשׁ קָרְחָה וְשָׁמְתִיךָ כְּאֵבֶל יְחִיד וְאַחֲרִיתֶךָ כִּיּוֹם מְרִי" (עמוס ח' י'), המקיש את האבילות לחג, ומלמד שימי האבילות הם כימי החג.

יש חג שבעה ימים, כפסח וסוכות^ב, וכנגדו אבילות חדשה היא שבעה ימים. [כן דרשו רבי חייא בר אבא ורבי אמי ורבי יצחק נפחא, כשישבו בחדר הכניסה של רבי יצחק בן אלעזר].

ויש חג יום אחד, כעצרת, וכנגדו אבילות ישנה יום אחד. [כן אמר ריש לקיש משמו של רבי יהודה נשיאה].

שמועה רחוקה שבאה לרבי חנינא

רבי חנינא באה לו שמועה רחוקה מבית חוזאי, שמת אביו, בא לפני רב חסדא לשאול כיצד יעשה, ואמר לו רב חסדא, שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד.

שמועה רחוקה שבאה לרב נתן בר אמי

רב נתן בר אמי באה לו שמועה רחוקה מבית חוזאי, שמתה אמו, בא לפני רבא לשאול כיצד יעשה, ואמר לו רבא, הרי אמרו^ג, שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד.

הקשה רב נתן, הלא שנינו בברייתא, שלא אמרו שמועה רחוקה נוהגת יום אחד אלא בחמישה קרובים [אחיו אחותו בנו בתו ואשתו], אבל על אביו ועל אמו נוהג שבעה ושלושים.

השיב לו רבא, שברייתא זו היא דעת יחיד, [הם החכמים הנוכחים לעיל], ואין

^א והוא הדין יחיד מחמיר ורבים מקילים, הלכה כרבים, ומשום דהכא איירי ביחיד מקיל, נקיט הכי. וכל מקום לאו דוקא, דבהרבה מקומות פוסק כדברי היחיד, והיכא דאתמר אתמר. ועוד דבעירוב אומר הלכה כדברי המקיל אפילו לגבי רבים. מיהו התם היינו רבי יהושע בן לוי ולא רבי יוחנן [תוס'].
^ב ובירושלמי דייק, אימא שמונה, כשמונה דחג, ומשני, שמיני רגל בפני עצמו הוא. ומייעוץ לאביו אבל שבעת ימים לא מצי לאתווי, דהתם קודם קבורה היה. ובירושלמי משני, דאין למידן מקודם מתן תורה. והתם בירושלמי מיייתי קראי טובא. [תוס'].
^ג רבא הוסיף לשון זו, כי כבר אמרו לפניו, ויש בדבר קצת קפידה, מדוע אתה חוזר ושואל, הלא כבר נשאלה שאלה זו, וכבר השיבו עליה. ולכן הקשה לו רב נתן מהברייתא, לומר שסיבת שאלתו כי מצא ברייתא לא כן.

קודם הרגל, וחמישה ימים אחר הרגל, תנחומי אבלים מקבל שני ימים שקודם הרגל, וחמישה ימים ראשונים של רגל, אבל בחמישה ימים שנוהג אבילות אחר הרגל, אינו מקבל תנחומים.

רגל	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
נקבר																	
אבילות																	
ניחום																	

ומי שנקבר מתו ביום ראשון של רגל, שהוא נוהג אבילות שבעה ימים אחר הרגל, תנחומי אבלים מקבל בשבעת ימי הרגל, ולא בשבעה ימים שנוהג אבילות אחר הרגל.

רגל	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
נקבר																	
אבילות																	
ניחום																	

ומי שנקבר מתו ביום חמישי של רגל, שהוא נוהג אבילות שבעה ימים אחר הרגל, תנחומי אבלים מקבל בשלושה ימים אחרונים של רגל, וכן בארבעה ימים שאחר הרגל, אבל בשלושה ימים אחרונים שנוהג אבילות אחר הרגל, אין מנחמים אותו.

רגל	יג	יד	טו	טז	יז	יח	יט	כ	כא	כב	כג	כד	כה	כו	כז	כח	כט
נקבר																	
אבילות																	
ניחום																	

דף כ'

שמועה רחוקה

נתבאר לעיל, שהקובר את מתו נוהג דיני אבילות שבעה ושלושים.

לדעת חכמים – כן הדין, בין אם נודע לו הדבר סמוך לשעת הקבורה, ובין אם נודע לו הדבר שלושים יום או יותר אחר הקבורה, בשעה שנודע לו הדבר, נוהג דיני אבילות שבעה ושלושים. וכן שנינו בברייתא, מעשה ומת אביו של רבי צדוק במקום הנקרא גיזק, והודיעו לו אחר שלוש שנים, ובא ושאל את אלישע בן אבויה וזקנים שעמו, ואמרו, נוהג שבעה ושלושים. וכן כשמת בנו של רבי אחייה בגולה, ונודע לו לאחר שלושים, ישב עליו שבעה ושלושים. ומבואר, שלדעת רבי אחייה, על כל קרובים נוהג שבעה ושלושים בשמועה רחוקה, [ואין זה רבי חייא, שדעתו כדעת רבי עקיבא, כפי שיתבאר בעזה"י להלן]. ויש ברייתא בה שנינו, שיש חילוק בדבר, על אביו ואמו נוהג שבעה ושלושים, ועל שאר קרובים, [אחיו. אחותו. בנו. בתו. ואשתו], נוהג יום אחד.

ולדעת רבי עקיבא – שמועה קרובה, כלומר שנודע לו על קבורת מתו בתוך שלושים יום, נוהג דיני אבילות שבעה ושלושים, אבל שמועה רחוקה, שנודע לו על קבורת מתו לאחר שלושים יום, אינו נוהג אבילות אלא יום אחד.

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, כל מקום שאתה מוצא יחיד מקיל

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

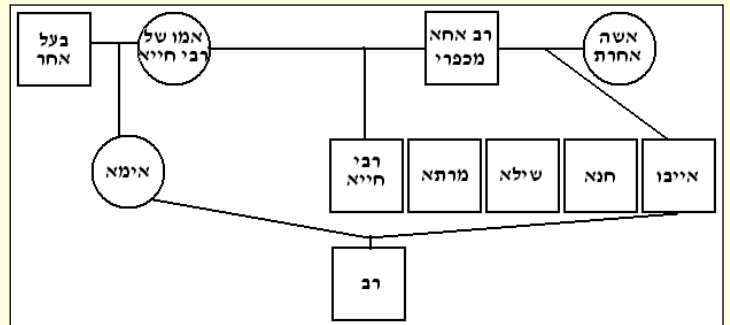
הלכה כמותה.

יום אחד, ומקצת היום ככולו, ולפיכך בו ביום רשאי לרחוץ. ואם כן למדנו מדברי רבי חייא שלוש הלכות.

- א. אבל אסור בנעילת הסנדל.
- ב. שמועה רחוקה אינה נוהגת אלא יום אחד.
- ג. מקצת היום ככולו.

רב בר אחוה דרבי חייא ובר אחתיה

אייבו אביו של רב, היה אחיו של רבי חייא מן האב, ואימא אמו של רב, היתה אחותו של רבי חייא מן האם. שרבי אחא מכפרי נשא אשה אחת, והוליד ממנה אייבו (וחנא ושילא ומרתא), מתה, ונשא אשה שניה, ולה בת מאיש אחר, וממנה נולד רבי חייא. ונשא אייבו הבת, ונולד להן רב.

ואם כן, רב היה גם בן אחיו של רבי חייא, וגם בן אחותו של רבי חייא.

שמע שמועה קרובה ברגל או בשבת ולמוצאי הרגל או למוצאי שבת נעשית רחוקה

נתבאר, שהשומע שמת קרובו, אם שמע זאת בתוך שלושים יום לקבורתו, נוהג אבלות שבעה ושלושים, ואם שמע זאת אחר שלושים לקבורתו, נוהג אבלות יום אחד.

ואמר רבי יוסי בר אבין, שמע שמועה קרובה ברגל, ולמוצאי הרגל נעשית רחוקה, [כגון ששמע ביום שני של רגל, ויום שלישי של רגל הוא יום שלושים של קבורה], אף על פי שביום שמע היתה השמועה קרובה, מאחר אין לו להתחיל לנהוג דיני אבלות אלא אחר הרגל, הרי הוא כמי ששמע אחר הרגל, ומאחר שאז השמועה רחוקה, אינו נוהג אבלות אלא יום אחד.

וכעין זה שנה רבי אדא דמן קסרי קמיה דרבי יוחנן, שמע שמועה קרובה בשבת², ולמוצאי שבת נעשית רחוקה, אף על פי שביום שמע היתה השמועה קרובה, מאחר אין לו להתחיל לנהוג דיני אבלות אלא אחר השבת, הרי הוא כמי ששמע אחר השבת, ומאחר שאז השמועה רחוקה, אינו נוהג אבלות אלא יום אחד³.

רב מודיע לרבי חייא על פטירת הוריו

כשעלה רב מעירו בבבל לארץ ישראל שהיה רבי חייא שם, התעניין אצלו רבי חייא בשלום הוריו של רב, שהם אחיו ואחותו שלו עצמו.

שאל רבי חייא, האם אייבו אביך קיים? לא רצה רב לענות לו בפירוש, כי כבר נפטר אביו, ולפיכך אמר לו, האם אימא אימי קיימת? כלומר עד שאתה שואל על אבי, שאל על אמי, שגם היא אחותך.

עשה כך רבי חייא, ושאל, ואימא אחותי, האם היא קיימת? וגם על שאלה זו לא רצה רב לענות בפירוש, כי כבר נפטרה אמו, ולפיכך אמר לו, ואייבו אבי האם קיים הוא? הרי עוד לא השיבותיך עליו⁴.

קריעה בשמועה רחוקה

נתבאר, שהשומע שמועה רחוקה, אינו נוהג אבלות שבעה ושלושים, אלא יום אחד בלבד. והוא הדין אם שמע שמועה קרובה בשבת או ברגל, ובמוצאי שבת או הרגל נעשית רחוקה, שדינו כדין שומע שמועה רחוקה, ונוהג אבלות יום אחד. ונחלקו חכמים, אם חייב קריעה באבלות זו.

דברים שלימד רבי חייא כשנודע לו על מיתת אחיו ואחותו

כשמע רבי חייא את דברי רב, הבין שכבר נפטרו אחיו ואחותו, ועליו להתאבל עליהם. ולפיכך אמר לשמשו, שיחלוץ לו מנעלו, כדין אבל. והוסיף ואמר לו, שיוליך כליו אחריו לבית המרחץ, להורות, שאין אבלותו נוהגת אלא מעט, כי מי ששמע שמת לו מת לאחר שלושים יום, אין אבלותו נוהגת אלא מעט.

לדעת רבי מני – כל שאינו נוהג אבלות שבעה, אינו קורע.

ולדעת רבי חנינא – אף על פי שאינו נוהג אבלות שבעה, קורע⁵.

^א (ב) ויש אומרים, בניחותא היה משיבו רב על מי שאינו שואל, כדי שיבין מן הכלל, שמי שהוא שואל עליו אינו קיים. וקשה בעיני לומר שיוציא רב דבר שקר מפיו, שהרי באמת שניהם מתו ואיך אמר בכל על האחר שהוא קיים. [ע"פ רש"י]. (ג) ור"ח פירש, ששאלות רבי חייא היו על הוריו שלו, והם כבר מתו, ורב ענה על הוריו שלו שהיו בחיים. ולגרסת ר"ח, כשרבי חייא שאל אם אביו שלו קיים, השיב רב שאביו שלו קיים, ומכך יבין שאביו של רבי חייא כבר מת, וכן לענין האם. אכן גם לגרסתנו יש לפרש באופן הזה, שכשרבי חייא שאל אם אביו שלו קיים, השיב רב שאמא שלו קיימת, ולא רצה להשיב שאבא שלו קיים, כדי שלא יטעה רבי חייא להבין שכוונת רב לאביו של רבי חייא, וקורא אותו רב אבא, כי הוא אבי אביו. [ע"פ תוס'].

² וברכת אבלים נחלקו בה"ג אם שמע בשבת, אם חייב לברך ברכת אבלים, דיש מפרשים דנקרא דברים שבצינעא, וי"א כיון דמברכין בשלושה או בעשרה, לאו דברים שבצינעא הוא. [תוס'].

³ ולכאורה יש ללמוד מכאן, שדווקא כשאיחר את האבלות כדין, דינו כמי ששמע בזמן תחילת האבלות, אבל מי ששמע שמועה קרובה, ולא ידע מה עליו לעשות, ושאל אחרי שנעשית רחוקה, עליו לנהוג שבעה ושלושים. ויל"ע בדבר.

⁴ דוקא כענין זה ... שהיה חייב לקרוע בשעת שמועה, [כגון ששמע שמועה קרובה בשבת או ברגל, ולאחריהם נעשית רחוקה]. אבל שמע שמועה רחוקה בחול, אינו קורע כלל, ואפילו על אביו ואמו ... והרי"ן וגם בתוס' הרב מסופק ... ובתשובת רבינו זקני פירש, דאינו קורע על שמועה רחוקה, אפילו על אביו ואמו ... ונראה לי שיש לסמוך יותר על ה"ג מרב צמח גאון, דאין קורעים לאחר שלושים יום אלא על אביו ואמו בלבד. [תוס'].

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

לא היה לו חלוק לקרוע ונזדמן לו לאחר מכן

איסי אביו של רבי זירא או אחיו של רבי זירא שנה ברייתא, אבל שאין לו חלוק לקרוע, [כגון שהיה חלוקו שאול או מלא קרעים], אם נזדמן לו חלוק בתוך שבעה, קורע, אבל אם נזדמן לו רק אחר שבעה, אינו קורע.

וענה אחריו רבי זירא, במה דברים אמורים, בחמשה מתי מצוה, אבל על אביו ועל אמו, קורע והולך גם אחר שבעה. ולדברי רבי חנינא אין הקריעה הזו מצד דיני אבלות, אלא מצד כבוד אביו ואמו, שאין קריעת אבלות בלא שבעה.

קרובים שמתאבל עליהם

א. קרובים עצמם.

שבעה קרובים מותר לכהן להיטמא להם בקבורתם, והם מנויים בפרשת כהנים, וי"אמר ה' אל משה אמר אל הכהנים בני אהרן ואמרתי אליהם לנפש לא יטמא בעמיו. כי אם (א) לשארו הקרב אלו (=אשתו) (ב) לאמו (ג) ולאביו (ד) ולבנו (ה) ולבתו (ו) ולאחיו (מאביו). (ז) ולאחותו (מאביו) הבתולה הקרובה אלו אשר לא היתה לאיש לה יטמא" (ויקרא כ"א א-ג).

ואמרו, שכל הקרובים הללו המנויים בפרשת כהנים, שכהן מותר להיטמא להם, האבל מתאבל עליהם, ומלבד הוסיפו לענין אבלות, גם אחיו מאמו, ואחותו הבתולה מאמו, ואחותו הנשואה בין מאביו בין מאמו.

ונמצא שאלו הם שבעת הקרובים שמתאבלים עליהם. (א) אשתו [של האיש]. והוא הדין על בעלה של האשה. (ב) אביו. (ג) אמו. (ד) בנו. (ה) בתו. (ו) אחיו [בין מאב ובין מאם]. (ז) אחותו [בין מאב בין מאם בין בתולה בין נשואה].

ב. קרובי קרובים.

לדעת רבי עקיבא – כל אלו שמתאבלים עליהם, מתאבלים גם על קרוביהם.^א ונמצא שנוסף על שבעת הקרובים המנויים לעיל, מתאבל גם על שלושים ושמונה הקרובים הבאים:

א. מחמת אשתו מתאבל על שני קרובים. (א) אבי אשתו. (ב) אם אשתו. [אבל אינו מתאבל (א) לא על בן אשתו. (ב) ולא על בת אשתו. (ג) ולא על אחי אשתו. (ד) ולא על אחות אשתו. כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ב. מחמת אביו מתאבל על חמשה קרובים. (א) אשת אביו. (ב) אבי אביו. (ג) אם אביו. (ד) אחי אביו. (ה) אחות אביו.

ג. מחמת אמו מתאבל על חמשה קרובים. (א) בעל אמו. (ב) אבי אמו. (ג) אם אמו. (ד) אחי אמו. (ה) אחות אמו.

ד. מחמת בנו מתאבל על ששה קרובים. (א) אשת בנו. (ב) אם בנו [כגון אנוסה או גרושה שאינה אשתו]. (ג) אחי בנו [מאשה אחרת]. (ד) אחות בנו [מאשה אחרת]. (ה) בן בנו. (ו) בת בנו.

^א לשון הגמרא "על שניים שלהם" ופירש רש"י אבי אביו ועל בן בנו ועל בן בתו ועל בן אחותו. ותוס' כתבו, "שניים שלהם" פירוש הנולדים מהן, אבל באחייהם ובנשיתיהם היה מסופק בתוספות הרב בשם רבו. ולא ידענו מאי שנא. ולהלן מניתי את כל הקרובים האפשריים, כסברא אחרונה בתוס', מאי שנא.

ה. מחמת בתו מתאבל על ששה קרובים. (א) בעל בתו. (ב) אם בתו, [כגון אנוסה או גרושה שאינה אשתו]. (ג) אחי בתו [מאשה אחרת]. (ד) אחות בתו [מאשה אחרת]. (ה) בן בתו. (ו) בת בתו.

ו. מחמת אחיו מתאבל על שבעה קרובים. (א) אשת אחיו. (ב) אב אחיו [מאמו]. (ג) אם אחיו, [מאביו]. (ד) אחי אחיו [שאינו אחיו]. (ה) אחות אחיו [שאינה אחותו]. (ו) בן אחיו. (ז) בת אחיו.

ז. מחמת אחותו מתאבל על שבעה קרובים. (א) בעל אחיו. (ב) אב אחותו [מאמו]. (ג) אם אחותו, [מאביו]. (ד) אחי אחותו [שאינו אחיו]. (ה) אחות אחותו [שאינה אחותו]. (ו) בן אחותו. (ז) בת אחותו.

ולדעת חכמים – כל שמתאבל עליו, מתאבל עמו. כלומר כל אלו שמנה רבי עקיבא, אינו מתאבל עליהם אלא כשהוא בבית יחד עם קרובו האבל, שמאחר שקרובו אבל, והוא בפניו, גם הוא נוהג עמו אבלות^ב, אבל שלא בפניו, אינו צריך לנהוג עמו אבלות^ב. וכן הורו רב לחייא בנו, ורב הונא לרבה בנו, בפני אשתך נהוג עימה אבלות [על אביה או אמה], שלא בפניה, לא תנהג אבילות.

ולדעת רבי שמעון בן אלעזר – אינו מתאבל אלא על בן בנו ועל אביו אביו.^ג

אבילות מחמת קרובי אשתו

בן חמיו של מר עוקבא מת, ונעשית אשתו אבלה על אחיה. סבר מר עוקבא, שיש לו להתאבל עם אשתו שבעה ושלושים, כפי שנתבאר, שכל המתאבל עליו, מתאבל עמו.

נכנס אצלו רב הונא, ומצאו כשהוא מתאבל, ואמר לו, וכי סעודת אבלים רצונך לאכול? לא אמרו מתאבל אדם עם אשתו אלא כשהיא אבלה על אביה [=הוא חמיו] או על אמה [=היא חמותו].

וזהו ששנינו, מי שמת חמיו או חמותו, אינו רשאי לכופ את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת, אלא כופה מטתו, ונוהג עמה אבילות. וכן היא, שמת חמיה או חמותה, אינה רשאה להיות כוחלת ולהיות פוקסת, אלא כופה מטתה, ונוהגת עמו אבילות.

אולם כשמתו שאר קרובי אשתו, אינו מתאבל עמה. וזהו ששנינו, אף על פי שאמרו אינו רשאי לכופ את אשתו להיות כוחלת ולהיות פוקסת, באמת אמרו, מוזגת לו את הכוס, ומצעת לו מטה, ומרחצת לו פניו ידיו ורגליו^ד, שהוא אינו

^א פירוש בתוספות, בכל דיני אבלות, נעילת הסנדל, ורחיצה, וסיכה, וכו', כל זמן שהוא בפניה ובפרק קמא דכתובות קאמר, עמו בבית, ושמה באפה דוקא, או שמה בכל הבית. [תוס'].

^ב כן ביארו בגמרא את החילוק בין חכמים לרבי עקיבא. ולכאורה מלשון חכמים, "כל שמתאבל עליו מתאבל עמו" משמע, שדווקא כשקרובו מתאבל בפועל, הוא מתאבל עמו על קרוביו, אבל אם קרובו כבר מת, ואינו מתאבל עליהם, גם הוא אינו מתאבל עליהם. ומתוך כך שלא אמרו שזהו החילוק בין חכמים לרבי עקיבא, לכאורה יש ללמוד, שגם רבי עקיבא מודה, שאינו מתאבל על קרובי קרובו אלא בזמן שקרובו בחיים, שכל האבלות הזו היא השתתפות באבלות קרובו, אבל כשקרובו כבר מת, הכל מודים שאינו מתאבל על קרובי קרובו, וכל מחלוקתם היא כשקרובו חי, ומתאבל, עד כמה יתאבל עמו, להשתתף עמו באבלו, האם רק בפניו, או גם שלא בפניו. ויל"ע בדבר.

^ג פירוש בתוספות הרב בשם רבו, דהוא הדין אבי אמו ובת בתו. [תוס'].

^ד בחמין קאמר, דאילו בצונן, היא נמי מותרת. [תוס'].

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

מתאבל.

והקשו על כך, מנין לנו שכך הוא הדין, הלא יתכן שהוא עשה דברים יתרים, כמו שנאמר בו גם "וַיִּשְׁכַּב אֶרְצָה", ולכאורה עשה מה שאין אבליים אחרים עושים, שהרי אין לאבליים לשבת על הארץ ממש, אלא לכפות המטה, ולשבת עליה כשהיא כפוייה.

אולם דחו קושיה זאת, ואמרו, שבוודאי עשה הכל כשאר אבליים, ומה שנאמר "וַיִּשְׁכַּב אֶרְצָה", אין הכוונה על הארץ ממש, אלא כפה מטתו, ושכב עליה, ובכך דומה הוא לשוכב בארץ.

שלוש קריעות שקרע אמימר על בן בנו

בן בנו של אמימר מת [=שכיב], וקרע עליו קריעה. בא בנו של אמימר, וקרע שוב בפני בנו^א. נזכר אמימר שקרע מיושב, עמד וקרע פעם שלישית מעומד^ב.

קריעה מעומד

רב אשי שאל את אמימר, מנין שיש לעשות הקריעה מעומד. והשיב לו, שענין זה למד מאיוב, שנאמר בו, "וַיִּקַּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע אֶת מְעָלוֹ וַיִּגְזַן אֶת רֹאשׁוֹ וַיִּפֹּל אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶי" (איוב א' כ'). וכן אמר רבי בר חמא.

הקשה על כך רב אשי, ואמר, שאין ללמוד ממה שנאמר "וַיִּקַּם אִיּוֹב וַיִּקְרַע" שחובה לקרוע בעמידה, שהרי כמו כן נאמר לענין המסרב ליבם, "וְקָרְאוּ לוֹ זִקְנֵי עִירוֹ וַדְּבִרוּ אֵלָיו וַעֲמַד וְאָמַר לֹא תִפְצְתִי לְקַחְתָּהּ" (דברים כ"ה ח'), ואף על פי שנאמר "וַיִּעֲמַד וְאָמַר", אין חובה לומר בעמידה, כמו ששנינו, בין יושב בין עומד בין מוטה.

דף כ"א

ודחו קושיה זו, ואמרו, שיש חילוק בין "וַיִּעֲמַד וְאָמַר", [בלשון עבר], לבין "וַיִּעֲמַד וַיִּאמַר" [בלשון עתיד], ואם היה כתוב "וַיִּעֲמַד וַיִּאמַר", היינו למדים שחובה לומר בעמידה, וכמו כן כשנאמר "וַיִּקַּם ... וַיִּקְרַע", הרי זה מלמד שחובה לקרוע בעמידה^ג.

אכן הקשו על דברי רמי בר חמא קושיה נוספת, והיא, אף אם יש לנו ללמוד מהכתוב, שאיוב קרע מעומד, מנין לנו שכך הוא הדין, הלא יתכן שהוא עשה דברים יתרים, כמו שנאמר בו גם "וַיִּגְזַן אֶת רֹאשׁוֹ", שעשה מה שאין אבליים אחרים עושים, וכמו כן גם קריעתו מעומד היתה דבר יתר שעשה, ואין ללמוד ממנו.

ומסקנת הגמרא, שענין זה שיש לקרוע מעומד, למד מדוד, שנאמר בו, "וַיִּקַּם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו" וַיִּשְׁכַּב אֶרְצָה וְכָל עַבְדָּיו נִצְבִּים קִרְעֵי בְּגָדֵם" (שמואל ב' י"ג ל"א).

^א משמע שקריעה ראשונה קרא שלא בפניו. ויל"ע בדבר, שכן לדברי חכמים לעיל, אין נוהגים אבלות אלא בפניו. וראה הערה הבאה.

^ב כן פירש רש"י, שאמימר קרא שלוש קריעות, אחת כשהיה בפני עצמו, אחת בפני בנו לנהוג עמו אבלות, ואחת מעומד. והקשו התוס', ותימה, כיון דקרע כבר פעם אחת, וכי צריך לקרוע כלל לפני הקרובים. ושמא לאשמועינן דבאפיה נוהג אבילות. והר"א פירש, אתא בריה קרע באפיה, לפי שאמימר קרע מיושב, ואתא בנו להזכירו שהוא טעה לקרוע מיושב, והקריעה זה עשה בנו של אמימר, ועל ידי כך נזכר אמימר, וקרע פעם שניה מעומד. [תוס'].

^ג אפשר שכך ההסבר. המקשה היה סבור, שגם אם נאמר לשון עמידה, אין הכרח שיהיה בעמידה, כי לשון זה כולל גם ישיבה וגם עמידה, כמו שמצינו לענין יבוס. והשיב המתרגם, שאם היה כאן ציווי כיצד לעשות, אפשר לומר כן, שכשניתן לעשות בעמידה או בישיבה, כמו לענין יבוס, יכתבו אפשרות אחת, ולא יקפידו. אבל אצל איוב לא היה ציווי כיצד לעשות, אלא הכתוב מספר מה היה בפועל, וכשהכתוב מספר מה היה בפועל, לא היה כותב לשון עמידה אם לא היה בעמידה ממש, ואם כן, מאחר שאיוב עשה בעמידה, גם לנו יש לעשות בעמידה.

^ד פסוק זה נאמר כשהיה דוד סבור שהרג אבשלום את כל בני המלך. וכתבו התוס', אף על גב ד"ושכב ארצה" כתיב נמי אצל הילד דבת שבע, כשחלה וקודם שמת. שמא הואיל והנביא אמר לו

כפיית המטה

כבר נתבאר, שהאבל חייב בכפיית המטה, כלומר בהפיכת המטה שיהיה צדה העליון לצד הארץ, ויושב עליה.

וכן שנינו, ישב על גבי מטה, על גבי כסא, על גבי אודייני [=מכתשת גדולה], או על גבי קרקע, לא יצא ידי חובתו, עד שיכפה מטתו, וישב עליה.

דברים שאבל אסור בהם

אלו דברים שאבל אסור בהן^א: (א) אסור במלאכה (ב) וברחיצה (ג) ובסיכה (ד) ובתשיש המטה (ה) ובנעילת הסנדל (ו) ואסור לקרות בתורה^ב, ובנביאים, ובכתובים, ולשנות במשנה, במדרש, ובהלכות, ובתלמוד, ובאגדות.

רבים צריכים לו

נתבאר, שהאבל אסור בדברי תורה. אמנם אם היו רבים צריכים לו אינו נמנע. וכן היה מעשה, כשמת בנו של רבי יוסי בציפורי, מאחר שהיו רבים צריכים לרבי יוסי, נכנס לבית המדרש, ודרש כל היום כולו.

אמנם אף שרשאי הוא לדרוש, אין לו להעמיד תורגמן שישמיע דבריו לרבים, ואם צריך לכך, הוא יאמר לאחר, והאחר יאמר לתורגמן.

מות ימות, הרי הוא כמת. ואף על פי שהתפלל עליו שיחיה. [ו] וכענין זה אמר בירושלמי, הקב"ה שהיה יודע שעתיד להיות מבול, היה מתאבל על עולמו קודם המבול. [תוס'].

^א הכא לא חשיב דברים שמצווה עליהן, כגון כפיית המטה, ועטיפת הראש, דלא חשיב אלא מילי דאסור בהן. ותפילין, ושאלית שלום לא חשיב, דאין זה כל ימי האבל, כדאמר לקמן. ותכבוסת לא חשיב, דהויה בכלל רחיצה. אף על גב דלעיל מיייתי תרי קראי לרחיצה ולתכבוסת. אבל הני דלא נוהגים כל השבוע לא חשיב, לאפוקי מפירוש הר"א שפירש, שרבינו שמואל היה מתיר לאבל לעשות מלאכה אחר שלושה ימים. [תוס'].

^ב כדאמרינן לעיל בדף ט"ו, מדאמר רחמנא ליחזקאל "האנק דוסי". והא דאמר, אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה חוץ מן התפילין, התם שאר מצות בעלמא, אבל הני, אית בהו שמחה. [רש"י]. בתשובת רבינו יצחק זקני כתב, כי רבינו יעקב היה אוסר בימי אבלו באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיה, מדלא תני ליה בשמעתין כמו בתשעה באב שיליה תענית, ובימי זקנותו חזר והתיר. ובירושלמי אמר, אבל שונה במקום שאינו רגיל, משמע ששונה כמו בתשעה באב, שאומר בפרק בתרא דתענית, אבל קורא במקום שאינו רגיל. והכי קאמר התם, כל מצות הנוהגות באבל, נוהגות בתשעה באב, ואסור לקרות בתורה כו' אבל קורא במקום שאינו רגיל, וקורא באיוב וקינות וכו', משמע לכאורה דאבל ותשעה באב שוין, כדקאמר בירושלמי. ומיהו אבל שונה במקום שאינו רגיל משמע דהא דוקא שרי, ולא באיוב ובקינות ובירמיה. ומה שהביא רבי יצחק רביה לאסור, מדקאמר לעיל אסור בדברי תורה, שנאמר האנק דוסי, ומשמע הכל, אין נראה לי ראייה, דלא קאמר אלא מדבר המשמחו, כדאמר בתענית, משום שנאמר "פקודי ה' ישרים משמחי לב", תדע דכולהו לאו דוקא, דהא קאמר אסור בתפילין, שנאמר "פאריך חבוש עלך" ואינו אסור כל ימי אבלו. [תוס'].

תפילין, ואינו חולץ, אף אם באו פנים חדשות^א.

ולענין היום השני, אמר עולא שהלכה כרבי יהושע, שמותר להניח תפילין, אולם אם באו פנים חדשות, צריך לחלוץ, וכן יעשה אפילו מאה פעמים, כל פעם שבאו פנים חדשות חולץ, וכשהלכו חוזר ומניח. וכן דעת יהודה בן תימא בברייתא.

ורבא חולק ואומר, שמאחר שהניח תפילין ביום השני, שוב אינו חולץ, אף כשבאו פנים חדשות^ב. ואף שלדעתו הלכה כמשנתנו, שעיקר אבילות שלושה ימים, [כפי שנתבאר בדף י"ט], מאחר שהנחת התפילין מצווה, רשאי להניח כבר ביום השני.

עשיית מלאכה בימי אבילות

האבל, **שלשה ימים הראשונים אסור במלאכה**, ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה. **מכאן ואילך, עושה בצינעא בתוך ביתו^ג**. והאשה האבילה, טווה בפלך בתוך ביתה.

הליכה לבית אבל אחר בימי אבילותו שלו

האבל, **שלשה ימים הראשונים, אינו הולך לבית האבל. מכאן ואילך הולך^ד**, ואינו יושב במקום המנחמים, אלא במקום המתנחמים כלומר **סמוך לאבלים**.

שאלת שלום בימי אבילות

א. שלושה ימים הראשונים.

שלושה ימים הראשונים, **האבל אסור בשאלת שלום מכל וכל, כלומר, אינו שואל בשלום אחרים^ה, ואינו משיב**, [שאם אחרים לא ידעו שהוא אבל, ושאלו בשלום, אינו משיב להם שלום, אלא אומר להם אבל אני].

אמנם במקום שיש בדבר כבוד רבים, מותר. וכן היה מעשה, שמתו בניו של רבי עקיבא, ונכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול. בשעת פטירתם, עמד רבי עקיבא על ספסל גדול, ואמר, אחינו בית ישראל שמעו, אפילו שני בני חתנים

^א מדברים אלו משמע, שלדעת רבי יהושע, גם ביום השלישי, אם באו פנים חדשות חולץ.

^ב וצ"ע כמאן מהני תנאי קאמר.

^ג פירש בתוספת הרב, **במתפרנס מן הצדקה קאי**, והכי משמע לעיל, דקאמר לעיל, הקובר מתו שני ימים קודם הרגל, מונה חמישה ימים אחר הרגל, ומלאכתו נעשית על ידי אחרים, משמע דהאבל אסור כל שבעה. והתם נמי לא שרינן לעצמו שיחא עושה מלאכה. והכי נמי תניא במסכת שמחות, אבל כל שבעה ימים אסור בעשיית מלאכה, הוא ובניו ובנותיו ועבדיו ושפחותיו ובהמתו, כשם שהוא אסור לעשות לו, כך אחרים אסורים לעשות לו, חוץ מזיתיו הפוכים ומלאכת האבד. מיום שלישי ואילך, עושה מלאכה, דוקא במי שמתפרנס מן הצדקה ובצינעא, אבל אמרו חכמים תבא מארה לשכיניו ... ולכאורה נראה, דכיון דילפינן מ"והפכתי חגיכם לאבלי" מה חג שבעה לענין מלאכה איירי. וגם הר"א מסופק, **דלמא אעני דוקא קאי. אבל בשם רבינו שמואל אמר, בכל אבלים קאי**, מדלא קתני מכאן ואילך עושה עני בצינעא. ולא כדפרישית. [תוס'].
^ד פירש בתוספת הרב, **ועל זה סומכים שבאים בבית הכנסת בתשעה באב**. ואינו יודע אם הוא מנהג טוב. ומדבריו מצינו למדין, שחושב תשעה באב כמו לאחר שלשה, ונפקא מינה לענין תפילין כדפרישתי לעיל. [תוס'].
^ה כלומר אינו אומר להם "שלום". וענין זה נקרא שאלת שלום, שהאומר לחבירו "שלום", רצונו לומר תהא בשלום, והרי הוא כמבקש עליו ושואל מהקב"ה שיחיה אותו אדם בשלום.

וכן היה מעשה, כשארע ברבה בר בר חנה דבר אבילות, והיה סבור שלא לדרוש ברבים, אמר לו רבי חנינא, מאחר שרבים צריכים לו, מותר. ומעתה היה סבור להעמיד עליו אמורא [=תורגמן], להשמיע דבריו לרבים, אמר לו רבי חנינא, שדבר זה לא יעשה, אלא יהיה אחר בינו לבין התורגמן.

וכמעשה שהיה, כשמת בנו של רבי יהודה בר אילעאי, ונכנס לבית המדרש, ונכנס רבי חנינא בן עקביא וישב בצדו, ולחש הוא לרבי חנינא בן עקביא, ורבי חנינא בן עקביא לתורגמן, ותורגמן השמיע לרבים.

הנחת תפילין בימי אבילות

א. דעת רבי אליעזר.

שלושה ימים ראשונים, האבל אסור להניח תפילין. **בשני הימים הראשונים הוא אסור לגמרי, וביום השלישי אסור במקצתו**. ומשיצא מקצת יום שלישי, מותר להניח תפילין.

ואמר רב מתנה, שטעמו של רבי אליעזר, **שעיקר האבלות היא שני ימים, מהכתוב**, "ויבכו בני ישראל את משה בערב מואב שלשים יום ויתמו ימי בן אבלי משה" (דברים ל"ד ח'), שמשמע שני ימים. [ורבי יהושע חולק, כי לדעתו, אין להביא ראיה מאבלו של משה, שהיה אבל גדול, לאבל שאר בני אדם].

ומיום שלישי ואילך, מאחר שהותר להניח תפילין, אף אם באו פנים חדשות, כלומר בני אדם שלא ראו אותו באבילותו עד עתה, **אינו צריך לחלוץ תפילין**, ואין לחוש שיאמרו, כשם שמניח עכשיו, כך הניח בשני ימים ראשונים.

ב. דעת רבי יהושע.

שני ימים ראשונים, האבל אסור להניח תפילין. **ביום הראשון הוא אסור לגמרי, וביום השני אסור במקצתו**. ומשיצא מקצת יום שני, מותר להניח תפילין.

ואמר רב עינא, שטעמו של רבי יהושע, **שעיקר האבלות היא יום אחד, מהכתוב**, "והפכתי חגיכם לאבלי וכל שיריכם לקינה והעליתי על כל מתנין שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה קאבל יחיד ואתריתיה כיום מר" (עמוס ח' י'). [ורבי אליעזר חולק, כי לדעתו, אף שעיקר אבלות שני ימים, עיקר המרירות היא יום אחד, והכתוב הזה מדבר בעיקר המרירות, ולא בעיקר האבלות].

אמנם ביום השני, אף שהותר להניח תפילין, אם באו פנים חדשות, כלומר בני אדם שלא ראו אותו באבילותו ביום הראשון, **צריך לחלוץ תפילין**, שמא יאמרו, כשם שמניח עכשיו, כך הניח ביום הראשון.

יום ראשון	יום שני	יום שלישי
רבי אליעזר	אסור	מקצתו היום אסור ושאר היום מותר
רבי יהושע	אסור	מקצתו היום אסור ושאר היום מותר

ולענין היום השלישי, **אמר עולא שהלכה כרבי אליעזר**, שהאבל מניח בו

תנחומין, ומזכיר בדבריו את המת.

לאחר שנים עשר חודש, אינו מדבר עמו תנחומין, כלומר אינו מזכיר שם המת, אבל מדבר עמו מן הצד, שאומר לו תתנחם, ואינו מזכיר שם המת.

ואמר רבי מאיר, המוצא את חבירו אבל לאחר שנים עשר חודש, ומדבר עמו תנחומין, למה הוא דומה, לאדם שנשברה רגלו וחיתה, מצאו רופא ואמר לו, כלך אצלי, שאני שוברה וארפאנה, כדי שתדע שסממנים [=תרופות] שלי יפים.³

אבל שבא אחר שהחלו שאר האבלים אבלותם

האבל שלא היה עם שאר האבלים בתחילת האבילות, ובא לאחר מכן, פעמים נהג אבלות עם שאר האבלים, בימים שנשאר להם לנהוג אבילות, ודיו, ופעמים נהג אבילות לעצמו שבעה ימים, משעה שבא ונדע לו.

אם בא ממקום רחוק, לעולם מונה שבעה ימים לעצמו, ואינו מצטרף לאבילות שאר אבלים. והוא הדין כשבא ממקום קרוב, לאחר גמר שבעה של שאר קרובים, מונה שבעה ימים לעצמו.

ולחן יתבאר בעזה"י, מה הדין כשבא ממקום קרוב בתוך שבעת ימי אבילות של שאר קרובים.

לדעת רבי שמעון – כל שבא ממקום בתוך שבעת ימי אבילות של שאר קרובים, ואפילו ביום האחרון, מאחר שמצאם אבלים⁷, מצטרף אליהם, ונהג עימהם אבילות עד תום שבעה שלהם, ודיו. ובדף כ"ב אמר רבי חייא בר גמדיא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי, שכל זה כשבא ביום השביעי קודם שעמדו מנחמים מהאבלים, אבל אם כבר עמדו המנחמים, הרי זה כמי שבא לאחר תום השבעה, ומונה לעצמו. ורב ענן נסתפק שם, מה הדין אם בא כשנערו המנחמים לעמוד, כלומר נענעו עצמם כדי לעמוד ולא עמדו ממש, ועלה ספיקו בתיקו.

ולדעת חכמים – אם בא לאחר שלושה ימים, דינו כמי שבא לאחר שבעה, ומונה שבעה ימים לעצמו, ורק כשבא ממקום קרוב בתוך שלושה ימים של שאר אבלים, מאחר שבאופן הזה היתה אפשרות לבוא משם לכאן בתחילת ימי האבילות, נחשב הוא כמי שבא כבר אז, ומצטרף עם שאר האבלים לנהוג עימהם אבילות עד תום שבעה שלהם, ודיו.

דף כ"ב

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, שדין זה, שהבא ממקום קרוב [בתוך שלושה או בתוך שבעה], מצטרף למנות את האבילות עם אותם שכבר החלו בה, נאמר רק כשזה שבא הוא צעיר, וזה שכבר החל למנות, הוא גדול הבית, [בין שהיה גדול הבית בבית מתחילת השבעה, בין שהלך לבית הקברות וחזר בתוך שלושה, שבשני האופנים הללו הוא מונה מתחילת השבעה, כמו הנשאים בבית, כפי שיתבאר

³ יליע"ע אם רבי מאיר חולק על תנא קמא, ואומר, שלאחר שנים עשר חודש לא ידבר תנחומין כלל, אף לא מן הצד, או שמסכים עם תנא קמא, ונותן טעם לדבריו.

⁷ ואם תאמר, והא מקצת היום ככולו. ויש לומר כגון שלא עמדו עדיין מנחמין מאצלן. ויש נמי בפרק קמא דכתובות, ברכת אבלים בעשרה כל שבעה, ומסתמא היינו ביום. א"נ יש לומר מקצת היום ככולו לא הוי בלילה... [תוס'].

[קברתו], מנחם אני בשביל כבוד שעשיתם לי. ואם בשביל עקיבא באתם, הרי כמה עקיבא בשוק שלא הלכתם לנחמם, אלא כך אמרתם, "יתורת אלקיו בלבבו לא תמעד אַשְׁרֵיו" (תהלים ל"ז ל"א), וכל שכן ששכרם כפול, שלכבוד התורה באתם. לכו לבתיכם לשלום.

ב. משלושה ועד שבעה.

משלושה⁴ ועד סוף שבעה ימים, האבל משיב שלום למי ששואל ממנו, [שאל אחרים לא ידעו שהוא אבל, ושאלו בשלומו, רשאי להשיב להם שלום, ואינו צריך לומר להם אבל אני], אבל הוא אינו פותח ושואל בשלום אחרים.

ג. לאחר שבעה.

לאחר שבעה, האבל שואל ומשיב כדרכו, כלומר משיב שלום למי ששואל ממנו, [שאל אחרים לא ידעו שהוא אבל, ושאלו בשלומו, רשאי להשיב להם שלום, ואינו צריך לומר להם אבל אני], ואף הוא שואל לכתחילה בשלום אחרים.

לשאל בשלומו של האבל

נתבאר שלאחר שלושה ימים, האבל רשאי להשיב שלום לאחרים, ולאחר שבעה הוא רשאי אף לפתוח בשלום לאחרים.

ואמרו שהוא רשאי לשאל בשלום אחרים, כי הם שרויים בשלום, אבל אחרים אינו שואלים בשלומם כל ימי אבילותו, שהוא אינו שרוי בשלום.

האבל על שאר קרובים, מאחר שאבילותו שלושים יום, כל שלושים יום אין שואלים בשלומם.

והאבל על אביו ואמו, מאחר שאבילותו שנים עשר חודש, אין שואלים בשלומם כל שנים עשר חודש.

עד מתי מנחמים את האבל

המוצא את חבירו שהוא אבל על שאר קרובים [חוץ מאביו ואמו], אם מצאו תוך שלושים יום, מדבר עמו תנחומין, ומזכיר בדבריו את המת.

לאחר שלושים יום, אינו מדבר עמו תנחומין, כלומר אינו מזכיר שם המת, אבל מדבר עמו מן הצד, שאומר לו תתנחם, ואינו מזכיר שם המת.

היה אבל על מיתת אשתו, ונשא אשה אחרת בתוך שלושים יום⁵, אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין, [משום חלישת דעת של אשה אחרונה], מצאו בשוק, אומר לו בשפה רפה ובכבוד ראש.

היה אבל על אביו או אמו, אם מצאו תוך שנים עשר חודש, מדבר עמו

⁴ יליע"ע אם יום שלישי בכלל משלושה ואילך, כי מקצת היום ככולו, או שהוא בכלל שלושה ראשונים.

⁵ כגון שאין לו בנים, כדלקמן. [רש"י]. משמע בתוך שלושים יום, דאי לאחר שלושים יום, היכי קאמר אינו רשאי ליכנס לביתו לדבר עמו תנחומין, הא בשאר מתים נמי אמרו אינו מדבר עמו תנחומין. וצריך לאוקמי באין לו בנים, לפירוש רבינו תם, שמתר לישא אשה אחר שבעה. אינן בהניחה לו בנים קטנים, שמתר לישא מיד, ולבעול אחר שלושים יום, לפירוש רבינו יצחק. והאריך בתוספות פרק קמא דכתובות, ובליקוטין כתוב בתשובה. [תוס'].

והיו שאמרו, שרבי אבא בר חייה ורבי זירא, אחד מהם למד מחבירו, שרבי יוחנן פסק בדין זה כרבי שמעון. ואחד התלמידים אמר, אזכה ואעלה לארץ ישראל, ואשמע הדברים ממי שאמרם. ובאמת עלה לארץ ישראל, ושאל את רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא, האם אמר כן. וענה לו, שאין הלכה כרובן שמעון בן גמליאל.

למהר את הקבורה

כל המתים כולם, הממהר הוצאתם לקבורה [מדחה מטות], הרי זה משובח.³

יוצאים מכלל זה אביו ואמו, הממהר הוצאתם לקבורה בשאר ימים, הרי זה מגונה. בערב שבת או בערב יום טוב, הרי זה משובח, שאינו עושה אלא לכבוד אביו ואמו.

עסק בדבר המותר

האבל על שאר קרובים, אינו צריך להחמיר באיסור מלאכה, וכל שיש לו היתר לעשות, כגון דבר האבד, אם רוצה, עושה לכתחילה.

אבל האבל על אביו ואמו, יש לו להחמיר ולמעט אף במלאכה שהותרה לו, כגון במלאכת דבר האבד.

חליצה על המת

על כל המתים כולם, רצה, חולץ כתפו, רצה, אינו חולץ. על אביו ועל אמו, חולץ.

ומעשה בגדול הדור אחד, שמת אביו, וביקש לחלוץ, וביקש גדול הדור אחר שעמו לחלוץ, ונמנע האבל ולא חלץ, משום כבוד גדול הדור שעמו, שבקש לחלוץ גם הוא.²

- וי"א שגדול הדור שהיה אבל הוא רבי, וגדול הדור שעמו, הוא רבי יעקב בר אחא. [נועל כך הקשו, אם כן היה הדבר במיתת רבן שמעון בן גמליאל אביו של רבי, ומאחר שהיה נשיא, הכל חייבים לחלוץ, ולמה נמנע רבי מלחלוץ בשביל כבודו של רבי יעקב, הלא רבי יעקב עצמו היה צריך לחלוץ].

- וי"א שגדול הדור שהיה אבל הוא רבי יעקב בר אחא, וגדול הדור שעמו רבי.

כמה זמן לא יסתפר

האבל על שאר קרובים, אסור בתספורת שלושים יום, ואינו צריך להחמיר בדבר, אלא מסתפר מיד אחר שלושים יום.

אבל האבל על אביו ואמו, יש לו להוסיף ולא יסתפר עד שיגער בו חבריו על

² לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל עליהם הרבה, הלכך יותר כבוד להם כשנקברים במהרה, משיעמדו הרבה ולא יספידום. אבל על אביו ואמו, שחייב להספידם, ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציא, הרי זה מגונה. [ש"ך סימן שני"ז ס"ק א'].

³ אין זה מעשה לסתור, דהא דנמנע ולא חלץ זהו מפני גדול הדור שעמו. [תוס'].

בעוה"י בהמשך, הצעיר טפל ומצטרף למנות עם לגדול. אבל כשהצעיר החל למנות אבילות, ולאחר מכן בא גדול הבית, הגדול אינו מצטרף עם הצעיר, אלא מונה לעצמו.

והיו שאמרו, שרבי אבא בר חייה ורבי זירא, אחד מהם למד מחבירו, שרבי יוחנן פסק בדין זה כרבי שמעון. ואחד התלמידים אמר, אזכה ואעלה לארץ ישראל, ואשמע הדברים ממי שאמרם. ובאמת עלה לארץ ישראל, ושאל את רבי אבא בריה דרבי חייה בר אבא, האם אמר כן. וענה לו, שנחלקו אמוראים כמי ההלכה. רב חסדא ורבי יוחנן אמרו שהלכה כרבי שמעון. ורב נחמן אמר שאין הלכה כמותו. ומסקנת הגמרא, שהלכה כרבי שמעון, שכן אמר שמואל כלל, שהלכה כדברי המיקל באבל.

תחילת האבילות

מעיקר הדין, דיני אבילות מתחילים משעת סתימת הגולל על הקבר, שהאבילות מתחילה אחר שנגמר עסק הקבורה.

אמנם כשהאבילים אינם הולכים לבית הקברות, כגון בני מחוזה, שהיו מוליכים את המתים לקוברם בארץ ישראל, ואין כל הקרובים יכולים ללכת ללוות את המת עד ארץ ישראל, ומלווים אותו קצת וחוזרים, כל אלו שחוזרים, משעה שמחזירים פניהם משער העיר פנימה, לבוא לבתיהם, חלה עליהם אבילות, אף על פי שהמת יקבר בעוד ימים הרבה, והסיבה לכך שמיד חלה עליהם אבילותם, כי בשעה שחוזרים, תם עסקם בקבורת המת. [כן הורה רבא לבני מחוזה⁴].

וכמו כן, כל מי שחוזר בתוך שלושה ימים למנין של אלו שנשארו, [כגון שהמשיכו מקצתם ללוות את המת עוד יום אחד, ואחר כך חזרו, או שהיה בית הקברות במרחק של יום אחד, וחזרו אחר הקבורה], מאחר שחזרו בתוך שלושה, הרי אלו מצטרפים למנות עם הראשונים. [כן הורה רב לבני מקום הנקרא הצלפוני]. ובדין זה משמע בגמרא, שאפילו היה האחרון גדול הבית, הוא מצטרף למנות עם אותם שנשארו, שהחלו למנות ביום הראשון.

בני מעיים שניקבו וליחה מבפנים סותמתם

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, בני מעיים שניקבו, וליחה מבפנים סותמתם, כשרה. וביאר רב כהנא, שהכוונה לליחה שאדוקה במעיים מבפנים, ויוצאת מהם רק בדוחק [=שירקא דמעיא דנפיק אגב דוחקא].

⁴ ובירושלמי אינו כן, דהכי תנן, מת שהוליכו אותו ממקום למקום, כגון אלו דקברין במקום אחר, (א) אית תניא תני אלו שכאן מונין משיצא המת, ואלו ששם מונין משנסתם הגולל. (ב) ואית תני הני והני משנסתם הגולל. (ג) ורב סימון בשם רבי יהושע בן לוי הכל הולך אחר גדול המשפחה. (ד) רבי יעקב בשם רבי יוסי לחומרין, מהו לחומרין, שאם היה גדול המשפחה כאן, אלו שכאן מונין משיצא המת, ואלו ששם מונין משנסתם הגולל, וגדול המשפחה שם, אלו ואלו מונין משיצא הגולל. וקשיא מהו לחומריא, הא זימנין אזלינן לקולא בתר גדול הבית, כגון שגדול המשפחה כאן, שכולם מונין משיצא המת מן הבית, דהוה קולא. לכן נראה לפרש, שאם גדול המשפחה כאן, מונין מיד, ומתחילין להתאבל עמו לכבודו מיד כשישמעו, אפילו שלא בפניו, אבל עיקר אבילות יתחילו למנות משיצא הגולל. וכן איתא בהדיא, רבן גמליאל מתה אחותו, סליק אחיה עמה, אמר ליה רבי מנא, כיון שיש גדול הבית, מסלקת גבי אחוך, שלוף סנדלא. ובתוספות הרב פירש שהי"ס אינו מחלק כך. [תוס'].

שגידל פרע יותר מדאי^א.

כניסה לבית השמחה

האבל על שאר קרובים, נכנס לבית השמחה לאחר שלושים יום.

אבל האבל על אביו ואמו, אינו נכנס לבית השמחה אלא לאחר שנים עשר חודש.

לשון ראשון אמר רבה בר בר חנה, שהחילוק הזה בין אבל על שאר קרובים לאבל על אביו ואמו אמור בשמחת מריעות, היא סעודה שעושים רעים ואהובים זה עם זה, ואינה גדולה כל כך, אבל לבית משתה נישואין, שיש בו שמחה גדולה, גם האבלים על שאר קרובים אינם נכנסים כל שנים עשר חודש.

הקשו על הדברים הללו מברייתא, בה מבואר, שהאבל על שאר קרובים נכנס אחרי שלושים יום גם למשתה של שמחת נישואין.

ולדברי אמימר, אמר רבה בר בר חנה, שלא נאסר האבל להיכנס בימי אבלותו אלא למשתה נישואין, אבל לשמחת מריעות, הוא מותר להיכנס גם בתוך שלושים.

ומסקנת הגמרא, שלא כל משתה מריעות שווים לענין זה, ויש חילוק בין אריסותא לפורענותא. אריסותא היא סעודה שמתחיל אחד מהרעים לעשות לכולם, על דעת שאחרי כן גם הם יעשו. וסעודה שעושה כל אחד מהבאים כדי לפרוע חובם לראשונים נקראת פורענותא, שבה הם פורעים חובם. וסעודה ראשונה הנקראת אריסותא, אין האבל נכנס לה, שהרי אינו חייב. אבל כשעשה אחת מהרעים סעודה זו קודם אבלותו של זה, מאחר שעתה צריך הוא לפרוע, נכנס לסעודת פורענותא, שאי אפשר לו שלא ישלם חובו^ב.

שיעור הקריעה על המת

על כל המתים כולם קורע טפח. ואמר רבי אבהו, שכן יש ללמוד מדוד שנאמר בו, ויִתְחַזַּק יְהוָה בְּבִגְדוֹ וְיִקְרָעֵם וְגַם כָּל הַתְּנַיִם אֲשֶׁר אִתּוֹ (שמואל ב' א' י"א), ואין אחיזה פחות מטפח.

ועל אביו ועל אמו קורע עד שיגלה את לבו.

הבגד שיש לקרוע

על כל המתים כולם, אפילו לבוש עשרה חלוקים, אינו קורע אלא עליון.

^א נראה דרגל אינו מבטל דבר זה, מדאמרין בירושלמי, רבי שמואל בר אבדימי דמנה תלתין יומין קמי מועדא, שאיל לרבי מנא, אמר לו כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלושים, הרגל מפסיק, ברם הכא עד שישלח פרע ויגערו בו חביריו ויאמר לו צא מעמנו. ובשמחה נמי אשכחנא הכא שנים עשר חדש, ואין רגל מבטל. [תוס']

^ב הא דאמרין בירושלמי ובמסכת שמחות, אם היה סעודה של מצוה, מותר, לא ידענא מהו קורא סעודת מצוה להתיר בבל. אם דוקא סעודת קידוש ראש חודש. [] פירש הר"א בשם רבינו שמשון, דלסעודת ברית מילה מותר ליכנס, דלא חשיבא שמחה ... דלא מברכינן בה שהשמחה במעונו, משום דטרידי וליכא שמחה. ולהר"א [עצמו] לא היה פשוט דגרע משמחת מריעות. [] וגם פירש דאסור לאכול אפילו עם המשמשין, ואין לחלק בין סעודת המשמשין לסעודה עצמה. [] ופסק דכניסה בלא אכילה שרי, דאין שמחה בלא אכילה ושתיה. [] ובתוספות הרב פוסק כלישנא דאמימר דמיקל טפי. [תוס']

על אביו ועל אמו קורע את כולם. אבל אפיקרסותו [=בגד שעל ראשו], אינה מעכבת, ואינו צריך לקרועה.

ואחד האיש ואחד האשה חייבים לקרוע. אכן לדברי רבי שמעון בן אלעזר, בקריעה על אב ואב יש ביניהם חילוק. שהאיש קורע כל בגדיו, כפי שנתבאר, עד שמגלה את לבו. והאשה, תחילה קורעת את הבגד התחתון, ומסבבת הבגד שיהיה הקרע לאחור, ואז חוזרת וקורעת את העליון, ואין לבה נראה, שהתחתון מכסה^ב.

מקום הקרע

הקורע על כל המתים, אם רצה, מבדיל קמי שפה, כלומר קורע קריעה בבגד שלא בבית הצואר, שבכך הקריעה נכרת, ואינה נראית כחלק מבית הצואר, ואם רצה, אינו מבדיל, אלא עושה קריעה בבית הצואר, ויוצא בה, אף על פי שאינו ניכר, שהכל נראה כבית הצואר. אבל הקורע על אביו ועל אמו, מבדיל קמי שפה, כדי שיהיה הקרע נראה.

ורבי יהודה אומר, שגם על שאר מתים מבדיל קמי שפה, שלדעתו, כל קריעה שאינו מבדיל קמי שפה שלו, אינו אלא קרע של תיפלות, ואין יוצא בו. ואמר רבי אבהו, שרבי יהודה למד זאת מאלישע, שנאמר בו, ויִתְחַזַּק יְהוָה בְּבִגְדוֹ וְיִקְרָעֵם לְשָׁנִים קְרָעִים (מלכים ב' ב' י"ב), שכן ממשמע שנאמר "ויִקְרָעֵם", יודע אני שנעשים שנים, ואם כן למה נאמר "לְשָׁנִים קְרָעִים", ללמד שיהיה ניכר שהם שנים.

תיקון הקריעה

קריעה שקרע על שאר מתים, שולל [=חיבור דרך עראי] לאחר שבעה, ומאחה [=תפירה גמורה] לאחר שלשים.

וקריעה שקרע על אביו ועל אמו, שולל לאחר שלשים, ואינו מאחה לעולם. והאשה שוללתו לאלתר, מפני כבודה.

ולענין זה, קריעה שקרע על רבו, ועל אב"ד, ועל נשיא, שווה לקריעה שקרע על אביו ועל אמו, ואינו מאחה לעולם.

במה קורע

כשבא רבין אמר רבי יוחנן, על כל המתים, רצה קורע ביד, רצה קורע בכלי כלומר בסכין, [כדי שלא יפסיד הבגד]. על אביו ועל אמו, ביד.

היכן קורע

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, הקורע על כל המתים כולם, קורע מבפנים תחת המקטורן שלו, ואינו קורע מחוץ לעיני הכל. והקורע על אביו ועל

^א ובתוס' הרב פוסק כרבי שמעון בן אלעזר, דהלכה כדברי המיקל. ולא ידענא מאי קאמר, דלקמן אמרין, אבלות לחוד, וקריעה לחוד. [תוס']

אמו, קורע מבחוץ.

ואמר רב חסדא, וכן לנשיא, כלומר הקורע על נשיא, גם כן קורע מבחוץ, כקורע על אב ואם. אבל הקורא על רבו ועל אב ביי"ד, קורע מבפנים, כקורע על שאר מתים.

וכשהנשיא מת [=שכיב], אמר רב חסדא לרב חנן בר רבא, שיהפוך המכתשת, ויעמוד עליה, ויראה לכל שהוא קורע.

חליצת כתף

כשמת חכם של עיר, [שמבקשים ממנו הוראה], חולצים כתף מימין. כשמת אב בית דין, חולצים כתף משמאל. וכשמת הנשיא, חולצים מכאן ומכאן.

ביטול בית המדרש

כשמת חכם, בית מדרשו בטל, כלומר אותם שרגילים ללמוד תורה מפיו.

כשמת אב בית דין, כל בתי מדרשות שבעירו בטיילים, ונכנסים לבית הכנסת, ומשנים את מקומם, היושבים בצפון יושבים בדרום, היושבים בדרום יושבים בצפון.

וכשמת נשיא, בתי מדרשות כולם בטיילים. ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת, וקוראים שבעה קרואים בספר תורה, ויוצאים, שאין מתפללים יחד בבית הכנסת, אלא כל אחד ואחד מתפלל בביתו.

דף כ"ג

רבי יהושע בן קרחה אומר, לא שילכו ויטיילו בשוק, אלא יושבין ודומין.

אמירת שמועה ואגדה בבית האבל

אין אומרים שמועה [=הלכה] ואגדה בבית האבל. אמרו עליו על רבי חנניה בן גמליאל, שהיה אומר שמועה ואגדה בבית האבל.

יציאת האבל

לדעת תנא קמא – שבת ראשונה, אינו יוצא מפתח ביתו. שניה, יוצא, ואינו יושב במקומו. שלישית, יושב במקומו, ואינו מדבר. רביעית, הרי הוא ככל אדם.

רבי יהודה אומר – לא הוצרכו לומר שבת ראשונה לא יצא מפתח ביתו, שהרי הכל נכנסין לביתו לנחמו. אלא שניה אינו יוצא מפתח ביתו. שלישית יוצא, ואינו יושב במקומו. רביעית יושב במקומו, ואינו מדבר. חמישית הרי הוא ככל אדם.^נ

^נ בירושלמי פוסק הלכה כדברי המוסף בימים. וראיתי כשהייתי קטן, רבינו יצחק זקני, שלא היה יושב במקומו עד שבע רביעי, ולא ידעתי טעמו, שאם היה סובר כרבי יהודה, אם כן יסבור כמותו בשניה, שאינו יוצא מפתח ביתו. מיהו יש לומר בהא אשכחנא טובא לעיל דאבילות שבעה, וקיימא לן הכי. ושמא טעמו כרבנו, ומשום דצריך לישוב במקומו ואינו מדבר, וטוב יותר שישב חוץ למקומו, דשמא אין אסור לדבר כי אם במקומו. [תוס'].

לשאת אשה אחר מיתת קרובו

האבל על שאר קרובים חוץ מאשתו, אסור לשאת אשה כל שלושים יום, ולאחר שלושים מותר.

והאבל על מיתת אשתו, אסור לשאת אשה אחרת עד שיעברו עליו שלושה רגלים^ב. רבי יהודה אומר, רגל ראשון ושני אסור שלישי מותר^ב.

אמנם כל האיסורים הללו אמורים שמי שיש לו בנים, והם גדולים^א.

אבל אם אין לו בנים כלל, מותר לשאת אשה מיד [אחר השבעה], משום ביטול פריה ורביה.

וכן אם מתה אשתו, והניחה לו בנים קטנים, מותר לשאת אשה מיד [אחר השבעה], מפני פרנסתם, כלומר שתטפל בהם. ובאופן הזה שנושא משום פרנסת בניו, ולא משום ביטול פריה ורביה, לא יבוא עליה עד אחר שלושים.

ומעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן, ואמר לאחותה בבית הקברות^ג, לכי ופרנסי את בני אחותך. ואף על פי כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה, ואמר רב פפא שהכוונה לכך שלא בא עליה אלא לאחר שלשים יום.

איסור גיהוץ

איסור גיהוץ^א האמור באבלים, אמור כל שלושים יום. ונחלקו חכמים באלו בגדים הוא אמור.

לדעת תנא קמא – איסור זה נוהג, הן בכלים חדשים, והן בכלים ישנים

^א (א) עד שיהיה שלשה רגלים בלא שמחה, ולא ישכח אהבת אשתו. (ב) אי נמי כדי שישא אשה אחרת, ולא יהא זכור מן הראשונה, שלא יהא שתי דעות במטה. ועוד פן יזכירנה אהבת אשתו לקנטרה, ודומיא דהכא אמרינן לעיל, מתה אשתו ונשא אשה אחרת, אינו רשאי ליכנס לביתו כו'. [תוס'].

^ב פירש ה"ר יונה, דאין שייך לפסוק כרבי יהודה דאמר שני רגלים, משום דקיימא לן לעיל כדברי המיקל באבל, דהא מילתא דפליגי בה הכא, אין זו באבל, דימי אבלו כלו לחן. [תוס']. ועוד לפי המבואר בהערה הקודמת אין הטעם מחמת אבילות.

^ג ומה שאמר במסכת שמחות ... אין לו מי שישמשנו, מותר, ואין צריך להמתין שלשה רגלים, כתבתי במקום אחר. [תוס'].

^ד לאו דוקא [בבית הקברות], שהאבל כל שבעה אסור, [ולא נשאה אלא אחר שבעה]. וריב"א מפרש, דזו היא האשה שאומר בזבחים, שמתה בערב הפסח, ואמרינן לעיל, אפילו יום אחד אפילו שעה אחת בטלה ממנו גזרת שבעה [ואם כן נשאה באותו יום]. ומיהו משמע שסובר כאותו הפירוש שפירשתי למעלה בשם ה"ר יונה, שאסור ברחיצה עד הערב זהו מבעוד יום. [תוס'].

^ה פירש בתוספות הרב, דהא דאסרי גיהוץ, דוקא ללבוש, אבל לגהץ מותר ... ואינו יודע אם היה אומר הרב היתר בכיבוס תוך שבעה, ומחלק נמי בין לכבס או ללבוש. מיהו רבינו יצחק זקני מפרש בתשובתו, דאפילו לכבס ולהניח אסור. [תוס'].

^ו דוקא גיהוץ אסור אבל בלא גיהוץ כגון כיבוס מותר ... והדנתיא במסכת שמחות ... לא ספר לא כיבס ערב הרגל אסור לספר ולכבס עד שישלמו שלשים יום משמע דכיבוס נמי אסור נראה ההוא כיבוס היינו גיהוץ. ומאחר דכיבוס שרי, גיהוץ נמי שרי לדידן, כדאמרינן דגיהוץ שלנו ככיבוס שלהן. [והקשה ה"ר שמואל מוורדוויץ, דהא בשמעתין באביי נפיק ... והא בבבל הוו קיימי, דגיהוץ דאינהו אינו אלא כיבוס, ומכל מקום אסרי. ותיירך רבינו יצחק, דפעמים שהיו מביאים מארץ ישראל כלים מגוהצין, או שמא פעמים שמביאין אומנין יודעין לגהץ כבארץ ישראל. [] ... ומורי ריב"א ז"ל היה אסור לכבס בתוך שלשים יום ... והא דאמר לעיל, אבל אסור בתכבוסת, משמע לאחר שבעה שרי, התם במים איירי, ולא בנתר וחול, וזה יוכל להיות מותר לאחר שבעה, בתוספות הרב כד פירש לאסור. [תוס'].

שיוצאים מתוך המכבש, שהם כחדשים.

ולדעת רבי – לא אסרו אלא כלים חדשים בלבד. וכן עשה אביי שיצא בבגד לבן מגוהץ ישן.

ולדעת רבי אלעזר ברבי שמעון – לא אסרו אלא כלים חדשים לבנים בלבד. וכן עשה רבא, שיצא בבגד חדש אדום.^א

כיבוס בתשעה באב

י"מ שמעיקר הדין מותר לכבס בתשעה באב שהרי אמרו גיהוץ שלנו ככיבוס שלהם, ואם כן כיבוס שלנו אינו ככיבוס שלהם, והוא מותר. ומכל מנהג העולם להחמיר שלא לכבס בתשעה באב, גם כיבוס שלנו.

י"מ שמעיקר הדין אסור לכבס בתשעה באב, שאין להקל בו יותר מימי אבלו.

כיבוס מטפחות הידים בימי אבלו

כתבו התוס', שמטפחות הידים, אף שהתירו לכבסם במועד, בימי אבלו אסור.

אבילות בשבת

בני יהודה ובני גליל נחלקו האם יש אבילות בשבת^ב או לא.

אלו אומרים, יש אבילות בשבת, ומביאים ראייה ממשנתנו (המבוארת לעיל בדף י"ט), ששנינו בה, שהשבת עולה למנין ימי האבילות, ועל כרחך משום שאבילות נוהגת בה, [ולפי זה דין פשוט הוא שאין השבת מפסיקה את האבילות, ולא הוצרכו לשנות זאת במשנתנו, אלא אגב הסיפא שהרגלים מפסיקים].

ואלו אומרים, אין אבילות בשבת^ב, ומביאים ראייה ממשנתנו, ששנינו בה, שהשבת אינה מפסיקה את האבילות, שכן אם האבילות נוהגת בשבת, דין פשוט הוא שאין השבת מפסיקה את האבילות, ואין צורך לשנות זאת, ומתוך כך שהוצרכו לשנות שאינה מפסיקה את האבילות, למדנו, שאמנם אינה מפסיקה, אבל בה אין אבילות^ב.

ובדף כ"ד מבואר, שרבי יוחנן שאל את שמואל אם יש אבילות בשבת או אין

^א ופירש בתוספות, דאביי ורבא הלכה כרבא, ואם כן מותר ללבוש כלים מגוהצין צבועין, אפילו חדשים, או ישנים אפילו לבנים. וכן פסק ר"ח. [תוס']. ומיהו זהו המנהג עתה, שמלבישין אותו לאדם אחר יום או חצי יום, ואין זה קרוי בגד מכובס לדידיה. [תוס' בדף כ"ד].

^ב **בדברים שבצנעא** מיירי, כדפירש בקונטרס. ובסמוך נמי לימא כתנאי, מיייתי פלוגתא דרשב"ג ורבנן, דהוי דברים שבצנעא. והכי משמע קצת בירושלמי ... [תוס'].
^ג בירושלמי מפרש טעמא דשבת דאין אבילות נוהג בו, משום דכתיב "ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה", ושבת כתיב ביה "ברכה". [תוס'].
^ד ואמרו "וואלא הא קתני עולה? אידי דקבעי למינתא סיפא אינן עולים, תנא רישא עולה". ולא זכיתי להבין זאת, ועיי' בתוס'. [ו] ובתוס' הרב מקשה, דמשמע אפילו למאן דאמר דלא נהגא, עולה למנין שבעה, ואם כן ברגל נמי, אף על גב דלא נהגא, יהא עולה, ולעיל אמרינן לענין שבעה לא קמבעיא ליה דלא נהגא מצות שבעה ברגל. ומתוך אף על גב דשבת עולה, רגל אינו עולה, הואיל ואין אבילות כלל, משום דכתיב בהן שמחה, שבת מיהא לא כתיב שמחה, אפילו אינה נוהגת, עולה. [תוס'].
^ה **פירש בקונטרס בפרק מי שמתו, ואינו מברך, אין צריך לברך, משמע מפירושו דאין אסור לברך.** ובשמעתין נמי פירש כענין זה. ומיהו מדקאמר בריש פרק מי שמתו התם, למאן דאמר [תוך] ארבע אמות הוא דאסור, **פירש רבינו יצחק בברכות, דאיכא אסור לברך.** וגם בתוספות הרב פירש דאסור לברך. [ו] ותימה לרבי יצחק, דהשתא נהגו לברך ולומן. והיה אומר דלא איירי הכא רק כשהוא עוסק בצרכי המת, שאין לו להתבטל מן המצוה, אבל בשעה שאינו עוסק, שרי. אי נמי

אבילות בשבת, והשיב לו שמואל, אין אבילות בשבת^ב.

אמנם רבא אמר בדף כ"ד שאבל רשאי להיות בביתו בבגדו הקרוע, **שבצינעא מותר לנהוג אבילות בשבת.**

וכן עשה רב יוסף, [בדף כ"ד], שהתעטף בסודרו על ראשו בשבת משום אבילות, וכשמצאו אביי, שאלו, וכי אין כבודו סבור שאין אבילות בשבת, **והשיב לו, כך אמר רבי יוחנן, דברים שבצינעא נוהג^ג.**

דיני אונן

כבר נתבאר בדף כ"ב, שדיני אבילות מתחילים משעת סתימת הגולל על הקבר, שנגמר עסק הקבורה. אכן קודם קבורת המת, כל זמן שיש להתעסק בקבורתו, אין קרובו קרוי אבל, אלא אונן. ואלו הדינים האמורים בו בסוגייתנו:

א. מקום אכילתו – מבואר בברייתא, שאין לו לאונן להיות אוכל כשמתו מוטל לפניו. ולפיכך, (א) אם יש לו בית [=חדר] אחר לאכול בו יאכל בבית אחר. (ב) ואם אין לו בית אחר, יאכל בבית חבירו. (ג) ואם אינו יכול, יעשה מחיצה עשרה טפחים בינו ובין המת. (ד) ואם אין לו במה לעשות מחיצה, יחזיר פניו לצד אחר, ויאכל.

ב. ישיבתו באכילה – מבואר בברייתא, שהאונן אינו מיסב ואוכל כדרכם בסעודות.

ג. דברים שאסור לאכול – מבואר בברייתא, שהאונן אינו אוכל בשר, ואינו שותה יין^ד.

ד. פטור מהמצוות – מבואר בברייתא, שהאונן אינו מברך ברכת המוציא [לא לעצמו^ה, ולא להוציא אחרים], ואינו מזמין ברכת המזון. ואף אחרים אינם

^א מיהו רבי יוחנן לא קיבל משמואל, דאיהו סבירא ליה דברים שבצינעא נוהג ... [תוס' בדף כ"ד].

^ב **פסק בהלכות גדולות כרבי יוחנן**, לאפוקי מרב ושמואל דאמרי תשמיש המטה רשות, ודברים שבצינעא הוא. ובפרק קמא דכתובות נמי קאמר עלה, מסייע ליה לרבי יוחנן, דאביי ורבא סברי כוותיה. ואף על גב דקיימא לן הלכה כדברי המיקל, הני מילי במחלוקת של תנאים, אבל במילתא דאמוראי, לא אמרו. [ו]. מספקא לי, כי היכי דשרי בתוך ביתו הני דברים דקריעה, אי הוה אסור נעילת הסנדל בצנעא, וכל שאר דברים. [תוס' בדף כ"ד].

^ג נראה, דכי היכי דשרי בפרק בתרא דתענית גבי ערב תשעה באב בשר כל זמן שאינו כשלמים ויין מגתו, הכי נמי שרי באונן. מיהו אין רגילין לנהוג בהן היתר, לא בכאן ולא בתשעה באב. [ו] תימה, משמע דאונן חמור מאבל, דלא מצינו אבל שיהא בו איסור בבשר וביין, ולענין קדשים אשכחן דאבל אוכל בקדשים, ואונן אסור, ובשאר דברים החמירו באבילות, בכפיית המטה, ונעילת הסנדל, ועטיפת הראש, וטובא איכא, ובאונן שרי. ויש לומר דדברים שהן משום אבל, מותר גבי אונן, ובאבילות אסורין, אבל דברים שאינם אסורין משום אבילות, אלא משום שיש לו להיות טרוח בקבורת מתו, ולא ימשך אחר דברים אחרים, כגון אכילת בשר ושתיית יין, אסירי באונן דזקא. ותשמיש המטה דמשמע בסמוך דאסור באונן, בהא נמי שמא ימשך, או שמא שמחה יתירתא וחוצפה, כך מצאתי. ובתגלחת ובתכבוסת לא ידעינן אי שרי באונן ... ובשם ריב"א כתבתי, דתגלחת אסור, דנפקא לן מראשיכם אל תפרעו, הא כולי עלמא אסירי, ואינהו אוננים הוו. [תוס'].
^ד **פירש בקונטרס בפרק מי שמתו, ואינו מברך, אין צריך לברך, משמע מפירושו דאין אסור לברך.** ובשמעתין נמי פירש כענין זה. ומיהו מדקאמר בריש פרק מי שמתו התם, למאן דאמר [תוך] ארבע אמות הוא דאסור, **פירש רבינו יצחק בברכות, דאיכא אסור לברך.** וגם בתוספות הרב פירש דאסור לברך. [ו] ותימה לרבי יצחק, דהשתא נהגו לברך ולומן. והיה אומר דלא איירי הכא רק כשהוא עוסק בצרכי המת, שאין לו להתבטל מן המצוה, אבל בשעה שאינו עוסק, שרי. אי נמי

אין בדבר חיוב מיתה, ודין זה לא שמואל אמרו, אלא רבי יוחנן.

וכן אמר רפרם בר פפא, תנא באבל רבתי [=מסכת שמחות], אבל אסור לשמש מטתו בימי אבלו. **ומעשה באחד ששימש מטתו בימי אבלו, ושטמו חזירים את גוייתו** [י"מ כל גופו, וי"מ אבר שלו].

אבל שלא פרע ולא פירם

נתבאר לעיל, שהיו חכמים שאמרו משמו של שמואל, שאבל ששימש מטתו, חייב מיתה. ורב פפא אמר להם, שלא כן הוא, אמנם הוסיף ואמר להם, שאם שמעו משמו של שמואל חיוב מיתה בדיני אבילות, שמעו את דברי רב תחליפא בר אבימי אמר שמואל.

ואלו הם, אבל שלא פרע, ושלא פירם, **חייב מיתה, שנאמר במיתת נדב ואביהו**, ויִאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן וְלֵאָלֶעָזֶר וְלֵאִיתָמָר בְּנֵי נְאֻשֵׁיכֶם אַל תִּפְרְעוּ וּבְגִדֵיכֶם לֹא תִפְרְמוּ וְלֹא תִמְתּוּ וְעַל כֹּל הַעֲדָה קִצְפֵי וְאַחֲסִיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכוּ אֶת הַשָּׂרָפָה אֲשֶׁר שָׂרְפָה ה' (ויקרא י' ו'), **ויש ללמוד שהם לא ימותו כשלא יפרעו ולא יפרמו, אבל שאר אבלים שלא יפרעו ולא יפרמו ימותו**.

דברים שהאבל עושה בשבת להראות שאינו אבל

נתבאר, שלדעת שמואל, דיני אבילות אינם נוהגים בשבת, וכן דעת רב, ולפיכך בשבת האבל צריך להימנע מלעשות דברים, שהוא עושה מחמת אבילותו.

ואמר שמואל, שיש חילוק בין הדברים הללו. **יש דברים שחובה עליו לעשותם בשבת כדי להראות שאינו נוהג דיני אבילות, וסימנם פח"ז**, כלומר, **פריעת הראש**, [שבשבת האבל מגלה ראשו, ואינו מתעטף], **וחזרת הקרע** לאחוריו, [שלא יראה הקרע בשבת], **וזקיפת המטה**, [שלא ישב בשבת על מטה כפויח]. **ויש דברים שיש לו רשות לעשותם להראות שאינו אבל, אבל אין הדבר חובה**, ואם ירצה לא יעשה, **וסימנם נת"ר**, כלומר **נעילת הסנדל, ותשמיש המטה, ורחיצת ידים ורגלים בחמין בערב שבת**,¹ והטעם לכך, כי דברים אלו, גם בני אדם שאינם אבלים, פעמים אינם עושים אותם, וכשלא יעשה, אין הוכחה שמחמת אבילות הוא.

ומבואר, ששמואל שאמר שחובה עליו לגלות ראשו, ולא לעטוף כאבל, אמר זאת לפי שיטתו, שהאבל צריך לעטוף עצמו כעטיפת ישמעאלים, ולכן אם יעשה זאת בשבת, ניכר שעושה מחמת אבילות, שהרי שאר בני אדם אינם עושים כן, ולכן חובה עליו שלא לעטוף, אלא לגלות ראשו מעטיפת ישמעאלים.

אבל לדעת רב, עטיפת אבלים היא עטיפה שגם שאר בני אדם עוטפים עצמם, ואם כן, גם אם יעטוף עצמו בשבת כעטיפת אבלים, אינו ניכר כאבל, ולפיכך אם רוצה, רשאי לעטוף כאבל, ואינו מחויב לגלות ראשו.

¹ אף על גב דפשטיה דקרא הא אחר פורע ופורם, ואם הם יעשו ימותו, נראה דאסמכתא בעלמא הוא, דהא לא מייתי להו סוף פרק הנשרפין גבי אלו שבמיתה. [תוס'].

² יש מפרשין, דרחיצת ידים דקאמר הכא רשות, היינו כמאן דאמר פרק במה מדליקין, דבלא אבילות הוא רשות, אבל לרב נחמן בר יצחק דאמר התם, ואני אומר מצוה, באבל נמי הוי מצוה ולא רשות. ונראה דלא צריך למימר הכי, אלא הכי פירושו, הכא דמשום אבילות אינו חובה להראות אבילות בשבת. [תוס'].

מברכים עליו להוציאו בברכת המוציא, **ואין מזמנים עליו** בברכת המזון. **ופטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה**.

אונן בשבת

כל הדינים האמורים לעיל באונן, אמורים בחול, אבל מי שמת קרובו בשבת, בשבת עצמה, **מאחר שאינו יכול לקברו, אין בו כל דיני אנינות**.

ולפיכך, **מיסב ואוכל², ואוכל בשר, ושותה יין, ומברך, ומזמן, ומברכים עליו, ומזמנים עליו, וחייב בקריאת שמע, ובתפילה, ובכל מצות האמורות בתורה**.

ורק לענין תשמיש המטה, נחלקו חכמים ורבן גמליאל.

לדעת תנא קמא – תשמיש המטה שהוא דבר של צינעא, ואין ניכר אם נמנע ממנו, **אסור** לו אף על פי שהוא שבת.

ולדעת רבן גמליאל – מאחר שנתחייב בכל המצוות, נתחייב גם בתשמיש המטה, **והרי הוא כשאר בני אדם**.

ומתחילה רצו לומר, שמחלוקתם היא אם יש אבילות בשבת³, לדעת תנא קמא יש אבילות בשבת, ולדעת רבן גמליאל אין אבילות בשבת.

שוב אמרו, שאין ללמוד ממחלוקתם בענין תשמיש המטה לאונן בשבת, אם יש אבילות בשבת.

שכן אפשר שלדעת תנא קמא, דווקא האונן נוהג אנינותו בשבת בדברים של צינעא, משום שמתו לפניו, אבל האבל אינו נוהג אבילות בשבת כלל.

וכן אפשר, שלדעת רבן גמליאל, דווקא האונן, שעדיין לא חלה עליו אבילות, אינו נוהג דיני אנינות כלל, אף לא בשבת, אבל משחלה עליו אבילות, נוהג דיני אבילות בצנעא גם בשבת.

דף כ"ד

תשמיש המטה בימי אבלו

ישבו חכמים לפני רב פפא, ואמרו משמו של שמואל, שהאבל ששימש מטתו בימי אבלו חייב מיתה.

אמר להם רב פפא, לא כן הוא, אלא האבל **אסור** לשמש מטתו בימי אבלו, **אבל**

בשעה שאחרים עוסקים, והוא אינו עושה כלום. ומיהו בירושלמי אינו משמע כן, והכי איתא התם, אינו אוכל כל צורכו, ואינו שותה כל צורכו כו', ואינו מברך, ואם בירך אין עונים אחריו אמן, ואם ברכו אחרים אינו עונה אחריהם אמן, ואם משום ביטול מצות עסק במתו, מה ביטול יש בעניית אמן. מיהו נראה לי משום שמיעת הברכה, שלא תהיה אמן יתומה. ועוד דאמרינן לקמן, הן עומדין ומתפללין, והוא יושב ומצדיק עליו את הדין, ומשמע שאינו עוסק בו כלל, אלא יושב ודומם. **ונראה דאסור לברך. ושוב מצאתי בירושלמי דרשי פרק מי שמתו, תני, אם רצה להחמיר על עצמו, אין שומעין לו, למה, מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משאו ...** [תוס'].

⁴ לכאורה הדין הראשון לעיל שאין לאכול בפני המת אמור גם בשבת. וילייע בדבר.

² ולפי הביאור הזה, אף שדברו באונן ולא באבל, מאחר שבשבת אינו יכול לקבור את מתו, בשבת יש להחשיבו כאבל.

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

ונחלקו אביו של רב אושעיא ובר קפרא, מה דין קרעים שאינם בשעת חימום, האם הם מתאחים או לא.¹

ואמרו שדעת רב אושעיא כדעת האומר שאין הקרעים מתאחים. אכן נסתפקו, אם כן שמע מאביו, או כן שמע מבר קפרא רבו.

דעת רבא ורב יוסף בענין אבילות בשבת נכתבה לעיל בדף כ"ג.

עצרת לאחר חורבן. ראש השנה. ויום הכפורים

כבר נתבאר בדף י"ט, שיש חילוק בין שבת לרגלים לענין אבילות, השבת עולה ואינה מפסקת, ורגלים מפסיקים ואינם עולים.

והנה פסח וסוכות, שהם רגלים שיש בהם שבעה ימים, וכן עצרת בזמן שבת המקדש היה קיים, שהיו לה שבעה ימים שבהם ניתן להביא עולות ראייה שלה, הכל מודים בהם, שהם מפסיקים את האבילות.

אבל נחלקו חכמים בעצרת בזמן הזה, שאין לה אלא יום אחד, וכן בראש השנה וביום הכיפורים, שכל אחד מהם הוא יום אחד בלבד, האם דינם כשבת, עולים ואינם מפסיקים, או דינם כרגלים, מפסיקים ואינם עולים.

א. לדעת רבי אליעזר – משחרב בית המקדש, עצרת דינה כשבת. וכל שכן שראש השנה ויום הכפורים דינם כשבת.

ב. ולדעת רבן גמליאל – ראש השנה ויום הכפורים דינם כרגלים. וכל שכן עצרת אף בזמן הזה דינה כרגלים.

ג. ולדעת חכמים – עצרת גם אחר חורבן דינה כרגלים. ראש השנה ויום הכפורים דינם כשבת.

ולשון ראשון בגמרא, אמר רב גידל בר מנשיא אמר שמואל, הלכה כרבן גמליאל.²

הוצאת המת לקבורה

א. נפטר תוך שלושים יום ללידתו – אין מוצאים אותו לבית הקברות במטה או בארון, אלא בחיק, כלומר בידים. ושלושה קוברים אותו, לדעת תנא קמא יכולים להוציאו אשה אחת ושני אנשים, אבל לא איש אחד ושתי נשים, משום איסור יחוד. ואבא שאול מתיר גם באיש אחד ושתי נשים, כי בשעת אבילות אין לחוש.

¹ לא נתבאר באלו קרעים נחלקו, אם בקרעים על חכם, או בקרעים על אביו ואמו, או בקרעים על שאר בני אדם. אכן לכאורה נראה שמחלוקתם היא בקרעים על אביו ואמו, שכשהם בשעת חימום אין מתאחים, כפי שנתבאר בדף כ"ב, וכאן נחלקו מה הדין כשלא היו בשעת חימום, ואפשר שנחלקו בשני הצדדים הנוכחים בהערה הקודמת, כלומר האם הקריעה הזו היא משום כבוד או דינה כשעת חימום.

² תימה, כיון דאמר שמואל הלכה כדברי המיקל באבל, אמאי איצטריך למיפסק הלכה כרבן גמליאל. ויש לומר דחומרא נמי היא, דאם קברו סמוך לחשיכה, ולא היה לו שעה אחת לנהוג בו אבילות, או קברוהו נכרים ביום טוב, או שמע שמועה קרובה ביום טוב, אם הם כרגלים, אינם עולים למנין שבעה, ואם הם כשבת עולים. [תוס']

ואמר רבי יעקב אמר רבי יוחנן, שגם לדעת שמואל, שהאבל מחויב לגלות עצמו מעטיפת האבלות, אין זה אלא כשאין לו מנעלים ברגליו, אבל כשיש לו מנעלים ברגליו, הדבר מוכיח שאינו אבל, ורשאי אף לעטוף עצמו [בצינעא] כעטיפת ישמעאלים.³

עטיפת אבלים

כבר נתבאר בדף ט"ו, שהאבל צריך לעטוף ראשו. ונחלקו חכמים כיצד.

לדעת שמואל – האבל צריך לעטוף עצמו כעטיפת ישמעאלים, וכל עטיפה שאינה כעטיפת ישמעאלים אינה עטיפה.

ורב נחמן הראה כיצד היא עטיפת ישמעאלים, שעוטף ראשו וחוטמו ושפמו, עד הגומות שבלחי למטה מפיו.

ולדעת רב – די לאבל שיעטוף ראשו בלבד, ואינו צריך לעטוף עצמו כעטיפת ישמעאלים.⁴

שעת הקריעה

שמואל לימד, שיש לעשות את הקריעה בשעת חימום, כלומר בשעת תחילת הצער, היא שעת המיתה, וכל קרע שאינו בשעת חימום, אינו קרע.

וכן הוא על פי רוב, ששעת המיתה היא שעת החימום, אבל החכמים, שאנו מזכירים דבריהם בכל שעה, מתחממים על כך שוב ושוב, ויש לקרוע.

וכן היה כשאמרו לשמואל שרב נפטר [=נח נפשיה] קרע על כך שתיים עשרה פעמים ואמר הלך אדם שהייתי ירא ממנו [כלומר מקושיות שהיה מקשה על דברי].

וכן היה כשאמרו לרבי יוחנן שרבי חנינא נפטר [=נח נפשיה] קרע על כך שלושה עשר בגדים חשובים של מילת ואמר הלך אדם שהייתי ירא ממנו [כלומר מקושיות שהיה מקשה על דברי].

וכל זה בשאר בני אדם, אבל על אביו ואמו, כל שבעה [חוץ משבת] צריך להיות הקרע לפניו, ואם בא להחליף את בגדו, חוזר וקורע⁵, והקרע לפניו, נורק בשבת מחליף ואינו קורע.

איחוי הקרעים הללו

הנה בדף כ"ב כבר נתבאר, אם מותר לאחות את הקרע של האבילות. והמבואר שם הוא לענין הקרע של שעת חימום.

³ תימה דכי היכי דמנעליו מוכיחין עליו, אמאי לא אמרינן אחד מהני מוכיחין [פריעת הראש. החזרת קרע. וזקיפת המטה], ונמצא דאינו חובה כי אם האחד. ושמה במנעלים יש הוכחה יותר. [תוס']

⁴ פירש בתוספות הרב ... ומסתמא רב ושמואל הלכה כרב. [תוס']

⁵ בגמרא אמרו, כי תניא ההיא בכבוד אביו ואמו. וילייע אם באמת אין קרע זה מדין אבילות, כי אינו בשעת חימום, אלא שמשום כבוד אביו ואמו צריך שיהיה עליו קרע. או שבאביו ואמו כל שבעה יש חימום, והרי זה קרע גמור של אבילות.

חמש שנים¹.

ולדברי רבי יהודה משמו של רבי ישמעאל – בני עניים ובני זקנים, משיהיו בני חמש שנים, מצווה להספידם. ובני עשירים, מצווה להספידם משיהיו בני שש שנים.

וללשון שני בגמרא, אמר רב גידל בר מנשיא אמר רב, הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי ישמעאל.

עצרת יש לה תשלומין כל שבעה

כבר נתבאר, שבזמן שבת המקדש היה קיים, מי שלא הביא עולת ראייה שלו בעצרת, מביא אותה גם אחר עצרת, שבעה ימים נתנה תורה זמן להביא את קרבנות הרגל.

ואמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, מניין לעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה, שנאמר, "שלוש פְּעֻמִים בַּשָּׁנָה יִרְאָה כָּל זֶכֶד אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְךָ חַג הַמִּצּוֹת וּבְחַג הַשְּׂבֻעוֹת וְלֹא יִרְאָה אֶת פְּנֵי ה' רִיקָם" (דברים ט"ז ט"ז), מה חג המצות, יש לה תשלומין כל שבעה, אף חג השבועות, יש לה תשלומין כל שבעה.

עצרת אפילו הוא יום אחד נחשב כשבעה ימים

נתבאר שלמדו חכמים בהיקש, שכשם שלחג המצות יש תשלומין שבעה ימים, כך לעצרת יש תשלומין שבעה ימים.

ומבואר מסוגית הגמרא, שמהיקש זה יש ללמוד דין נוסף, והוא, שכשם שחג המצות הוא עצמו נחשב שבעה ימים, כך חג השבועות הוא עצמו נחשב שבעה ימים.

וזהו שדרשו רבי ענני בר ששון על פתח בית הנשיא, וכן רבי יצחק נפחא בכניסת ביתו של ראש הגולה, שהקובר את מתו יום אחד לפני עצרת, נחשבים אצלו ערב הרגל והרגל ארבעה עשר יום, ואינו מונה אחר עצרת אלא ששה עשר יום נוספים, ודיו, [ונמצא שבשמונה עשר יום נשלמו אצלו שבעה ושלוש], שכן כל שנהג אבילותו קודם הרגל אפילו שעה אחת, נשלמה אצלו אבילות שבעה, והרגל עצמו נחשב אצלו גם כן כשבעה ימים, הרי ארבעה עשר יום.

וכשרב אמי שמע שרבי ענני דרש כן, וכן כשרב ששת שמע שרבי יצחק דרש כן, הקפידו על הדורשים כן ואמרו, וכי דין זה שלהם הוא והם חדשוהו, הלא דין זה הוא דינו של רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, שלימד שהוקש חג השבועות לחג המצות.

ראש השנה ושמיני עצרת גם כן נחשב כשבעה

נתבאר שעצרת אף על פי שהיא יום אחד הוקשה לחג המצות להיחשב כשבעה ימים.

¹ הסיבה שבני עניים מצווה להספידם קטנים יותר, לפי שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת. [רש"י]. ולולא דברי רש"י, היה מקום לומר שעל עני מרחמים יותר. אי"נ בני עניים מסתובבים בחוץ יותר מבני עשירים, ולכן ניכרים כשהם קטנים יותר. ויל"ע בדבר.

ב. נפטר אחר שלושים יום עד שנה – מוצאים אותו לקבורה בדלוסקמא [=ארון], ומתוך דברי תנא קמא משמע, אף דלוסקמא קטנה, שאדם אחד נושא בכתפו. ורבי יהודה אומר, לא בדלוסקמא הניטלת בכתף באדם אחד, אלא הניטלת באגפיים, כלומר בשני בני אדם, דרך כבוד².

ג. נפטר אחר שנים עשר חודש – לדעת תנא קמא, כל שנפטר אחר שנים עשר חודש³, מוציאים אותו לקבורה במטה. ולדעת רבי עקיבא אין מוציאים אותו לקבורה במטה, אלא רק אם כן הוא בן שתי שנים [ואפילו נראה כבן שנה], או שנראה כבן שתי שנים [ואפילו באמת הוא בן שנה].

עמידה בשורה. ברכת רחבה. ותנחומי אבלים

שלושה דברים אלו, עושים רק למי שנפטר אחר היותו בן שלושים יום, ולא למי שנפטר בתוך שלושים יום ללידתו⁴.

א. עמידה בשורה – שכשחוזרים מבית הקברות, עוברים לפני האבל בשורה, וכל אחד אומר לו תנחום.

ב. ברכת אבלים – היא ברכה שהיו אומרים ברחבה אחר קבורת המת. ומברכים את האבלים ואת המנחמים, המנחמים אומרים לאבלים, "אחינו, בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך אתה ה' מנחם אבלים". ואבלים אומרים למנחמים, "אחינו, בעל הגמול ישלם לכם גמולכם הטוב, ברוך אתה ה' משלם הגמול".

ג. תנחומי אבלים – שכל שבעה באים הכל ומנחמים את האבלים בביתם בדברים.

מת שמצהיבים עליו ורבים מתעסקים עמו

רבי שמעון בן אלעזר אומר, היוצא במטה, רבים מצהיבין עליו [=מרגישים ומצעים], אינו יוצא במטה, אין רבים מצהיבין עליו.

רבי אלעזר בן עזריה אומר, ניכר לרבים, שהיה רגיל לצאת מן הבית, רבים מתעסקים עמו, אינו ניכר לרבים, אין רבים מתעסקים עמו.

מת שמצווה להספידו

לדברי רבי מאיר משמו של רבי ישמעאל – בני עניים ובני זקנים, משיהיו בני שלוש שנים, מצווה להספידם. ובני עשירים, מצווה להספידם משיהיו בני

² ואם מת ביום שלשים פוסק בפרק יש בכור, שלשים יום באדם אינו נפל, ויום שלשים לענין אבילות כיום שלפניו, ואינו מתאבל, והוא הדין מסתמא לענין כבוד. [תוס'].

³ ובמסכת שמחות ... גרסינן בן שלוש שנים יוצא במטה. ורבי עקיבא אומר אף בן שנים או נראה כבן שנים. [ע"י תוס'].

⁴ פירש בקונטרס ... בלא כלו לו חדשיו. ומיהו אפילו מיירי בכלו לו חדשיו, נהי דמתאבלים עליו ... מכל מקום אין מחמירין עליו כל כך, לצערו, כדאשכחן בהני דסמוך, דלפי מה שהוא גדול, מחמירין לכבודו. [תוס'].

ג. כל העומדים אצל המת בשעת יציאת נשמה, אף על פי שאינו אדם כשר, חייבים לקרוע. וכן שנינו, רבי שמעון בן אלעזר אומר, העומד על המת בשעת יציאת נשמה, חייב לקרוע, למה זה דומה, לספר תורה שנשרף, שהתורה קרויה נר שנאמר "כי נר מִצְוָה וְתוֹרָה אֹר" וְדָרַךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוֹסְרִי" (משלי ו' כ"ג) ונשמה קרויה נר שנאמר "נר ה' נְשָׁמַת אָדָם חַפֵּשׁ קַל חֲדָרֵי בָטָן" (משלי כ' כ"ז), וכשם שעל שריפת ספר תורה יש לקרוע, [כפי שיתבאר בעזה"י בדף כ"ו], כך על יציאת נשמה יש לקרוע.

ד. כל קרובי המת, אפילו אינו כשר, ולא היו אצלו בשעת יציאת נשמה, חייבים לקרוע.²

הבראה במועד

נתבאר שגם בחול המועד יש קריעה חליצה והבראה. אמנם לענין הבראה יש חילוק בין חול המועד לשאר ימים, שבשאר ימים האבלים אוכלים סעודת הבראה כשהם יושבים על מטה כפויה, ובמועד הם אוכלים כשהם יושבים על מטה זקופה.

על איזה חכם צריך לקרוע

כשרב ספרא נפטר [=נח נפשיה], לא קרעו החכמים, כי אמרו לו למדנו ממנו. אמר להם אביי, וכי שנינו הרב שמת הכל כקרוביו, הלא כך שנינו, חכם שמת הכל כקרוביו, ואפילו לא למדו ממנו. ועוד רב ספרא אף שלא למדו ממנו ממש, הלא שמועותיו שגורות בפי הלומדים בבית המדרש, והרי זה כאילו למדו ממנו.

עד מתי קורעים על החכם

הבינו החכמים שהיו צריכים לקרוע על רב ספרא, אולם היו סבורים שאין להם תקנה ומה שהיה היה. אמר להם אביי כך שנינו חכם כל זמן שעוסקים בהספדו חייבים לקרוע.

אמרו, אם כן נקרע מיד. אמר להם אביי, חכם כבודו בהספידו, כלומר לא יקרעו מיד, אלא בשעת ההספד.

אסור לשבת על גבי מטה שספר תורה מונח עליה

אמר רב תחליפא, אני ראיתי את רב הונא, שרצה לשבת על מטה, והיה מונח עליה ספר תורה, כפה כד על הארץ, והניח עליו ספר תורה, ואחר כך ישב.

ומכאן למדנו, שלדעת רב הונא אסור לשבת על מטה שספר תורה מונח עליה.³

² ירושלמי ובלבד קרובים הראוין להתאבל ... [תוס'].

³ ונראה דאפילו הספר תורה מונח בגבוה ממנו, לא שרי, מדלא אותבוה לספר תורה בגבוה ממנו ... [תוס'].

וכשרב פפא הנהיג את רב אויא סבא, דרש⁴, שלא רק עצרת דינה כן, אלא אף ראש השנה, ולכן הקובר את מתו יום אחד לפני ראש השנה, בערב ראש השנה נשלמת אצלו אבילות שבעה, וראש השנה עצמו נחשב גם כן כשבעה ימים ונחשב כמי שכבר נהג אבילות ארבעה עשר יום.⁵

ואמר רבינא, אם כן הוא הדין שמיני עצרת, אף על פי שהוא יום אחד, יחשב שבעה ימים, ואם כן, הקובר מתו קודם חג הסוכות, בערב החג נשלמה אבילות שבעה, והחג עצמו שבעה ימים, ושמיני עצרת נחשב עוד שבעה ימים, ונמצא שנחשב כמי שנהג כבר עשרים ואחד יום, ואינו צריך לנהוג אחר הרגל אלא תשעה ימים בלבד, ובכך נשלמת אבילות שלושים שלו.

וכשרבינא נזדמן לסורא שעל פרת, שאל אותו רב חביבא, אם אמר שערב ראש השנה וראש השנה נחשבים ארבעה עשר יום, וענה לו, שאמר שמסתבר שהלכה כרבן גמליאל שראש השנה כרגלים.

דף כ"ה

החייבים בקריעה חליצה והבראה גם בחולו של מועד

בכל האופנים המנויים להלן, יש חיוב לקרוע על המת, לחלוץ עליו כתף, ולאכול סעודת הבראה, ועושים זאת גם בחולו של מועד.

א. כשמת חכם, הכל חייבים לקרוע. שכן שנינו, חכם שמת הכל כקרוביו, הכל קורעים עליו, הכל חלצים עליו, והכל מברין עליו ברחבה.

ב. כשמת אדם כשר, הכל חייבים לקרוע. וכן שנינו, מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים, מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר, מוחלים לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה לו.

⁴ ילי"ע מי דרש רב פפא או רב אויא סבא.

⁵ הקשה בתוספות הרב, מה אנו צריכים שיהא ראש השנה כשבעה ימים, בלאו הכי נמי מותר לגלח ערב יום כפורים, דהוי קובר את מתו שמונה ימים קודם יום כפורים, דבטלה הימנו גזרת שלשים. (א) ותירץ דנפקא מינה אם לא גילח ערב יום כפורים, דאינו מגלח אחר יום כפורים, אבל עתה דחשבינן ראש השנה כשבעה, ויום הכפורים כשבעה, וערב ראש השנה כשבעה ימים קודם, ובין ראש השנה ליום כפורים שבעה, ונקיט ליה בתר יום כפורים שני ימים, ומגלח. ואין נראה לי תירוץ זה, דהא קיימא לן כאבא שאול דאמר לעיל, מגלח אחר הרגל. (ב) אלא יש לפרש דנפקא לן מינה לענין שמועה רחוקה, דחשבינן לה שמועה רחוקה בהני שני ימים אחר יום כפורים. וזהו דוחק גדול, כי זה אינו מפורש בשום מקום שתחשב שמועה רחוקה פחות משלשים יום. (ג) ויותר היה יכול לומר לענין דחשבינן אחר ראש השנה שבת שלישית, דאמר לעיל יושב במקומו. (ד) מיהו אין זה נראה שום קושיא כלל, דהא דאמר שמונה ימים קודם הרגל בטלה ממנו גזרת שלשים יום, היינו דוקא היכא דנהג אבילות שבעה ימים, אבל זה שלא נהג אבילות כי אם יום אחד, לא אמרינן יום כפורים תבטל שלשים. ותמהתי למה לא פירש הרב כך, כי דבר זה פשוט. ובסמוך פירש כענין זה הרב, יום אחד לפני החג וחג ושמיני שלו הרי כאן כ"א יום, דדוקא בהני אומרים דשמיני עצרת הרי כ"א יום, אבל מת ברגל, שלא נהג אבילות קודם הרגל לא הוי שמיני עצרת כי אם יום אחד למנון שלשים, כך נראה לי. ואיני יודע הבירור, כך פירש הרב. [] ופירש בהלכות גדולות, דהשתא דאית לן תרי יומי, אי שכב ליה שיכבא ביום טוב ראשון, לא ינהוג אבילות עד מוצאי יום טוב שני, ואותו יום טוב שני עולה למנון שבעה. ואי שכב ביום שני, ההוא יומא נוהג אבילות, דכיון דיום טוב שני דרבנן, אתי אבילות דאורייתא דיום ראשון דהוי מן התורה, כדאמרינן בזבחים, ומבטל יום שני דרבנן. ואין נראה לר"י. וגם אין נוהגין כלל ובמקום אחר פירשתי. [תוס'].

אמרו, כשהיינו בבבל, לא היה להרים ראשינו מחמתו, שהיה אדם חשוב, ועכשיו שבאנו לכאן, [ונעשינו חשובים], בא אחרינו? אמרו להם, ארונו בא.

היציאה לקראת המת העובר ממקום למקום

כשמולכים את ארון המת ממקום למקום. **אם שלדו קיימת, עומדים עליו בשורה, ואומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים**, [זה דין הברייתא הראשונה]. ואם אין שלדו קיימת, אין עומדים עליו בשורה, ואין אומרים עליו ברכת אבלים ותנחומי אבלים, [זה דין הברייתא השניה]. ומבואר **כמו כן**, שכששלדו קיימת, **יוצאים לקראתו**, וכשאין שלדו קיימת, אין צריך לצאת לקראתו.

וכשהעלו את רב הונא מבבל לארץ ישראל, היתה שלדו קיימת, ואם כן היו צריכים לצאת לקראתו, וכן עשו רבי אמי ורבי אסי, וללשון שני גם רבי אילא.

ורבי חנינא, וללשון ראשון גם רבי אילא, לא יצאו לקראתו, כי לא ידעו שהיתה שלדו קיימת.

מקום קבורת רב הונא

כשהביאו את ארונו של רב הונא לארץ ישראל דנו היכן ראוי לקברו [=היכא ניחיה], ואמרו, **רב הונא ריבץ תורה בישראל², ורבי חייא ריבץ תורה בישראל³, ואם כן, ראוי לקבור את רב הונא במערת קבורתו של רבי חייא.**

המכניס את רב הונא לקבורה

אמרו, מי יכניס את רב הונא לקבורה אצל רבי חייא. **אמר להם רב חגא, אני אכניסנו שהעמדתי את תלמודי כשהייתי בן שמונה עשרה, ולא ראיתי קרי, והייתי משמש לפניו, ויודע אני במעשיו, שיום אחד נהפכה לו רצועה של תפילין, שהיה השחור בפנים, וישב על כך ארבעים תעניות⁴.**

הכנסת רב הונא למערת רבי חייא

נשא רב חגא את רב הונא, והכניסו למערת קבורת רבי חייא. ובאותה מערה היו קבורים גם יהודה וחזקיה בניו של רבי חייא, יהודה מימינו, וחזקיה משמאלו.

וכשראה יהודה בנו של רבי חייא, שרב הונא נכנס, אמר לחזקיה אחיו, קום ממקומך, שאין דרך ארץ שיעמוד רב הונא.

ובתוך כך שקם חזקיה⁵, קם עמו עמוד של אש. ראהו רב חגא, ונפחד, והעמיד

אין לעשות לחכם אחר מותו דבר שלא הסכים בחייו

כשרב הונא נפטר [=נח נפשיה] רצו להניח על מטתו ספר תורה, לומר, קיים זה מה שכתוב בה.

אולם רב חסדא מנע אותם מלעשות כן, שאמר להם, דבר שבחייו לא היה מסכים לו, [כפי שנתבאר, שאסר לשבת על מטה שספר תורה עליה], לא נעשה לו אחר מותו.

דברים שהם מכבודו של חכם בהוצאתו לקבורה

כשמת רב הונא לא היו יכולים להוציא דרך השער במטה שהיה בה כי היה השער קטן ולפיכך רצו לשלשלו חוץ לחצר דרך הגג. אולם רב חסדא מנע אותם מלעשות כן, כי אמר כך, למדתי⁶ ממנו **חכם כבודו דרך פתח.**

אמרו, אם כן, נתן אותו במטה אחרת, קטנה מהראשונה, ובכך נוציא אותו דרך השער. אולם גם דבר זה מנע אותם רב חסדא מלעשות, כי אמר, כך למדתי ממנו, **חכם כבודו במטה ראשונה.** וכן אמר רב יהודה אמר רב, מנין לחכם שכבודו במטה ראשונה, שנאמר, **"וַיִּרְכְּבוּ אֶת אֶרֶץ הָאֱלֹקִים אֶל עֲגֻלָּה תְּדִשָּׁה וַיִּשְׁאַחוּ מִבֵּית אֲבִינֶדָב אֲשֶׁר בְּבִעַה וְעָזָא וְאֶחָיו בְּנֵי אֲבִינֶדָב נִהְגִים אֶת הָעֲגֻלָּה הַדְּשָׁה"** (שמואל ב' י"ג) כלומר, באותה עגלה ששיגרוהו פלשתים בה, באותה עגלה בא דוד להביאו מבית אבינדב לעיר דוד.

ולפיכך, שברו את הפתח והרחיבוהו, והוציאו אותו בפתח, במטה שהיה בה.

שכינה בבבל

כשמת רב הונא פתח רבי אבא בהספדו ואמר ראוי היה רבינו שתשרה עליו שכינה אלא שבבל גרמה לו שאין שכינה שורה בחוצה לארץ.

הקשה על כך רב נחמן בר רב חסדא או רב חנן בר רב חסדא, הלא מבואר בכתוב שהיתה נבואה בבבל, שנאמר, **"הֲיָה הֲיָה דְּבַר ה' אֶל יְחֻזְקָאל בֶּן בּוּזִי חִפְּהוֹן בְּאֶרֶץ פְּשְׁדִים עַל נְהַר כְּבַר וַתְּהִי עֲלָיו שָׁם יְד ה'"** (יחזקאל א' ג').

טפח לו רב חסדא אביו בסנדלו, [כאדם שנוגע על רגל חבירו בחשאי, כדי שלא ישמעו העומדים סביב מטתו של רב הונא. וי"מ שהכהו ממש בסנדלו], ואמר לו, וכי לא אמרתי לך שלא תטריד העולם בקושיות, ודאי אמת הוא שאין **שכינה שורה בבבל, ואצל יחזקאל נאמר "הֲיָה הֲיָה", לומר שהיה כבר.** [י"מ שכוונת הכתוב לומר עד אותה שעה היתה נבואה בבבל, ולא יותר. וי"מ שהכתוב הזה מלמד, שיחזקאל נתנבא בבבל, כי כבר היתה עליו נבואה קודם לכן, כשהיה בארץ ישראל, אבל תחילת נבואה בבבל לא התכן].

טוב לאדם להרים ראשו ובלבד שלא יהיה חשוב ממנו

כשהעלו את ארונו של רב הונא מבבל לארץ ישראל, אמרו לרבי אמי ולרבי אסי, רב הונא בא, והיו סבורים שבא חי.

² כדאמרין פרק שני דיני גזירות, כי קיימי רבנן מקמיה, ומנפצי גלימיהו, מכסי ליה ליומא באבאקא. [רש"י]. שהיו תמידיו מרובים.

³ כדאמר בבבא מציעא, אנא עבדי ליה לתורה דלא תשתכח מישראל. [רש"י].

⁴ והלכה למשה מסיני, שתהא רצועה שחורה נראית בחוץ. [רש"י].

⁵ לכאורה מאחר שאמר יהודה, שאין דרך ארץ שהם שוכבים ורב הונא עומד, היה ליהודה עצמו

⁶ לשון הגמרא "גמיירא". ויל"ע אם הכוונה "למדתי", או "למדנו". וכן להלן.

הספד על רבה בר רב הונא ורבי אושעיא

כך פתח ההוא ינוקא בהספד רבה בר רב הונא ורבי אושעיא: **גזע ישישים עלה מבבל, ועמו ספר מלחמות** [י"מ שהכוונה למלחמתה של תורה, כלומר עלה עמו ספר תורה שלמד בחייו. וי"מ שהכוונה למלחמה שנלחמו רבה בר רב הונא ורב אושעיא, ונשירת שיניו של אותו ישמעאלי. וי"מ שגזע ישישים זה רבה בר רב הונא, שהוא בן גדולים, בן רב הונא שהוא ראש גולה, ועדיף מנשיא של ארץ ישראל, ועמו רב המנונא שהוא ספר מלחמות]. **קאת וקפוד הוכפלו**, [כלומר הוכפלה הקללה האמורה בכתוב, שתהא הארץ שממה "וַיִּרְשָׁהָ קָאֵת וְקָפֹד" (ישעיה ל"ד י"א)]. **לראות בשוד ושבר הבא משנער. קצף על עולמו, וחמס ממנו נפשות. ושמה בהם ככלה חדשה. רוכב ערבות שש ושמה, בבא אליו נפש נקי וצדיק.**

הספד על רבינא

כשמת רבינא פתח אותו ספדן ואמר עליו: **תמרים הניעו^א ראש על צדיק כתמר, נשים לילות כימים** [בהספד] **על זה שהיה משים לילות כימים** [ללמוד תורה].

רב אשי רצה לדעת במה יספידו אותו

רב אשי שאל את הספדן הנקרא **בר קיפוק**, מה תאמר באותו יום, [כלומר כשאמות], **והשיב לו, שכך יאמר: אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו איזובי קיר? לויתן בחכה הועלה, מה יעשו דגי רקק? בנחל שוטף נפלה חכה, מה יעשו מי גבים?**

וכששמע זאת הספדן הנקרא **בר אבין** אמר חס ושלוס לומר בצדיקים חכה ושלחבת, [כאילו נתפסו ונשרפו]. אמר לו רב אשי ומה תאמר אתה. **והשיב לו, שכך יאמר: בכו לאבלים ולא לאבידה, שהיא למנוחה ואנו לאנחה.**

חלשה דעתו של רב אשי מחמת שניהם, [שזה מדמה את מיתתו לשלהבת וזה מדמה אותו לאבדה], נענשו, **ונהפכו רגליהם**. [שנעשה העליון תחתון והתחתון עליון, ובכך נעשית רגלם פסולה לחליצה, כמבואר במסכת יבמות, שהמהלך על עליון של רגל, כגון שרגלו הפוכה, אינו חולץ, כי נאמר "וְחִלְצָה נְעִלָּו מֵעַל רַגְלוֹ" (דברים כ"ה ט) ולא "מתחת לרגלו", וזהו שאמר רב אשי, לא בר קיפוק חליץ, ולא בר אבין חליץ].

ומאחר שארע להם כך על ידו, באותו יום שמת רב אשי, לא באו להספידו.

בקשת רחמים של בר אבין על רבא

כשרבא היה צריך לעבור את נהר חדקל, אמר לבר אבין, קום ובקש רחמים, שנעבור בשלוס.

קם בר אבין ואמר: **באו רוב שלישיית במים, נכלומר ישראל נקראו שלישיית, ורבא הוא רוב שלישיית, שהוא שקול כרוב ישראל, והוא בא במים, ולפיכך זכור ורחם.**

^א יל"ע אם הוא לשון ציווי, כלומר, אומר הוא לתמרים שיניעו ראשם על צדיק כתמר, וצריך לומר הניעו. או שהוא לשון סיפור דברים, שמספר שכך ארע, שהתמרים הניעו ראשם על צדיק כתמר, וצריך לומר הניעו.

את ארונו של רב הונא לפני עמוד האש, שלא יזיקנו^א, ויצא. ומה שלא נענש, משום שזקף את ארונו של רב הונא^ב.

אין לעשות לחכם אחר מותו דבר שלא הסכים רבו

כשרב חסדא נפטר [=נח נפשיה] רצו להניח על מטתו ספר תורה, לומר, קיים זה מה שכתוב בזה.

אולם רבי יצחק מנע אותם מלעשות כן, שאמר להם, דבר שרבו לא היה מסכים לו, [כפי שנתבאר לעיל], לא נעשה לו אחר מותו.

שליחת קרע על חכם

נתבאר שיש לקרוע על מיתת חכם, וכשקרעו החכמים על מיתת רב חסדא, היו **סבורים שאסורים הם לשלול את הקרע**, [כלומר אסורים לחברו אף דרך ארעי, כדין קריעה על שאר מתים או על אביו ואמו לעיל בדף כ"ב].

אמר להם רבי יצחק בר אמי, קריעה על חכם, **כיון שהחזירו פניהם מאחורי המטה, שוללים הקרע**^א.

העלאת רבה בר רב הונא ורב המנונא

כשמתו רבה בר רב הונא ורב המנונא, העלו אותם יחד לקוברם בארץ ישראל, ונתנו מיטת כל אחד על גמל אחד.

כשהגיעו בדרך לגשר צר, שאין הגמלים יכולים לעבור בו אלא בזה אחר זה, עמדו הגמלים.

אמר להם סוחר ישמעאלי אחד, מהו הדבר, כלומר מדוע נעמדו הגמלים. ואמרו לו, החכמים הללו שמתו, מכבדים זה את זה, וכל אחד אומר לחבירו, שיעבור לפניו.

אמר הישמעאלי, דין הוא שיעבור רבה בר רב הונא תחילה^א.

עבר גמלו של רבה בר רב הונא תחילה, ונפלו כל שיניו [=ככי ושיני, כלומר שיניים שבצד בלחיים, ושיניים שמלפנים], של אותו ישמעאלי, שנענש על שביזה את רב המנונא.

לעמוד. ואפשר שבאמת כשאמר יהודה דבריו, עמד, ועל זה אמרו, שבתוך כך שעמד הוא, כלומר יהודה, יצא עמוד של אש. ויל"ע בדבר.

^א אפשר שהעמיד את הארון לאחר שהוציא ממנו את רב הונא וקברו. ויל"ע בדבר.

^ב והקשה בתוספות הרב, דמשמע בירושלמי שרב הונא מת קודם רבי חיאי, דאמר ליה לרבי חיאי ארונו בא, והכא משמע שרבי חיאי מת קודם רב הונא. ונראה לי דרב הונא אחר היה, ואותו שבימי רבי חיאי אין זה רב הונא תלמידו דרב. ע"כ. ומיהו קשה, בירושלמי קאמר בעובדא דהכא, רב הונא ריש גלותא, ולפי הענין של הירושלמי היה משמע דזקפיה רבי חגא לארוניה דרב הונא, כדי שלא יהא יושב אצל הצדיקים, והכי איתא בפירוש רבינו תנאל דרב הונא ריש גלותא. [תוס'].

^ג וי"מ דזוקא חכם שקרע על החכם, כיון שהחזיר פניו, שולל לאלתר, דמשום כבודו של חכם הקורע, התיירו, דגנאי הוא לצאת בבגד קרוע. ולא נהירא. [תוס'].

^ד י"ג שאמר כן, כי רבה בר רב הונא יש לכבדו, גם מחמת עצמו, וגם מחמת אביו.

ואם תעינו מאחרוך, כאשה מבעלה, אל תזניחנו כאות מי מרה, [כלומר כמרים המרים, שאשה סוטה נבדקת בהן].

הספד על רבי חנין שמת ביום לידת בנו

רבי חנין חתן בית הנשיא היה, ולא היו לו בנים, התפלל, והיו לו, ובאותו יום שנולד בנו מת [=נח נפשיה].

פתח עליו ספדן אחד ואמר: **שמחה לתוגה נהפכה, ששון ויגון נדבקו, בעת שמחתו נאנח, בעת חנינתו** [של ולד] **אבד חנינו** [=אביו המחננו].

מת האב ונקרא הבן על שמו

נתבאר שרבי חנין מת ביום שנולד בנו. ואמר, שנקרא הבן על שם אביו, חנן [דומה לשם אביו]. וי"ג חנין [כשם אביו ממש].

הספד על רבי יוחנן

כשמת רבי יוחנן, פתח רבי יצחק בן אלעזר והספידו: **קשה היום לישראל כיום בא השמש בצהריים,** כלומר כיום שהשמש שוקעת בצהרי היום.

וכן למדנו, שקשה מיתת צדיקים כיום שבאה השמש בצהריים, שנאמר, "וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נָאֵם ה' אֱלֹהִים וְהִבְאֵתִי הַשֶּׁמֶשׁ בְּצַהֲרָיִם וְהִשְׁכַּתִּי לְאָרֶץ בַּיּוֹם אֹר"י (עמוס ח' ט), ואמר רבי יוחנן, זה יום שנהרג בו יאשיהו.

אבילות על רבו

כשמת רבי יוחנן, ישב עליו רבי אמי אבילות שבעה ואבילות שלושים.

אמר רבי אבא בנו של רבי חייא בר אבא, רבי אמי שעשה כן לעצמו ולדעתו עשה, **ואין הדין עמו, שכן כך אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, אפילו רבו שלימדו חכמה, אינו יושב עליו אלא יום אחד.**

הספד על רבי זירא

כשמת רבי זירא, פתח עליו ספדן אחד ואמר: **ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה** [שרבי זירא היה מבבל, ובה נולד, וגדל בארץ ישראל^א, ואם כן ארץ שנער היא בבל, הרה וילדה, וארץ צבי היא ישראל גדלה שעשועיה] **אוי נא לה אמרה רְקֵת** [=טבריא] **כי אבדה כלי חמדתה.**

שינויים שארעו בעולם מחמת צער מיתת החכמים

א. כשמת רבי אבהו, הורידו עמודי קיסרי דמעות מים.

^א ואחזקי קרי ליה רבי זירא ורב זירא, בבבל רב זירא, שעדיין לא נסמך, כי אין סמוכים בבבל, ובארץ ישראל נסמך, ונקרא רבי זירא. [עיי רש"י].

ב. כשמת רבי יוסי, שפעו מרזבי ציפורי דם².

ג. כשמת רבי יעקב, הוחשך היום עד שנראו בו הכוכבים.

ד. כשמת רבי אסי, נעקרו כל האילנות.

ה. כשמת רבי חייא, ירדו אבנים של אש מהרקיע.

ו. כשמת רבי מנחם ברבי סימאי, מאחר שנשתנית צורת החסיד, נימוחו פרצופי הצלמים, וצורת המטבעות, ונעשו חלקים³.

ז. כשמת רבי תנחום בר חייה, נקצצו כל האנדרטות [=צורת הצלמים שעושים על שם המלך שמת].

ח. כשמת רבי אלישיב, נחתרו בנהרדעא שבעים מחתרות על ידי גנבים הבאים לגנוב מה שלא היה בימיו שבזכותו לא היו באים גנבים.

ט. כשמת רב המנונא ירדו אבני ברד מהרקיע.

י. כשמתו רבה ורב יוסף, נשברו כיפות גשרים של פרת, ונפלו ונשקו זה את זה.

יא. כשמתו אביי ורבא נשברו כיפות גשרים של חדקל, ונפלו ונשקו זה את זה.

יב. כשמת רבי משרשיא טענו הדקלים קוצים.

דף כ"ו

אלו קרעים שאין מתאחים

במסכת שמחות הקרויה אבל רבתי מבואר, שעל כל הדברים המנויים להלן יש לקרוע, ואותו קרע אסור לאחותו לעולם. ואלו הם:

א-ב-ג. על מיתת אביו ועל מיתת אמו ועל מיתת רבו שלמדו תורה.

ענין זה שיש לקרוע על מיתת אביו, ועל מיתת אמו, ועל מיתת רבו שלמדו תורה¹, למדוהו מאלישע, שנאמר בו בשעת עליית אליהו לשמים, "וְאֶלְיָשָׁע רָאָה וְהוּא מִצְעֵק אֶבְי אֶבְי רָקַב וְשָׁרְאֵל וּפְרָשִׁיּוֹ וְלֹא רָאָהוּ עוֹד וַיִּחַזַק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרָעֵם לְשָׁנִים קָרְעִים" (מלכים ב' ב' י"ב), ואמר, "אֶבְי אֶבְי" זה אביו ואמו, "רָקַב וְשָׁרְאֵל וּפְרָשִׁיּוֹ", זה רבו שלימדו תורה, כמו שתרגם רב יוסף, "רבי רבי דטב להון לישראל בצלותיה מרתיכין ופרשין".

וריש לקיש הקשה על כך, הלא לא היה הדבר במיתת אליהו, שהרי אליהו עודו

² מפרש בירושלמי דיהב נפשיה על גורתם, פירוש נשפך דמו על יחוד השם. תוספתא. פ"א שנתן נפשו על המילה. [תוס'].
³ דרבי מנחם בן של קדושים, שלא נסתכל אף בצורה של זוזא, כדאמרינן בערבי פסחים. [רש"י].

¹ בפרק אלו מציאות פליגי רבי יהודה ורבי יוסי, שרבי יהודה אומר כל שרוב חכמתו הימנו, ורבי יוסי אומר אפילו לא האיר עיניו אלא במשנה, אחת זהו רבו. ומסיק שם עולא דאמר תלמידי חכמים שבבבל קורעין זה על זה כרבי יוסי סבירא ליה, ופוסק רב ששת כרבי יוסי. ופירש רבינו חננאל, דהכי הלכתא. ובשאלתות דרב אחאי פוסק כרבי יהודה, דאמר כל שרוב חכמתו הימנו. ומפרש בפרק אלו מציאות בתוספתא, דהיו קורעין קריעה [דאין] מתאחה. וכן פירש רבי יצחק בר יהודה. ויותר היה נראה לי דמעשה רב, דשמואל עבד כרבי יוסי כדאייתא התם, ורבא נמי מפרש מילתא דרבי יוסי. ורבי אלעזר בירושלמי נמי עבד כוותיה, ושמא היו מחמירין על עצמן. [תוס'].
© כל הזכויות שמורות ל"א"ה

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

וכשם שקרעים אלו אינם מתאחים, כך קרע על ברכת ה' אינו מתאחה.¹

ח. על ספר תורה שנשרף.

ענין זה שיש לקרוע על ספר תורה שנשרף², למד מהכתוב, "וַיְהִי כִּקְרֹא פְּקוּדֵי שְׁלֹשׁ דְּלֹתוֹת וְאַרְבַּעָה [שלושה פסוקים וארבעה] וְקָרַעַהּ [המלך] בְּתַעַר הַסֵּפֶר וְהִשְׁלַךְ אֶל הָאֵשׁ אֶשְׁרֵי אֶל הָאֵשׁ עַד תֵּם כָּל הַמִּגְלָה עַל הָאֵשׁ אֶשְׁרֵי עַל הָאֵשׁ. וְלֹא פָּקְדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם הַמְּלָךְ וְכָל עַבְדָּיו הַשְּׂמַעִים אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (ירמיהו ל"ו כ"ג-כ"ד), מבואר שהיה להם לקרוע. [ובהמשך יתבאר ענין זה יותר].

ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, הרואה ספר תורה שנקרע, **חייב לקרוע שתי קריעות, אחת על הגויל, ואחת על הכתב**, שנאמר, "וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יְרֵמְיָהוּ אֲחֵרִי שֶׁרָף הַמְּלָךְ אֶת הַמִּגְלָה [זה הגויל] וְאֶת הַדְּבָרִים [זה הכתב] אֶשְׁרֵי כְּתָב בְּרוּךְ מִפִּי יְרֵמְיָהוּ לְאָמְרוֹ" (ירמיהו ל"ו כ"ז).

וקרע זה אינו מתאחה לעולם, שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שנאמר בו לשון קריעה, וכן נאמר בקורע על אביו ואמו.

ומעשה ברבי אבא ורב הונא בר חייא שהיו יושבים, קם רבי אבא ורצה להיפנות [לנקבים], נטל תפילין שלו, והניחם על הכר. באה בת יענה ורצתה לבולעו. אמר, עכשיו כמעט נתחייבתי שתי קריעות, שאם היתה בולעת, הרי זה כאילו נשרף, ויש לקרוע על הגויל ועל הכתב. אמר לו רב הונא, זאת מנין לך, והלא בי היה מעשה כעין זה, ובאתי לפני רב מתנה, ושאלתיו, ולא ידע להשיב. באתי לפני רב יהודה, ואמר לי, כך **אמר שמואל, לא אמרו אלא בזרוע** [שאין יכול להציל]³ וכמעשה שהיה ביהויקים [אבל בזה שהיה יכול להציל אין צריך לקרוע].

ט-י. על ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים.

על חורבן ערי יהודה יש לקרוע שנאמר, "וַיָּבֵאוּ אֲנָשִׁים מִשְׁכָּם מִשְׁלוֹ וּמִשְׁמֶרֶן שְׂמָנִים אִישׁ מִגְּלַחֵי זָקָן וְקִרְעֵי בְּגָדִים וּמִתְגַּדְּדִים וּמִנְחָה וּלְבוּנָה בְּיָדָם לְהֵבִיא בֵּית ה'" (ירמיהו מ"א ה'), מבואר שבעודם בדרך קרעו, כשראו חורבן ערי יהודה.⁴ [ולכאורה מעתה יש ללמוד בקל וחומר, שאם על חורבן ערי יהודה יש לקרוע, כל שכן שיש לקרוע על חרבן המקדש וירושלים].

ואמר רבי חלבו אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר, (א) **הרואה ערי יהודה בחורבנם, אומר, "ערי קדש ה' היו מדבר ציון מדבר היתה וירושלם שממה"** (שעיהו ס"ד ט'), (ב) **והרואה ירושלים בחורבנה, אומר, "ציון מדבר היתה וירושלם שממה"**, וקורע. ואמר, **אחד השומע ואחד הרואה דינם כן. והרואה קורע משיגיע למקום הנקרא צופים, שמשם רואים את ירושלים.** (ג) **הרואה בית המקדש בחורבנו אומר, "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללף אבותינו ה'ה**

חי, ואם כן כיצד נלמד מכאן שיש לקרוע על המת. ותירץ רבי יוחנן, מאחר שנאמר "ולא ראהו עוד", לגבי אלישע נחשב אליהו כמת, ואם קרע עליו, יש ללמוד מכאן, שיש לקרוע על המת.

וענין זה שקרעים אלו אינם מתאחים לעולם, למד מסוף הכתוב, "וַיִּחַזַק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם לְשָׁנִים קְרָעִים", שכן מתוך כך שנאמר "וַיִּקְרַעֵם", ברור שקורע לשנים, שתמיד הקריעה מחלקת את הדבר, ואם כן למה נאמר גם "לְשָׁנִים קְרָעִים", ללמד, שיהיו קרועים לשנים לעולם.

ד-ה-ו. על מיתת נשיא ועל מיתת אב בית דין ועל שמועות רעות.

ענין זה שיש לקרוע על מיתת נשיא, ועל מיתת אב בית דין, ועל שמועות רעות, למדוהו מדוד, שנאמר בו לאחר שבאה אליו שמועת נפילת שאול ויהונתן וישראל, "וַיִּחַזַק דָּוִד בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. וַיִּסְפְּדוּ וַיִּכְבְּדוּ וַיִּצְמְדוּ עַד הָעֶרֶב עַל שְׂאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל עִם ה' וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בְּחָרֵב" (שמואל ב' א' י"א-י"ב), ואמר, "שְׂאוּל" זה נשיא, "וְיְהוֹנָתָן", זה אב בית דין, "וְעַל עִם ה' וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בְּחָרֵב", אלו שמועות רעות, הרי שקרע דוד על הדברים הללו.

ורב בר שבה הקשה, שמא רק כשהיו כל הדברים הללו יחד, יש לקרוע, אבל על אחד מהם אין צריך לקרוע. והשיב לו רב כהנא, שאם היה כתוב, "על שְׂאוּל וְיְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעִם ה' וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בְּחָרֵב", היה ניתן לומר, שרק על כולם יחד יש לקרוע, אבל עכשיו שהפסיק בין כל אחד ואחד במילה "על", שנאמר "על שְׂאוּל וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ וְעַל עִם ה' וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בְּחָרֵב", משמע שעל כל אחד בפני עצמו צריך לקרוע. [ובהמשך יתבאר בעזה"י, אלו שמועות נחשבות שמועות רעות].

ז. על ברכת השם.

השומע ברכת ה', [כלומר השומע את חברו⁵ מקלל את ה'], חייב לקרוע, שנאמר, "וַיָּבֵאוּ אֲלֵיכֶם בְּחָרֵב אֶשְׁרֵי עַל הַבַּיִת וְשִׁבְנָה הַסֵּפֶר וַיִּזְאָח בְּןֵי אֶסָף הַמְּזִכֵּר אֶל חֲזֻקָתָהּ קְרוּעֵי בְּגָדִים וַיִּגְדּוּ לוֹ דְּבָרֵי רַב־שִׁקָּה" (מלכים ב' י"ח ל"ז), שקרעו בגדיהם, על ששמעו את רבשקה מברך את ה'.

ושנינו בברייתא, **אחד השומע, ואחד השומע מפי השומע⁶, חייב לקרוע, והעדים אינם חייבים לקרוע, שכבר קרעו בשעה ששמעו**, שנאמר, "וַיְהִי כִּשְׂמֹעַ הַמְּלָךְ חֲזֻקָתָהּ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּתְפַּס בְּשָׁק וַיָּבֵא בֵּית ה'" (מלכים ב' י"ט א'), המלך קרע, והם לא קרעו.

וקרע זה אינו מתאחה לעולם, שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שנאמר בו לשון קריעה "קְרוּעֵי בְּגָדִים", "וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו", וכן נאמר בקורע על אביו ואמו "וַיִּחַזַק בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם" ובקורע על מיתת נשיא "וַיִּחַזַק דָּוִד בְּבִגְדָיו וַיִּקְרַעֵם",

¹ ועל ברכת השם זנכרים פליגי הכא בירושלמי, אית דאמרי רבשקה ישראל מומר הוה, אבל זנכרי לא, ואית דאמרי נכרי הוה. ובפרק ארבע מיתות נמי פליגי בה בשי"ש שלנו. ובירושלמי הוה ריש לקיש קורע על ברכת השם. [תוס'].

² פירש בתוס', כגון מן העדים שאומרים זה. ואם הוא אומר יכה יוסי את יוסי אין קורעין על זה. וכן משמע בפרק ארבע מיתות. [תוס'].

³ תימה אם כן נילף כל קריעות שלא יתאחו מקריעה קריעה, ושמה לא מיסתבר ליה. [תוס'].

⁴ מתוך הסוגיה מבואר שלא דווקא ספר תורה, אלא כל כתבי הקודש, והוא הדין תפילין ומזוזות, שיש בהם קדושה, שהשם כתוב בהם.

⁵ כן פירש רש"י. ותוסי' פירשו על פי הירושלמי שבורע היינו שנשרף בכח ובזדון, כמו שעשה יהויקים, אבל על ידי בת נעמה, אינו בזדון. [ע"י תוס'].

⁶ כך הבנתו מתחילה. אולם מדברי התוס' משמע, שקרעו על חורבן הערים הללו הנוכרים בכתוב, שכם שלו ושומרון. וכתבו, לא שייך הכא למיפרך ואימא עד דאיכא תלתא. [] אבל קצת קשה, דאימר מילתא יתירתא הוה, דמגלחי זקן ומתגודדים כתיב בהאי קרא. ויש לומר דלא שייך למימר דלא נילף כלל קריעה, ולעיל, הכי קאמר נהי נמי דגמרת שפיר קריעה, מכל מקום לא תילף מינה מעומד. [תוס'].

מלשפת אֶלִישְׁבַע הַסֵּפֶר וְיִקְרָאָהּ יְהוּדֵי בְּאֶזְנֵי הַמֶּלֶךְ וּבְאֶזְנֵי כָל הַשָּׂרִים הַעֲמִידִים
מֵעַל הַמֶּלֶךְ. וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב בֵּית הַחֶרֶף בְּחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי וְאֶת הָאֵחָ לְפָנָיו מְבַעֲרֵת"
(ירמיה ל"ו כ"א-כ"ב).

ומאחר שהחלו לקרוא לפניו במגילה שלושה וארבעה פסוקים, קרעה בתער,
והשליכה לאש, שנאמר, "וַיְהִי כְּקִרְאָה יְהוּדֵי שְׁלֹשׁ דְּלֹתוֹת וְאֶרְבַּעַה יְקָרְעָה בְּתֵעַר
הַסֵּפֶר וְהִשְׁלָךְ אֶל הָאֵשׁ אֲשֶׁר אֵל הָאֵחָ עַד תֵּם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל
הָאֵחָ" (ירמיה ל"ו כ"ג), ולהלן יתבאר מדוע בקריאת הפסוקים הראשונים לא
עשה דבר ובקריאת הפסוק החמישי עשה כן.

תחילה כשקראו לפניו את הפסוק הראשון, "אֵיכָה יִשְׁבֶּה בְּדָד הַעִיר רַבְתִּי עִם
הַיְתָה כְּאֶלְמֶנָה רַבְתִּי בְּגוֹיִם שְׂרָתִי בְּמִדְיָנוֹת הַיְתָה לְמַסֵּ" (איכה א' א'). **אמר להם, אני מלך,**
ועלי לא נאמרה כאן שום פורענות.

**קראו לפניו את הפסוק השני, "בְּכֹו תִבְכֶּה בְּלֵילָה וְדַמְעָתָה עַל לְחִיָּה אִין לָהּ מִנְחָם מִכֵּל
אֲהַבֶּיהָ כִּל רַעִיָה בְּגָדוּ בָהּ הִיוּ לָהּ לְאֵיבִים" (איכה א' ב'). **ואמר להם, אני מלך,** ועלי לא
נאמרה כאן שום פורענות.**

**קראו לפניו את הפסוק השלישי, "גִּלְתָה יְהוּדָה מַעֲנִי וּמֵרַב עֲבַדָּה הִיא יִשְׁבֶּה בְּגוֹיִם לֹא
מִצָּאָה מְנוּחַ כִּל רַדְפִּיָה הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמְּצָרִים" (איכה א' ג'). **ואמר להם, אני מלך,** ועלי לא
נאמרה כאן שום פורענות.**

**קראו לפניו את הפסוק הרביעי, "דְּרַכְכִי צִיּוֹן אֲבָלוֹת מִבְּלִי בָּאֵי מוֹעֵד כִּל שְׁעָרֶיהָ שׁוּמְמִין
כְּהִינָה נֶאֱחָזִים בְּתוֹלְתֶיהָ נוֹגוֹת וְהִיא מֵרַ לָהּ" (איכה א' ד'). **ואמר להם, אני מלך,** ועלי לא
נאמרה כאן שום פורענות.**

**החלו לקרוא לפניו את הפסוק החמישי, "הִיו צָרִיָה לְרֹאשׁ אֲבִיָה שְׁלוֹ כִי ה' הוֹגָה
עַל רֵב פְּשַׁעִיהָ עוֹלָלִיָה הִלְכוּ שְׁבִי לְפָנָי צָר" (איכה א' ה'). **כלומר הנכרי ראש ולא אתה. אמר
להם, מי אמר דבר זה. ואמרו לו, "כִי ה' הוֹגָה עַל רֵב פְּשַׁעִיהָ". מִיֵּד קִדְר כֵּל
אֲזַכְרוֹת שְׁבָה², [כלומר חתך כל מקום שנוכר בה שם ה'], ושרף את האזכרות באש.
באש. ועל כך נאמר, "וְלֹא פָחַדוּ וְלֹא קָרְעוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עַבְדָּיו הַשְּׂמַעִים אֶת
כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה" (ירמיהו ל"ו כ"ד), משמע שהיה להם לפחד ולקרוע בגדיהם,
ומכאן שיש לקרוע על שריפת ספר תורה.****

תיקון קרעים שאינם מתאימים

לעיל נמנו קרעים שאסור לאחותם. ואמרו בברייתא, שדווקא האיחוי אסור,
וביאר רב חסדא שהכוונה לאיחוי אלכסנדר³, שבכך הבגד נעשה שלם
כבתחילה. אבל מותר לתקן את הקרע תיקון שאינו גמור, כגון לשוללו⁴, או
למוללו [לקפל בגד בתפירה⁵], וללקטו⁶, ולעשותו כמין סולמות⁷.

לְשִׁרְפַת אֵשׁ וְכָל מַחְמַדֵּינוּ הִיָּה לְחֶרֶבָה" (ישעיהו ס"ד י'), וקורע.

אם תחילה ראה חורבן ירושלים, וקרע על כך, ולאחר מכן ראה חורבן המקדש,
צריך לקרוע קרע אחר בפני עצמו. ואם תחילה ראה חורבן המקדש⁸, וקרע על
כך, ואחר כך ראה חורבן ירושלים, די לו שיוסיף על הקרע הראשון, ואינו צריך
לקרוע קרע בפני עצמו.

וקרעים אלו אינם מתאחה לעולם, שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שנאמר בהם לשון
קריעה, וכן נאמר בקרוע על אביו ואמו.

שמועות רעות שקורעים עליהם

א. ברוב ציבור וכמעשה שהיה.

לעיל נתבאר, שהשומע שמועות רעות, חייב לקרוע. אולם כשאמרו לשמואל
שהרג שבור מלכא שנים עשר אלף יהודים במזיגת קסרי, לא קרע.

והסיבה לכך, כי לא אמרו שיש לקרוע על שמועות רעות, אלא בדבר שארע
ברוב ציבור, וכמעשה שהיה בשאול ויהונתן, אבל שמועות רעות במיעוט
ציבור, אין חייבים לקרוע.

ב. דברים שכבר ארעו.

מבואר, שכששמע יהויקים מגילת איכה, שרף את המגילה באש, והיה צריך
לקרוע על כך. ומכאן למדו שיש לקרוע על שריפת ספר תורה.

ורב פפא הקשה, מנין שהקריעה שהיה צריך לקרוע היא על שריפת ספר
התורה, שמא היא על השמועות הרעות ששמעו בקריאת איכה.

והשיב לו אבבי, שאין לקרוע על שמועות רעות של דברים שעדיין לא קרו, אף
על פי שנשמעו מהנביא ועתידיים לבוא, ורק על שמועות רעות של דברים שכבר
קרו, יש לקרוע.

שבור מלכא והיהודים

שבור מלכא אמר לשמואל, שתעמוד לו זכותו, על שמעולם לא הרג יהודים.

וביאר, שלא נתכוון לומר שמעולם לא הרג יהודים כלל, אלא שמעולם לא הרג
יהודים בחינם, [מחמת יהדותם], **ואותם יהודים שהרג במגיזת קסרי, הרגם על
שמרדו בו.** וכמאמר רבי אמי, שחומת לודקיא נבקעה מחמת רוב השירה
ונגינת כינורות של מורדי מזיגת קסרי.

שריפת מגילת איכה בידי יהויקים

כשכתב ירמיה ספר קינות [=מגילת איכה], אמרו זאת ליהויקים, וביקש לדעת
מה כתוב בה, שנאמר "וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת יְהוּדִי לְקַחַת אֶת הַמְּגִלָּה וַיִּקְחָהּ

^א כגון כשכנס לירושלים בשידה תיבה ומגדל, דלא ראה ירושלים עד שראה בית המקדש. [רש"י].
ולכאורה אם בא מצד מזרח רואה תחילה חורבן המקדש ואחר כך חורבן ירושלים אף בלא תיבה.
ול"ל בדבר.

² תימה, והא קרעה בתער הסופר משמע כל המגילה. ובירושלמי לא גרסינן האזכרות. [תוס'].

³ בירושלמי, איזוהו איחוי, כל שאין מקומו ניכר. ובמסכת שמחות מפרש, כל שאחווה כל צורכו.
[תוס'].

⁴ תפירה רחבה שתפר הרבה במשיחה אחת. [ש"ך יו"ד סימן ש"מ ס"ק ס'].

⁵ שאוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות, וכורכך יחד, ותוחב שתיים או שלש תפירות. [ש"ך יו"ד
סימן ש"מ ס"ק נ"ט].

⁶ שאורג כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט שתיים או שלוש פעמים. [ש"ך יו"ד סימן ש"מ ס"ק
ס'].

קריעה, שהרי כן דעת רבי יוסי¹.

ולדעת תנא קמא בברייתא, אף האיחוי לא נאסר אלא כשבכך הוא מחזיר הבגד לקדמותו, אבל רשאי להפוך הבגד, שיהיה התחתון עליון והעליון תחתון, ומאחה את הקרע למטה, ועושה בית צואר למעלה². ורבי שמעון בן אלעזר אוסר את האיחוי גם באופן הזה.

קריעה על מספר מתים יחד

לדעת תנא קמא – לעולם קורע קרע אחד על כמה מתים, בין כשנודע לו מכולם יחד, שאז קורע קרע אחד לכולם, ובין כשנודע לו בזה אחר זה, שמאחר שקרע על הראשון, מוסיף על השני ודין. אלא שלענין איחוי יש חילוק בדבר. (א) אמרו לו תחילה מת אביו, וקרע. ושוב אמרו לו מת בנו, והוסיף על קרע ראשון. תחתון שקרע על בנו מתאחה [לאחר שלושם], עליון שקרע על אביו אינו מתאחה [לעולם]. (ב) אמרו לו תחילה מת בנו וקרע. ושוב אמרו לו מת אביו, והוסיף. עליון מתאחה, תחתון אינו מתאחה. (ג) אמרו לו בבת אחת, מתו אביו ואמו ואחיו ואחותו, וקרע קרע אחד לכולם אינו מאחה.

גם אחרים אסורים לאחות את הקרע

כשם שהקורע את הקרעים הללו אסור לאחותם, כך אם מכר את הבגד, גם הקונה אסור לאחות את הקרעים³. ולפיכך אם בא למכור את הבגד, צריך להודיע לקונה שלא יוכל לתקנו.

קריעת בגד במקום שיש בו תיקון

בגד שנקרע, ותקנו אותו תיקון שאינו גמור, כגון בשלילה, או במלילה, או בלקיטה, או בסולמות, עדיין הוא נחשב קרוע, ולפיכך, אם צריך לעשות קריעה, וקרע במקומות הללו, לא יצא ידי חובתו.

ולדעת רבי יהודה בן בתירה – על שאר מתים הדין כן, שרשאי לקרוע קרע אחד על שני מתים, או לקרוע על זה, ולהוסיף על זה, אבל על אביו ואמו אינו קורע עם שאר מתים, אלא קורע עליהם קריעה בפניה עצמה⁴. ואמר רב נחמן שהטעם לכך כי אין ראוי שהקריעה עליהם תהא תוספת לקריעה על אחרים.

אבל בגד שנקרע, ותיקנו אותו תיקון גמור, באיחוי אלכסנדר, נחשב כאינו קרוע, ואם צריך לקרוע, וקרע במקום האיחוי, יצא ידי חובתו.

ואמר שמואל, הלכה כרבי יהודה בן בתירה. ואף על פי שאמר שמואל שבכל מקום שנחלקו חכמים בדיני אבילות הלכה כדעת המיקל, הלכות קריעה אינם נחשבים הלכות אבילות. [אבילות לחוד, קריעה לחוד].

תחילת קריעה ותוספת קריעה

כבר נתבאר, שיש דברים רבים שצריכים לקרוע עליהם, וכמו כן נתבאר, שפעמים כשכבר קרע, וארעו דבר שטעון קריעה, יכול להוסיף על הקרע הראשון, ואינו צריך לקרוע קרע חדש, [כגון שקרע על המקדש, ואחר כך ראה ירושלים, שמוסיף על קרע ראשון, וכגון שקרע על מת אחד, ואחר כך אמרו לו על מת אחר, שמוסיף על קרע ראשון]. ונחלקו חכמים, כמה שיעור הקריעה בתחילתה, וכמה הוא שיעור התוספת, כמבואר בטבלה.

עד היכן קורע

נתבאר, שהקריעה היא טפח, והתוספת כל שהו. אמנם יש גבול עד כמה יוסיף על הקריעה, ועדיין יוצא ידי חובתו.

לדעת תנא קמא – יכול לקרוע ולהוסיף על אותה קריעה עד שתגיע הקריעה כנגד טיבורו, אבל יותר מזה לא יוסיף על הקריעה, ואם צריך לקרוע על מת אחר, יעשה קריעה חדשה בבגד, במרחק שלוש אצבעות מהקריעה הראשונה.

ויש אומרים – לא יעשה קריעה במקום אחד, אלא עד כנגד לבו, ואף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר, שנאמר "וְקָרְעוּ לְבָבְכֶם וְאֵל בְּגְדֵיכֶם" (יואל ב' י"ג) נתמלא הבגד קרעים מלפניו, מחזירו לאחוריו, וקורע לפניו. נתמלא קרעים מלמעלה, הופכו מלמטה, וקורע לפניו.

תוספת קריעה	תחילת קריעה	רבי מאיר
שלוש אצבעות ¹	טפח	רבי יהודה
כל שהו	שלוש אצבעות	רבי יוסי
כל שהו	טפח	

והקורע מלמטה, ומן הצדדים, לא יצא, אלא שכהן גדול פורס מלמטה.

ואמר עולא, שהלכה כרבי מאיר בתחילת קריעה, והלכה כרבי יהודה בתוספת

מתי קורע ומתי מוסיף במיתת קרוב שני

¹ ורבי יוסי הלכה כמותו לגבי דרבי מאיר ורבי יהודה בפרק מי שהוציאנהו, ועוד דהוי ליה מכריע. [תוס']

² במסכת שמחות, אמרו לו מת אביו, וקרע, והוא אינו אלא אמו, יצא. אמרו לו מתה אמו, וקרע, והוא אינו אלא אביו, יצא. אמרו לו, מת אביו מתה אמו, וקרע, והוא אינו אלא אחד מן הקרובין יצא. אמרו לו מת אחד מן הקרובין, וקרע, והוא אינו אלא אביו או אמו, לא יצא. ובירושלמי, אמרו לו מת ראובן וקרע, ואמרו שמעון היה, יצא, אמרו לו מת ראובן וקרע, ואחר כך אמרו לו קיים היה ומת, אית תנא לא יצא. וכן קרע על אביו ונמצא בנו, אם מת על אתר, אין צריך לקרוע, כמה הוא על אתר, כדי דבור ... [תוס']

³ פירוש כמעלות הסולם שותפר שתי תפירות, וחוזר ותופר למטה, והניח בין תפירה לתפירה הפסק. כל זה מדברי רבינו ירוחם שהביא ב"י. [ש"ך יו"ד סימן ש"מ ס"ק ס']

⁴ נראה דהלכה כנתנא קמא וכן פירש הר"א. [תוס']

⁵ לא שמעתי אם מותר למוכרו לנכרי, נהי דלוקח אסור לאחותו, אם הוא נכרי מותר, ואף על פי דמוכר צריך להודיע ללוקח, היינו כדי שלא יעשה לוקח איסור, אבל אין אנו חוששין אם יתפרנו הנכרי. ולכאורה היה מותר. ועוד צ"ע. [תוס']

⁶ שלוש אצבעות הן חצי טפח. והקשו התוס', לא ידענא ממאי מפיך טעמא דלעיל דף כ"ב, דמפקינן טפח, מ"ויחוק" אין אחיזה פחות מטפח. [ע"י תוס']

רב מתנה ומר עוקבא נחלקו בדין קריעה אחר קריעה, ואמרו דבריהם משמם של חזקיה ורבי יוחנן.

אחד מהם **אומר**, שמי שמת קרובו **בתוך שבעה** למיתת קרוב אחר, **קורע** על השני קריעה בפני עצמה, ומי שמת קרובו **לאחר שבעה** למיתת קרוב אחר, דיו בכך **שיוסיף** על הקרע הראשון.

וטעמו הוא, משום שכל שבעה אסור לשלול את הקרע, והקרע הראשון כמות שהוא, וכשיבוא להוסיף עליו, אין היכר שקרע קריעה על המת השני, אבל אחר שבעה, כבר שלל את הקרע, וכשיבוא לקרוע את מה ששלל ולהוסיף, ניכר שקרע על מת אחר. [ואף שלכאורה לפי הטעם הזה, אשה שמתרת לשלול תוך שבעה, כפי שנתבאר בדף כ"ב, תוכל להוסיף על הקרע גם בתוך שבעה, באמת אין הדין כן, כי מה שהאשה שוללת תוך שבעה אינו מהדין, אלא משום כבודה, ואינו נידון כשלול].

ואחד מהם **אומר**, שמי שמת קרובו **בתוך שלושים** למיתת קרוב אחר, **קורע** על השני קריעה בפני עצמה, ומי שמת קרובו **לאחר שלושים** למיתת קרוב אחר, דיו בכך **שיוסיף** על הקרע הראשון.

וטעמו הוא, משום שכל שלושים אסור לאחות את הקרע, ואם כן הקרע הראשון [אף אם שללו אותו] עדיין נחשב קרוע, וכשיבוא להוסיף עליו, אין היכר שקרע קריעה על המת השני, אבל אחר שלושים, כבר איחה את הקרע, וכשיבוא לקרוע את מה שאיחה ולהוסיף, ניכר שקרע על מת אחר. [ואף שלכאורה לפי הטעם הזה, כשקרע תחילה על אביו ועל אמו שאסור לאחות לעולם, כפי שנתבאר בדף כ"ב, לא יוכל להוסיף על הקרע לעולם, באמת אין הדין כן, כי מה שעל אביו ואמו אינו מאחה לעולם אינו מהדין, אלא משום כבודם, ונחשב כמאוחה].

היוצא בבגד קרוע

היוצא **לפני המת** בבגד שהיה קרוע קודם לכן, **הרי זה גוזל את החיים ואת המתים**, שמרמה את הכל, להראות עצמו כמי שקרע על המת, ובאמת לא קרע עליו.

המשאיל חלוק לחבירו לבקר את הנוטה למות

רבן שמעון בן גמליאל אומר, האומר לחבירו, השאילני חלוקך, ואלך ואבקר את אבא שהוא חולה, והלך ומצאו שמת, **קורע, ומאחה**. [והטעם לכך שמתור לקרוע, כי מאחר שידע המשאיל, שהולך זה למקום שיבוא לידי חיוב קריעה, ובכל זאת השאיל, הרי זה משאיל על דעת שיוכל לקרוע]. וכשיבא לביתו, מחזיר לו חלוקו, ונותן לו דמי קרעו.

אמנם **אם לא הודיעו** השואל למשאיל שהולך לבקר את אביו הנוטה למות, [מאחר שלא השאיל לו את החלוק על מנת שיקרעו], **הרי זה לא יגע בו**.

חולה שמת קרובו

חולה שמת לו מת, **אין מודיעים** אותו שמת, **שמה תטרף דעתו** עליו. **ואין מקרעים בפניו. ומשתקים את הנשים מפניו**.

קטן שמת קרובו

קטן, אף על פי שפטור הוא מכל המצוות, ובכלל זה ממצוות אבילות, מכל מקום, אם מת קרובו, מקרעים לו את בגדו מפני עגמת נפש.

קריעה על הורי אשתו

מת חמיו או חמותו, קורע עליהם, **מפני כבוד אשתו**.

האבל אסור להניח תינוק בחיקו

אמר רב פפא, תנא באבל רבתי היא מסכת שמחות, האבל לא יניח תינוק בתוך חיקו, מפני שמביאו לידי שחוק, ונמצא מתגנה על הבריות.

הבראה במועד

כבר נתבאר בדף כ"ה, שגם בחול המועד יש קריעה חליצה והבראה. אמנם לענין הבראה, יש חילוק בין חול המועד לשאר ימים, שבשאר ימים האבלים אוכלים סעודת הבראה כשהם יושבים על מטה כפויה, ובמועד הם אוכלים כשהם יושבים על מטה זקופה.

ושנינו בברייתא, ההולך לבית האבל, אם היה לבו גס בו, יברוהו לאותו שבא על מטות כפויים, ואם לאו, יברוהו על מטות זקופות.^א

רבא ארע בו דבר אבילות, נכנס אצלו אבא בר מרתא הוא אבא בר מניומי, רבא זקף את מטתו, ואבא בר מרתא כפה, אמר על כך רבא, כמה אין בו דעת בצורבא מרבנן זה.

דף כ"ז

ההולך ממקום למקום לסחורה ונעשה אבל

ההולך ממקום למקום לסחורה, ובדרכו שמע שמת קרובו ונעשה אבל, **אם יכול למעט בעסקו^ב, ימעט, ואם לאו, יגלגל עמהם**, כלומר, לא יעשה סחורה

^א יל"ע אם דין זה אמור במועד או בכל השנה. וכן יל"ע במעשה רבא ואבא בר מרתא.

^ב פירש בקונטרס בסחורתו. ונראה דבדבר האבד קאמר ... נראה לפירושו [דמייירי בדבר האבד], דהכא מייירי באביו ואמו, ומשום דהולך בדרך התירו לו שילגלג עמהם אם אינו יכול למעט, דבשאר מתים אינו ממעט כלל אם אינו רוצה. ואי מייירי הכא בשאר מתים, צריך לומר להפך, הולך בדרך ואינו נוהג אבילות כל כך, ומתנחם יותר, אסור להרבות בעסקו יותר מאותו שיושב בביתו ואינו מתנחם. וה"ר יוסף פירש דהכא ימעט בעסקו לקנות צרכי סעודה, ולפי שהולך בדרך רגיל לקנות צרכי סעודה יותר מבביתו, שיש לו קוניים עבורו, וגם מוצא בביתו הרבה, משום הכי נקט הולך בדרך. [ו] ומה שפירש בקונטרס, דאייירי כשאמרו לו על מיתת קרוביו כשהיה בדרך, לא ידענא אי בעי למימר, דאייירי במוליך סחורתו ממקום למקום ... ורצונו לומר, דשמה שרי ליה לדידיה למכור סחורתו, דכיון דהולך אותה כבר, וטרח בה, ולא פשע בהליכתו, שלא היה יודע לישב בביתו, שיכול לשומרה, או שמה הקונטרס רצונו לומר, משום דאמרינן לעיל שבת ראשונה אינו יוצא מפתח ביתו, וזה אינו קושיא, דאף על פי שאינו יוצא מפתח ביתו בעיר, הא אמרינן יצא לדרך ... ושמה דוקא בדבר האבד מותר לצאת לדרך. [תוס'].]

בפני עצמו, אלא עם חבורה.

מתי כופים את המיטות בבית האבל

כבר נתבאר, שהאבל חייב בכפיית המטה, כלומר בהפיכת המטה שיהיה צדה העליון לצד הארץ, ויושב עליה.

לדעת רבי אליעזר – משיצא המת מפתח ביתו כופים את המיטות.

ולדעת רבי יהושע – משיצא הגולל על קברו של המת כופים את המיטות.

ומעשה שמת רבן גמליאל הזקן, כיון שיצא מפתח ביתו, אמר להם רבי אליעזר, כפו מטותיכם. וכיון שנסתם הגולל, אמר להם רבי יהושע, כפו מטותיכם. אמרו לו, כבר כפינו על פי זקן.

ובערב שבת מן המנחה ולמעלה^א זוקפים את המיטות, אבל לא ישב עליהן עד שתחשך.^ב **ולמוצאי שבת חוזר וכופה,** ואפילו אינו צריך לשבת אחר השבת אלא אלא יום אחד.

אלו מיטות כופים בבית האבל

הכופה מטתו, לא מטתו בלבד הוא כופה, אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו הוא כופה. ואפילו יש לו עשר מטות בעשרה מקומות, כופה את כולן. ואפילו חמשה אחים, ומת אחד, כולם כופים.^ג

ודוקא מיטות המיוחדות לשכיבה, אבל מטה המיוחדת לכלים, אין צריך לכפותה.

ולדעת תנא קמא, דרגש אין צריך לכפותו, אלא זוקפו. ורבן שמעון בן גמליאל אומר, דרגש, מתיר את קרביטיו [=רצועותיו] והוא נופל מאיליו, [כפי שיתבאר בעזה"י להלן]. ואמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

ואמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי אסי, **מטה שנקליטה יוצאים ממנה,** כלומר שיש לה בראשה ובמרגלותיה עמודים, [ונותנים עליהם עץ ארוך, ופורסים עליו סדינים לשמור מהזבובים], מאחר שאי אפשר לכפותה, זוקפה, ודיו.

דרגש

עולא אמר, שדרגש הוא ערסא דגדא [=מטה של מזל], כלומר, מטה שמייחדים אותה למזל טוב, ואין משתמשים בה כלום, אלא מייחדים אותה לשרות מזל טוב עליה.

ורבה הקשה על כך, כי שנינו במסכת סנהדרין, שכשהמלך אבל, ומברין אותו

^א פירש בתוספות הרב, דמספקא ליה אי מנחה גדולה אי מנחה קטנה. [תוס'].

^ב נראה לי דמכאן סמכו, שלא לישב על גבי כסא וספסל אף על פי שאין ראייה גמורה, דשאני מטה, הואיל וצריך כפייה, ולא מצינו כפייה בכסא וספסל. [תוס'].

^ג חמשה אחין ומת אחד מהן, וכולן שוכבין בבתיהם, כולן כופין אף על פי שאין אחד מהם ישן בבית שהמת שם, שאין מיתת המת גורמת הכפייה, אלא חובת האבל היא. [טור יו"ד סימן שפ"ז].

סעודה ראשונה משל אחרים, כל העם מסובים על הארץ, והוא מיסב על הדרגש, ולא מסתבר לומר שהכוונה לערסא דגדא שהרי עד עתה לא היתה מיוחדת לשיבה כלל ומדוע שעתה ישב עליה המלך.

והשיב רב אשי, שאין זו קושיה, שהרי מצינו כעין זה לענין אכילה ושתייה, שעד עתה היה אוכל ושותה משלו, ועתה אוכל ושותה משל אחרים. וכמו כן אפשר שעד עתה היה יושב במטה שלו, ועכשיו יושב במיטה של המזל.

ושבו הקשו מהדין המבואר לעיל, שאין צריך לכפות את הדרגש בבית האבל, ואם הכוונה למטה, מדוע אין צריך, הלא אמרו שכופים כל מיטות שבבית האבל.

והשיבו שגם זו אינה קושיה, שהרי מיטות של כלים שאינן מיוחדות לשיבה אין צריך לכפות, והוא הדין לזו שאינה מיוחדת לשיבה.

ואולם מדברי רבן גמליאל יש ללמוד, שדרגש אינו ערסא דגדא, שכן רבן גמליאל אמר, מתיר את קרביטיו והוא נופל מאיליו, ואילו ערסא דגדא אין לו קרביטין.

וכשבא רבין, אמר לו אחד החכמים ששמו רב תחליפא בר מערבא, שהיה מצוי בשוק הרצענים, **שדרגש הוא ערסא דצלא,** כלומר מטה מחופה עור [והיא עשויה לשכיבה], ויש חילוק בינה למיטות אחרות, שבשאר מיטות, נותנים את החיפוי על גבי מסגרת המטה, והחיפוי צמוד למסגרת מלמעלה, ואי אפשר לנתקו, ובערסא דצלא, עושים נקבים במסגרת המטה, ומכניסים בהם רצועות, ובהם קושרים את העור למסגרת, וניתן להתיר הרצועות, ולנתק את העור מהמסגרת.

לא יצא אלא בישיבה על מטה כפויה

נתבאר, שהאבל חייב בכפיית המטה, כלומר בהפיכת המטה שיהיה צדה העליון לצד הארץ, ויושב עליה. וכן שנינו, ישב על כסא, על גבי אודייני [=מכתשת גדולה], או על גבי קרקע, לא יצא ידי חובתו, עד שיכפה מטתו, וישב עליה.

נקיון בית האבל

מכבדים ומרביצים בבית האבל. ומדיחים קערות וכוסות וצלוחיות וקיתונות בבית האבל.

הבאת בשמים לבית האבל

בבית האבל עצמו, אין מביאים לא מוגמר ולא בשמים.

ובבית המנחמים מביאים מוגמר ובשמים, אבל אין מברכים עליהם.

ברכת אבלים ותנחומי אבלים במועד

אין אומרים ברכת אבלים במועד, אבל עומדים בשורה, ומנחמים, ופוטרים את הרבים, שאומרים למנחמים, לכו לבתיכם.

בראשונה היו מניחים את המוגמר (=מיני בשמים על גחלים) תחת חולי מעים מתים (=להפיג הריח הרע) והיו חולי מעים חיים מתביישים.

התקינו שיהו מניחין תחת הכל, מפני כבודם של חולי מעים חיים.

הטבלת כלים שהשתמש בהם המת

בראשונה היו מטבילים את הכלים על גבי נדות מתות, כלומר היו מטבילים את הכלים שנשתמשו בהם בעודן בחיים, כי נטמאו בנגיעתן, [שהנדה מטמאה בנגיעתה אדם וכלים], והיו נדות חיות מתביישות [שעושים בהן מה שאין עושין לשאר מתות].

התקינו שיהו מטבילין על גבי כל הנשים, מפני כבודן של נדות חיות.

בראשונה היו מטבילים את הכלים על גבי זבים מתות, כלומר היו מטבילים את הכלים שנשתמשו בהם בעודם בחיים, כי נטמאו בנגיעתם, [שהזב מטמא בנגיעתו אדם וכלים], והיו זבים חיים מתביישים [שעושים בהם מה שאין עושים לשאר מתים].

התקינו שיהו מטבילין על גב הכל, מפני כבודן של זבים חיים.

תכריכי המת

בראשונה היו רגילים להלביש את המת בתכריכים טובים ויקרים, והיתה הוצאת המת קשה לקרוביו יותר ממיתתו, והיו קרוביו מניחים אותו ובורחים.

עד שבא רבן גמליאל, ונהג קלות ראש בעצמו¹, ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן.

ואמר רב פפא, ועכשיו נהגו העולם אפילו בצרדא בר זוזא כלומר בבגד קנבוס הנקנה בזוז.

הספד בחולו של מועד

מת בחולו של מועד, אם אינו תלמיד חכם, אין מניחים את מיטתו ברחוב להספידו, שאין מספידים במועד.

ואם הוא תלמיד חכם, בפניו מספידים אותו, שאין מועד בפני תלמיד חכם. וכל שכן חנוכה ופורים. אבל שלא בפניו, אין מספידים אותו.

ולאו דווקא בפניו ממש, אלא יום שבאה השמועה על מותו, נחשב כפניו, ומספידו בו אף בחולו של מועד. ומהטעם הזה, כשרב כהנא שמע על מיתת רב זביד מנהרדעא בחולו של מועד, הספידו, אף על פי שלא היה הדבר בפניו.

הבאת מזונות לבית האבל

בראשונה כשהיו מוליכים דברי מאכל בבית האבל², עשירים היו מוליכים בקלתות של כסף ושל זהב, ועניים היו מוליכים בסלי נצרים של ערבה קלופה, והיו עניים מתביישים.

התקינו שיהו הכל מביאין בסלי נצרים של ערבה קלופה, מפני כבודם של עניים. וכן שנינו במשנתנו, אין מוליכים לבית האבל לא בטבלא, ולא אסקולטא, ולא בקנון, אלא בסלים.

משקים שבבית האבל

בראשונה היו משקים עשירים בזכוכית לבנה, ועניים בזכוכית צבועה, והיו עניים מתביישים³.

התקינו שיהו הכל משקים בזכוכית צבועה, מפני כבודם של עניים.

גילוי פני המת

בראשונה היו מגלים פני עשירים, ומכסים פני עניים, מפני שהיו מושחרים פניהם מפני בצורת, והיו עניים מתביישים.

התקינו שיהו מכסים פני הכל, מפני כבודם של עניים.

המטה שבה מוציאים את המת

בראשונה היו מוציאים עשירים בדרגש, ועניים בכליכה⁴ [=מטה של מתים], והיו עניים מתביישים.

התקינו שיהו הכל מוציאים בכליכה, מפני כבודם של עניים⁵.

נתינת מוגמר תחת המת

¹ ילי"ע אם הכוונה לסעודה ראשונה, שאסור לאכול משלו, או שהכוונה לסעודות שמביאים לו כל שבעה. וכן ילי"ע לענין המשקים.

² ילי"ע אם היו מתביישים מחמת הזכוכית או שהזכוכית היתה צבועה כדי שלא יראו מה יש בכלי כי היה דבר גרוע ובוהו היו מתביישים.

³ גרס בערוך בשני כפיו"ן, ואית דגרסי כליבה בבי"ת השניה, כמו הללו חוזרין לכלובן, וכמו "ככלוב מלא עוף" אי נמי כמו מכליב, ופירש הקונטרס כעין סולם, והיינו כעין תפירות רחוקות זו מזו, ומביא הא דאמרינן במדרש, נטלו את הכרובים ונתנום בכליכה, ואם כן צריך לגרוס בפיוט של חרבן בית המקדש בתשעה באב עמום ומואב הוציאו את הכרובים וכליכה היו בס מסובבים, וגרס בבי כפיו"ן לגירסת הערוך. [תוס'].
⁴ וכל זה שלא לבייש מי שאין לו. וכן איתא במסכת בכורים, בראשונה מי שהיה יודע לקרוא ... [ומאותה ההלכה מביאין ראייה, להא דאמר שמנה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם, דלא בעי למימר שלא יקרא שליח צבור עמו, כי בימיהם לא היה קורא שליח צבור עם הקורא, ומה שרגילים עתה לקרות, זהו מפני כבודו של קורא, שלא לבייש מי שאינו יודע, וכדאמר גבי בכורים, בראשונה מי שהיה יודע לקרות קורא, ומי שאינו יודע לקרות מקרין אותו, נמנעו מלהביא בכורים, התקינו שיהו מקרין את הכל. [תוס'].]

⁵ שצוה כן בשעת פטירתו. וי"מ לאחד מבני ביתו בחייו. ולשון בעצמו משמע כפירוש ראשון. [תוס']

הספד טיפוח וקילוס

אמר עולא, (א) **ההספד הוא שמכה על הלב**, שנאמר, "על שְׂדֵימָי סְפָדִים עַל שְׂדֵי חֲמִיד עַל גְּפִן פְּרָחָה" (ישעיהו ל"ב י"ב). (ב) **הטיפוח הוא שמכה בידיו זו על זו**. (ג) **והקילוס הוא שמכה ברגלו על הקרקע**. ואמרו חכמים, המקלס, לא יקלס בסנדל, אלא במנעל, מפני הסכנה, שמא יתהפך הסנדל, ושובר רגלו^א. (ד) וכתבו התוס' בשם רש"י במסכת ביצה, שהסיפוק הוא הכאת הכף על הירך.

מתי יקומו המנחמים

אמר רבי יוחנן, **כיון שניענע האבל את ראשו** ונראה שניחם מעצמו, שוב אין מנחמים רשאים לישב אצלו.

עמידה מפני נשיא

ואמר רבי יוחנן, **הכל חייבים לעמוד מפני נשיא, חוץ מאבל וחולה**.

ואמר רבי יוחנן, לכל אומרים להם שבו, [כשעומדים לפני הנשיא], חוץ מאבל וחולה.

ביום הראשון האבל אסור לאכול משלו

אמר רב יהודה אמר רב, יום ראשון האבל אסור לאכול לחם משלו, שכן הקב"ה אמר ליחזקאל, שלא ינהג דיני אבלות על מיתת אשתו, ובכלל זה "האֵנֶק דִּם מַתִּים אֲבָל לֹא תַעֲשֶׂה פֶּאֶרְךָ חֲבוּשׁ עֲלֶיךָ וְגַעְלִיד תְּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ וְלֹא תַעֲטֶה עַל שִׁפְסָם וְלֹחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכַל" (יחזקאל כ"ד י"ז). ומכאן יש ללמוד, ששאר אבלים, אוכלים לחם אנשים אחרים ולא אוכלים משל עצמם^ב.

רבה ורב יוסף היו מחליפים סעודותיהם זה עם זה, [שכל אחד כשהיה אבל, שלח לו חברו סעודה].

איסור מלאכה לבני העיר

ואמר רב יהודה אמר רב, מת בעיר, **כל בני העיר אסורים בעשיית מלאכה^ג**, [כדי שלא יתעצלו בקבורתו]. ומבואר ממעשה רב המנוגא, שהעושה מלאכה יש לנדו^ד.

וכל זה כשהמת מוטל על כל בני העיר, אבל כשהעיר חלוקה לחבורות חבורות, וכל בני חבורה קוברים את המתים של אותה חבורה, בני שאר חבורות

^א ה"ג ר"ח, לא יקלס במנעל ולא בסנדל מפני הסכנה, פירוש דיחף שרי טפי, דנוהר היטב פן ינוק. [תוס']

^ב כל יום ראשון אסור לאכול משלו, אפילו אוכל שתי פעמים ביום, דהא לא קאמר גמרא סעודה ראשונה, אלא יום ראשון. [תוס' כאן ובדף כ']

^ג משמע דבתלמוד תורה שרי, ולא אסור אלא חכם שמת, דבית מדרשו בטל. מיהו בשעת הוצאת מת, אז מבטלין תלמוד תורה כדאמרין פרק שני דכתובות ובפרק קמא דמגילה, מבטלים תלמוד תורה להוצאת המת ולהכנסת כלה. ומיהו היכא דאיכא חבורתא, מספקא ליה. ועוד האריך רבי יצחק בתשובה, והביא ראיה מן הירושלמי. [תוס']

מותרים בעשיית מלאכה

ומעשה ברב המנוגא שנזדמן לעיר דרומתא, ושמע קול תקיעת שופר על שמת אחד מבני העיר, וראה בני אדם עושים עבודתם. אמר להם, יהיו בני אדם אלו בנידוי, וכי אין מת בעיר? אמרו לו, העיר חלוקה לחבורות, וכל חבורה קוברת מתיה. אמר להם, אם כן, מותר לכם.

המתקשה על מתו יותר מדאי

ואמר רב יהודה אמר רב, כל המתקשה על מתו יותר מדאי, **על מת אחר הוא בוכה**.

ומעשה באשה אחת שהיתה בשכונתו של רב הונא, שהיו לה שבעה בנים. מת אחד מהם, והיתה בוכה עליו יותר מדאי. שלח לה רב הונא, אל תעשי כן. ולא השגיחה בו. שלח לה, אם תצייתי מוטב, ואם לא הכיני צידה [=תכריכים] לאחר. מת בן נוסף ולא פסקה. ומתו כל הבנים ולא פסקה. ולבסוף אמר^ה לה תכיני צידה [=תכריכים] לעצמך, ומתה.

[ירמיהו כ"ב י"ג] אל תבכו לַמֵּת וְאל תִּנְדְּדוּ לוֹ בְּכֹוּ בְּכֹוּ לְהֵלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ.

שיעור הצער על המת

נאמר, "אל תבכו לַמֵּת וְאל תִּנְדְּדוּ לוֹ", וביארו חכמים "אל תבכו לַמֵּת" יותר מדאי, "וְאל תִּנְדְּדוּ לוֹ" יותר מכשיעור. וכך הוא השיעור:

א. **שלשה ימים לבכי**.

ב. **ושבעה להספד**.

ג. **ושלשים לגיהוץ ולתספורת^ו**.

מכאן ואילך אמר הקדוש ברוך הוא, אי אתם רחמנים בו יותר ממני.

על מי יש לבכות

נאמר, "אל תבכו לַמֵּת וְאל תִּנְדְּדוּ לוֹ בְּכֹוּ בְּכֹוּ לְהֵלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ", ונחלקו חכמים למי הכוונה.

לדעת רב יהודה – בא הכתוב ללמד שיש לבכות על ההולך בלא בנים. וכן דעת רבי יהושע בן לוי, שלא היה הולך לבית אבל, אלא למי שמת בלא בנים, שעליו נאמר, "בְּכֹוּ בְּכֹוּ לְהֵלֵךְ כִּי לֹא יָשׁוּב עוֹד וְרָאָה אֶת אֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ".

ולדעת רב הונא – בא הכתוב ללמד שיש לבכות על זה שעבר עבירה ושנה בה, שמעתה ודאי לא יעשה תשובה לעולם. וזה כסברתו שאמר, כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה, נעשית לו כהיתר.

^ד מתחילה אמרו "שלח", ועתה "אמר". ויל"ע אם עתה בא בעצמו לומר.

^ה למעלה פי ריב"א, שגרסינן לבכוס ולתספורת. ופירש למעלה, דאשה מותרת בנטילת שער לאחר שבעה. ובתוספות פירש דלא ידע מנא ליה. [תוס']

מיתות חלוקות לפי משך החולי שקדם להן

א. מת פתאום בלא שיחלה קודם לכן זו היא מיתה חטופה.

ב. חלה יום אחד ומת, זו היא מיתה דחופה¹. רבי חנניא בן גמליאל אומר, זו היא מיתה מגפה, שנאמר, "בן אדם הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה ולא תספד ולא תבכה ולא תבוא דמעתד" (יחזקאל כ"ד ט"ז), ונאמר, "וְאֵדְבַר אֶל הָעָם בְּבִקְרַתְּם אֲשֶׁרֶי בְּעָרְבֵי וְאֶעֱשׂ בְּבִקְרַתְּם אֲשֶׁר צִוִּיתִי" (יחזקאל כ"ד י"ח).

ג. חלה שני ימים ומת, זו היא מיתה דחוייה.

ד. חלה שלשה ימים ומת, זו היא מיתה גערה.

ה. חלה ארבעה ימים ומת, זו היא מיתה נזיפה.

ו. חלה חמשה ימים ומת, זו היא מיתה כל אדם. ואמר רבי חנין, שכן יש ללמוד מהכתוב "ויאמר ה' אל משה הן קרבו קרבו קרבו למות קרא את יהושע והתנצבו באהל מועד וצצו וילך משה ויהושע והתנצבו באהל מועד" (דברים ל"א י"ד), "הן" אחד שכן בלשון יוני קוראים לאחת הן "קרבו" שתיים, "קמיד" שתיים הרי חמישה².

חילוק במשך חיי האדם

א. מת בחמשים שנה, [כלומר שלא הגיע לחמישים שנה], זו היא מיתה כרת,³ [שנענש על שעבר עבירה שיש בה כרת].

ב. מת בן חמשים ושתיים שנה, זו היא מיתתו של שמואל הרמתי.

ג. מת בששים שנה, [כלומר שעבר חמישים ולא הגיע לששים שנה], זו היא מיתה בידי שמים⁴ [כלומר נענש למות קודם זמנו על שעבר עבירה שעונשה מיתה בידי שמים]. אבל חי ששים שנה, ואחר כך מת, דרך כל הארץ היא, ומר זוטרא למד זאת מהכתוב "תבוא בקלח אגלי קבר פלות גדיש פתו" (איוב ה' כ"ו), בכל"ח בגימטריא ששים.

ורבה חולק ואומר, שכל שמת למעלה מחמישים ולא הגיע לששים, אין זו מיתה בידי שמים, אלא מיתה כרת, והסיבה שלא פירשו שהיא מיתה כרת משום כבודו של שמואל הרמתי.

ד-ה. מת בן שבעים שנה זו היא מיתת שיבה. מת בן שמונים שנה זו היא מיתת גבורות. שנאמר, "קמי שנותינו בהם שבעים שנה", "קמי שנותינו בהם שבעים שנה" וקמי שנותינו בהם שבעים שנה, "קמי שנותינו בהם שבעים שנה" וקמי שנותינו בהם שבעים שנה. (תהלים צ"ז).

¹ חטופה ודחופה, לא ידענא מאי שנא הוא, ומנא ליה. [תוס']. ולהלן משמע, שמיתה חטופה נחשבת מיתה כרת.

² דרשה זו לא דוקא, דלא אשכחנא דמשה היה חולה, וביום מותו כתב הרבה, ופסע כמה פסיעות בבת אחת, כדפירש בפירושו חומש. [תוס'].

³ בירושלמי דייק, מ"אל תכריתו שבת הקהתי" ועבודתם עד חמשים, דכתיב "מבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה". ועוד "מימי שנותיו שבעים שנה", דל עשרין דלא איענש עליהן, נשתירו חמשים. ותימה לפירוש, דהא משמע בשמעתין דבחמשים משנולד קאמר, ועוד יהא חמשים לאחר שנתחייב כרת, והוא מיתה כל אדם. [תוס'].

⁴ בירושלמי מפיך ממתי מדבר, דאמרין לא מת אחד מהן פחות מבן ששים, ומיתה דהכא משמע זו היא מיתה בידי שמים. וכרת בחמשים עד ששים ולא ששים בכלל, וזהו שזרעו נכרת. וי"מ דחמשים היא מיתה שבידי שמים, וכי איתא בהדי זרעו הוי כרת, וששים מיתה כל אדם. ובשבת הארכת. [תוס'].

חרב שכנגד האבל

אמר רבי לוי, האבל, שלשה ימים הראשונים, יראה את עצמו כאילו חרב מונחת לו בין שתי יריכותיו, [וי"ג בין שתי כתיפיו]. משלשה עד שבעה, כאילו מונחת לו כנגדו בקרן זוית. מכאן ואילך, כאילו עוברת כנגדו בשוק⁵.

דף כ"ח

הספד על נשים

לדעת נהרדעי – אשה שמתה בלידתה, אין מניחים את מטתה ברחוב להספידה, משום כבודה, שמחמת הוולד היא שופעת דמים. אבל שאר נשים, מניחים מיטתן ברחוב להספידן.

ולדעת רבי אלעזר – אפילו שאר נשים אין מניחים מיטתם ברחוב להספידן, מפני כבודן, שמא יהיו שופעות דם זיבה, וראיה לכך מהכתוב, "ותמת שם מרים ותקבר שם" (במדבר כ"א), סמוך למיתה קבורה, ואין משהים אותן להספד.

מיתה מרים

משה רבינו מת מיתה נשיקה, שנאמר במיתתו, "ותמת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'" (דברים ל"ד ז).

ואמר רבי אלעזר, אף מרים בנשיקה מתה, שכן יש ללמוד בגזרה שווה, שנאמר במיתתה, "ותמת שם מרים ותקבר שם" (במדבר כ"א), וכן נאמר אצל משה "ותמת שם", ללמד, שכשם שמתה בנשיקה, כך מרים מתה בנשיקה.

ומפני מה לא נאמר בה בפירוש "על פי ה'" מפני שגנאי הדבר לאומרו.

מיתה צדיקים מכפרת

א. אמר רבי אמי, למה נסמכה מיתה מרים לפרשת פרה אדומה? לומר לך, מה פרה אדומה מכפרת⁶, אף מיתתן של צדיקים מכפרת.

ב. אמר רבי אלעזר, למה נסמכה מיתה אהרן לבגדי כהונה? לומר לך, מה בגדי כהונה מכפרים, אף מיתתם של צדיקים מכפרת.

⁵ עד שנים עשר חודש. והכי איתא בירושלמי, כל שבעה החרב היא שלופה. עד שלשים היא רופפת. לאחר שנים עשר חודש היא חוזרת לתערה. ולמה הדבר דומה, לכפה של אבנים, כיון שנודעוה אחת מהן, נודעוה כולם. ובש"ס דידן נמי אמרינן, אחד מן האחין שמת, ידאגו כל האחין כו'. [תוס'].

⁶ פירוש על מעשה העגל, וכדאמרין במדרש, משל לבן השפחה שטינף פלטרין של מלך, אומר המלך תבא אמו וכו'. [תוס'].

⁷ דכתיב "והפשט את אהרן את בגדיו והארן יאסף ומת שם". וכן פירש בקונטרס, ואין לפרש מיתה בני אהרן לבגדי קדש ילבש, לפי שאינו סמוך כל כך. [תוס'].

מיתת רבא

רב שעורים אחיו של רבה היה יושב לפני רבא, וראה שרבא מתנמנם [=גוסס]. אמר לו רבא לרב שעורים, יאמר כבודו למלאך המות שלא יצערני. הקשה רב שעורים, וכי אינך שושבינו [=אוהבו] של מלאך המות. השיב לו רבא, כיון שהורע מזלי שוב אינו משגיח בי.

ביקש רב שעורים מרבא, שיראה אליו אחר מותו, ונראה לו. שאל רב שעורים, האם היה לכבודו צער. השיב לו רבא, **כריבדא דכוסילתא** [=כדקירה של הקזת דם].

מיתת רב נחמן

רבא היה יושב לפני רב נחמן, וראה שרב נחמן מתנמנם [=גוסס]. אמר לו רב נחמן לרבא, יאמר כבודו למלאך המות שלא יצערני. הקשה רבא, ווכי כבודו אינו אדם חשוב שיוכל לומר בעצמו דבריו למלאך המוות. השיב לו רב נחמן, מאן חשיב [=מי חשוב] מאן ספיין [=מי חשוב] מאן רקיע [=מי ראוי לבקש ממנו].

ביקש רבא מרב נחמן, שיראה אליו אחר מותו, ונראה לו. שאל רבא, האם היה לכבודו צער. השיב לו רב נחמן, **כמישחל בניתא מחלבא** [=כהוצאת שעה מחלב]. ואף על פי שדבר קל הוא, אם אמר לי הקב"ה לך לעולם שהיית בו, לא ארצה, כי הפחד ממלאך המוות גדול.

מלאך המוות הניח את רבי אליעזר כי אכל תרומה

רבי אלעזר היה אוכל תרומה. נראה לו מלאך המוות כדי לקחתו. אמר לו רבי אלעזר, תרומה אני אוכל, והיא קרויה קודש. עזבו, ומאחר שחלפה השעה, לא לקחו באותו זמן.

מלאך המוות הניח את רב ששת שלא לקחתו כבהמה בשוק

מלאך המוות נראה לרב ששת בשוק כדי לקחתו. אמר לו רב ששת **כבהמה הנלקחת בשוק תקחני?** בא אלי לביתי, ושם תקחני. עזבו, ומאחר שחלפה השעה, לא לקחו באותו זמן.

רב אשי דוחה את מלאך המוות עד שיחזור על תלמודו

מלאך המוות נראה לרב אשי בשוק כדי לקחתו. אמר לו רב אשי, המתן לי שלושים יום, שאחזור על תלמודי, שהרי אתם אומרים, אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

ביום שלושים בא לקחתו. שאל אותו רב אשי, מאי כולי האי, כלומר מה הבהלה, שבאת בדיוק ביום שלושים, ולא המתנת לי אפילו מעט יותר. השיב לו, הגיע זמנו של רב נתן להיות נשיא תחתך, ודבר זה דוחק הוא, שאין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, ומאחר שבא זמנו, זמנך להסתלק.

מלאך המוות אינו יכול לרב חסדא בשעה שגורס

לעשות יום טוב בהגיע לששים שנה

נתבאר, שלדעת רבה, כל שמת פחות מששים שנה, הרי זו מיתת כרת. ולפיכך כשהיה רב יוסף בן ששים, עשה יום טוב לחכמים, ואמר, יצאתי מכלל כרת.

שאל אותו אביו, אמנם מכרת של שנים יצא, מכרת של ימים לא יצא, שהרי מיתה חטופה גם כן נחשבת כרת, ושמא ימות מיתה חטופה. השיב לו רב יוסף, תפוס לכלל הפחות מחצה בידך, מכרת של שנים נצלת.

מיתת נשיקה

רב הונא, **מת** [=נח נפשיה] **פתאום**, והיו החכמים דואגים, שמת מיתה חטופה, [ומיתה חטופה נחשבת מיתת כרת].

שנה להם זוגא דמהדייב, לא אמרו שמת פתאום היא מיתה חטופה, אלא שלא הגיע לגבורות, אבל **הגיע לגבורות**, זו היא מיתת נשיקה^א.

חיי בני ומזוני

אמר רבא, חיי [=כמה שנים יחיה] בני [=כמה בניו יהיו לו] ומזוני [=כמה מזונות יהיו לו], **לא בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא** [=דברים אלו אינם תלויים בזכויותיו אלא במזלו^ב]. שהרי רבה ורב חסדא שניהם חכמים צדיקים, זה התפלל ובא מטר, וזה התפלל ובא מטר, ובכל זאת, בדברים הללו לא נשתוו:

א. לענין שנות חייהם – רב חסדא חי תשעים ושנים. ורבה חי ארבעים שנה.

ב. לענין הבנים – בבית רב חסדא עשו ששים הילולים, כלומר ששים משתאות של ששים נישואין^ג. ובבית רבה ששים פעמים שיכלו וקברו בנים.

ג. ולענין המזונות – בבית רב חסדא נותנים סולת לכלבים ויש די והותר ובבית רבה מבקשים שעורים לבני אדם ואין להם די צורכם.

שלושה דברים שביקש רבא

ואמר רבא, שלושה דברים אלו בקשתי משמים, שנים נתנו לי, ואחד לא נתנו לי.

שנים שביקשתי ונתנו לי הם: (א) **חכמתו של רב הונא**. (ב) **עושרו של רב חסדא**.

ואחד שביקשתי ולא נתנו לי: (ג) **ענוותנותו של רבה בר רב הונא**.

^א ולכאורה לפי זה, בהגיע לגבורות יש לעשות יום טוב, והוא עדיף מהמגיע לששים, שהמגיע לששים נקיט פלגא, והמגיע לגבורות נקיט כולא.

^ב והקשו בתוספות, הא אמרן בסוף שבת, אין מזל לישראל. ויש לומר, דלפעמים משתנה על ידי זכות גדול, כי הנהו דהתם, ופעמים שאין משתנה, כדאמרין בתענית גבי רבי אלעזר בן פדת, דאמר ליה ניחא לך דאחרית עלמא, דאולי אבריא בעידנא דמזוני. [תוס'].

^ג יש מפרשים ששים לאו דוקא. [תוס'].

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח 1 מועד קטן י"ג-כ"ט

וכל זה עד קבורת המת, אבל משנקבר המת, אסורות בכל לא מענות לא מטפחות.

לעתיד לבוא

לאחר שהביאו במשנתנו דיני הוצאת המת סיימו, אבל לעתיד לבא הוא אומר, "בלע המנות לנצח ומקה ה' אקים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר" (ישעיהו כ"ה ח). וכתבו התוס', שהביאו דברים אלו כדי לסיים בדבר הטוב.¹

דברים שהיו נשי שכנציב אומרות

לדברי רבא, בהוצאת המת, נשי שכנציב היו אומרות את הדברים הבאים:

א. ווי לאזלא ווי לחבילא. [ענין זה נתבאר לעיל ואומרות כן בהוצאת המת].

ב. גוד גרמא מכאא [=נפסקו העצמות שבלחיים] ונמטי מיא לאנטיכי [והמים חוזרים לאחור כלפי מעלה, שאינו יכול לבלוע].

ג. עטוף וכסו טורי [=התעטפו והתכסו ההרים בחושך] דבר רמי ובר רברבי הוא [=שבן גדולים וכן גבוהים היה המת הזה].

ד. שייוול אצטלא דמלתא [=יפה מיתה כמלבוש של מילת] לבר חורין דשלימו זוודיה [=לבן חורין שכלו מזונותיו, שהוא עני].

ה. רהיט [=כל ימיו היה רץ לעסקיו] ונפיל אמעברא [=ועכשיו בעוברו מן העולם נפל ריקם בלא ממון] ויזופתא יזיף [=וצריך ללוות מאחרים].

ו. אחנא תגרי [=אחינו הסוחרים] אזבזגי מינדקו [=באחריתם נראה עושרם, כגון זה שאין לו עכשיו במה לקבור. ועל מת עני אומרים אותו כדי שירחמו עליו²].

ז. מותא כי מותא [=מת זה כמות כל אדם] ומרעין חיבוליא [=אבל ההבדל בין המתים הוא במנת היסורים שנתייסרו].

העושה לאחרים יעשו עמו

היה רבי מאיר אומר, "טוב ללקת אַל בית אַבְל מלקת אַל בית משפּה באַשר הוא סוף קַל האַדם וְהחי יִתֵּן אַל לבו" (קהלת ז' ב) דברים של מיתה. כלומר, על ידי שמתעסק עם מת זה, יתעסקו אחרים עמו.

דיספד יספדוניה, כלומר הסופד לאחרים יספידו אותו. דיקבר יקברוניה, כלומר הקובר אחרים יקברו אותו. דיטען יטענוניה, כלומר הנושא אחרים ישאו אותו. דידל ידלוניה, כלומר המגביה קולו בהספד, יגביהו בהספד שלו.

¹ משום דמועד קטן הוא סוף סדר מועד. ומהאי טעמא מתרץ הרב רבי יעקב מאורלייני"ש הא דאתחיל סדר נשים בט"ו נשים, אף על גב דאתחיל בפורענותא לא מתחיל, כדאמרינן ביש נוחליו. ותיריך, דסומכין פורענות דמועד קטן אצל פורענות דיבמות, דסמכין פורענותא לפורענותא, ונחמתא לנחמתא. [תוס'].
² כן הביא בהגהות מהר"ב רנשבורג. וכן נראה מפירושו רש"י. ולכאורה היה אפשר לומר, שכל זה אמרו לא על שאין לו ממון, אלא על שעתה אינו יכול לעשות מעשים טובים, ומהם הוא עני, וצריך לעזרה מאחרים.

מלאך המות לא היה יכול לקחת את רב חסדא, משום שפיו של רב חסדא לא היה פוסק מגירסא. עלה מלאך המות, ישב בארז של בית המדרש, ונשבר הארז, ומחמת זה נשתתק רב חסדא, ויכול מלאך המוות לקחתו.

רבי חייא מרחם על מלאך המות ומסכים ללכת עמו

מלאך המוות לא היה יכול להתקרב לרבי חייא. יום אחד נדמה לו כעני, בא ונקש בדלתו, וביקש שיוציאו לו לחם, והוציאו לו.

אמר וכי אין כבודו מרחם על הבריות, על אותו אדם [=מלאך המוות] מדוע אינו מרחם? [שאוכל לקיים שליחותי שנצטויתי להביא את כבודו לאותו עולם], התגלה לו והראה לו שוט של אש, וידע רבי חייא שהוא מלאך המות, והמציא לו את עצמו.

עיני וקינה בהוצאת המת

כשהיו מוציאים את המת, הנשים היו רגילות להיות מענות ולקונן ולטפח. העיני הוא, שכולן עונות כאחת. והקינה היא, שאחת מדברת, וכולן עונות אחריה. שנאמר "כי שְׁמַעְנָה נְשִׁים דְּבַר ה' וְתַקַּח אֲזֻנֶיךָ דְּבַר פִּי וְלִמְדָנָה בְּנוֹתֶיךָ נְהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָה קִינָה" (ירמיהו ט' י"ט). ואמר רב, שכך אומרות, "ויי לאזלא ויי לחבילא" כלומר אוי להולך או למוכה³. ולהלן יתבאר בעזה"י דברים נוספים שהיו אומרות נשי שכנציב. והטיפוח הוא שמכות בידיהן זו על זו [כפי שנתבאר בדף כ"ז, ולכאורה הוא הדין להספד קילוס ופיסוק האמור, שם שהם אופנים שונים של הכאה, ונקטו כאן אחד מהם].

הוצאת המת בחוה"מ ובר"ח וחנוכה ופורים

נתבאר, שכשהיו מוצאים את המת לקבורה, הנשים היו רגילות להיות מענות ולקונן ולטפח. ומבואר שיש זמנים שאסורות לעשות כדרך בחול³.

א. בחולו של מועד, מותרות להיות מענות. ואסורות להיות מטפחות³ ומקוננות. ורבי ישמעאל אומר, שהקרובות למטה מותרות לטפח.

ב. בראשי חדשים ובחנוכה ובפורים, מותרות להיות מעוננות ומטפחות, אבל אסורות להיות מקוננות.

מקוננות	מטפחות	מענות	
אסור	תנא קמא אוסר.	מותר	חולו של מועד
	ור"ש מתיר סמוך למטה.		
אסור	מותר	מותר	ר"ח חנוכה ופורים

³ שחבילא הוא לשון מכה וחבלה. ובהגהות מהר"ב רנשבורג ביאר, אוי להליכה שכזו, שאינה חוזרת, ואוי למשאוי כזה, שנושאים את המת [וחבילא הוא לשון חבילה]. אי"נ או להולך, ואוי לממושכנים עליו, [וחבילא או לשון משכון כמו "לא תחבול רחיס"].

² בקבורת רוב בני אדם, אבל קבורת תלמיד חכם אינה כן, כמאמר רבה בר הונא, אין מועד בפני תלמיד חכם, כל שכן חנוכה ופורים, ומפני כבוד תלמיד חכם מותרות להיות מענות ומטפחות ומקוננות בכל הזמנים הללו.

³ ואם תאמר, הא תנן פרק משילין, אין מטפחין ביום טוב, ופירש בקונטרס, משום שיר או משום אבל. ומאי איריא ביום טוב, ומשום שמא יתקן כלי שיר, אפילו בחולו של מועד אסור משום צער. וצריך לומר, דמשום שיר קתני, ולא משום אבל. [תוס' בדף כ"ז]

לע"נ מרת אלישבע שולביץ ע"ה בת הר"ר יעקב אליהו שיבלחט"א

גליון ח1 מועד קטן י"ג-כ"ט

נאמר באביה בן ירבעם "וספדו לו כל ישראל וקברו אתו כי זה לבדו נבא לירבעם אל קבר
יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלקי ישראל בבית ירבעם" (מלכים א' י"ד י"ג). ונחלקו
בדבר רבי זירא ורבי חנינא בר פפא.

אחד מהם אומר, שהדבר הטוב שנמצא בו היה, שביטל את משמרתו,
שהושיבו אביו שומר שלא יעלה איש לרגל, וביטל משמרתו, ועלה לרגל.

ואחד מהם אומר, שביטל פרדסאות (=שומרים) שהושיב ירבעם אביו על
הדרכים, שלא יעלו ישראל לרגל.

מיתת צדקיה בשלום

רבא הקשה, נאמר לצדקיה מלך יהודה "בשלום תמות", ולבסוף נתיישר,
שנאמר, "וְנָתַתְּ עֵינֶיךָ צִדְקָתוֹ עוֹר וַיִּאֲסְרוּהוּ בְּנִחְשָׁתַיִם לְבִיא אֹתוֹ בְּבִלְהָ" (ירמיהו ל"ט ז).

השיב לו רבה בר מרי, כך אמר רבי יוחנן, השלום שמת בו צדקיה הוא, שמת
בנוכדנאצר בימיו.

אסיפת יאשיה בשלום

רבא הקשה, נאמר ליאשיה מלך יהודה, "לכן הנני אספד על אבתיך ונאספת
אל קברתיך בשלום ולא תראינה עיניך בכל הרעה אשר אני מביא על המקום הזה ונשיבו את
המלך דבר" (מלכים ב' כ"ב כ), ולבסוף נהרג במלחמה בחיציים הרבה, שנאמר, "וילרו
הילרים למלך לאשניהו ויאמר המלך לעבדיו העבירוני כי החליתי מאד" (דה"י ב' ל"ח כ"ג),
ואמר רב יהודה אמר רב, שעשאוהו ככברה.

השיב לו רבה בר מרי, כך אמר רבי יוחנן, האסיפה בשלום של יאשיה היא,
שלא חרב בית המקדש בימיו.

אין מנחמים רשאים לומר דבר עד שיפתח אבל

אמר רבי יוחנן, אין מנחמים רשאים לומר דבר, עד שיפתח אבל, שנאמר
תחילה, "ונשבו אתו לארץ שבעת ימים ושבעת לילות ואין דבר אליו דבר כי ראו כי גדל
הקאב מאד. אחריו כן פתח איוב את פיהו ונקלל את יומו" (איוב ב' י"ג-ג' א), ורק אחר
כך, "ויצעו אלפי התימני ויאמר" (איוב ד' א).

האבל מיסב בראש

לדברי רבי אבהו – ענין זה, שהאבל מיסב בראש, מבואר בכתוב, "אבחר דרסם
ואשב ראש ואשכחון כמלך בנדוד פאשר אבליים נחם" (איוב כ"ט כ"ה), ואף שכפי
הקרי, "פאשר אבליים נחם", משמע שהכתוב מדבר במנחמים, ואם כן הם
יושבים בראש מכל מקום הכתיב הוא "ינחם" כמו "ינחם" והוא האבל עצמו.

ולדברי מר זוטרא – ענין זה שהאבל מיסב בראש למד מהכתוב, "לכן עתה יגלו
בראש גלים וסר מרזח סרוחיים" (עמוס ו' ז) שמשמעותו, מרזח [=אבל] נעשה שר
לסרוחיים.

ויש אומר דלא ידל ידלוניה, שזה שלא יגביה, יגביהו אותו, כלומר, טוב לו שלא
יגביה קולו, ויאמרו לו הגבה קולך, ממה שיגביה קולו, ויאמרו לו הנמדך קולך,
שנאמר, "כי טוב אומר לך עלה הנח מהשפילך לפני נדיב אשר ראו עיניך" (משלי כ"ה ז).

תנחומים שניחמו חכמים את רבי ישמעאל כשמתו בניו

כשמתו בניו של רבי ישמעאל, נכנסו ארבעה זקנים לנחמו, (א) רבי טרפון (ב)
ורבי יוסי הגלילי (ג) ורבי אלעזר בן עזריה (ד) ורבי עקיבא.

אמר להם רבי טרפון, דעו שחכם גדול הוא, ובקי באגדות, אל יכנס אחד מכם
לתוך דברי חבריו. אמר רבי עקיבא, ואני מנחם אחרון.

כשראה אותם רבי ישמעאל, פתח ואמר, רבו עונותי, תכפוהו אבליו, הטריח
רבתי, שבאים לנחמו, פעם ראשונה ושניה.

נענה רבי טרפון ואמר, "ויאמר משה אל אהרן ולעלעזר וליאיתמר בניו ראשיכם אל תפרעו
ובגדיכם לא תפרמו ולא תמתו ועל כל העדה קצף ונאחזכם כל בית ישראל יבנו את
השרפה אשר שרף ה'" (ויקרא י"ו), והלא דברים קל וחומר, ומה נדב ואביהוא,
שלא עשו אלא מצוה אחת, שנאמר, "ויקרב בני אהרן את הדם אליו ויטבל
אצבעו בדם ויתן על קרנות המזבח ואת הדם יצק אל יסוד המזבח" (ויקרא ט"ו ט), כך, בניו של
רבי ישמעאל, על אחת כמה וכמה.

נענה רבי יוסי הגלילי ואמר, "וספדו לו כל ישראל וקברו אתו כי זה לבדו נבא
לירבעם אל קבר יען נמצא בו דבר טוב אל ה' אלקי ישראל בבית ירבעם" (מלכים א' י"ד י"ג),
והלא דברים קל וחומר, ומה אביה בן ירבעם, שלא עשה אלא דבר אחד טוב
[שיתבאר בעזה"י להלן], שנאמר בו, "יען נמצא בו דבר טוב", כך, בניו של רבי
ישמעאל, על אחת כמה וכמה.

נענה רבי אלעזר בן עזריה ואמר, "בשלום תמות וכמשפחות אבותיך המלכים
הראשנים אשר היו לפניך בן ישראל לך והוי אדון וספדו לך כי דבר אני דברתי נאם ה'"
(ירמיהו ל"ד ה'), והלא דברים קל וחומר, ומה צדקיהו מלך יהודה, שלא עשה
אלא מצוה אחת^א, שהעלה ירמיה מן הטיט, כך, בניו של רבי ישמעאל, על אחת
כמה וכמה.

נענה רבי עקיבא ואמר, "ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הדרמון
בבקעת מגדון" (זכריה י"ב י"א), ואמר רב יוסף, אלמלא תרגומיה דהאי קרא, לא
הוה ידענא מאי קאמר, בעידנא ההוא יסגי מספדא בירושלים, כמספדא
דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדרמון בר טבריון, וכמספדא דיאשיה בר אמון
דקטל יתיה פרעה חגירא בבקעת מגדון [=ביום ההוא יגדל המספד בירושלים
כמספד אחאב שהרגו הדרמון וכמספד יאשיה שהרו פרעה], והלא דברים קל
וחומר, ומה אחאב מלך ישראל, שלא עשה אלא דבר אחד טוב, שנאמר, "ותעלה
המלחמה ביום ההוא והמלך היה מעמיד במרובה נכח ארם [לחזק העם במלחמה שלא
יכשלו] וימת בערב ויצק דם המכה אל חיק הרקב" (מלכים א' כ"ב ל"ח), כך, בניו של רבי
ישמעאל, על אחת כמה וכמה.

דבר טוב שעשה אביה בן ירבעם

^א צדיק גמור היה, אבל במקרא לא מצינו יותר, כי אם שצוה להעלות ירמיהו מן הטיט. [תוס']

דרך הפטירה מן המת ומן החי

אמר רבי לוי בר חיתא, **הנפטר מן המת**, לא יאמר לו "לך לשלום" אלא "לך בשלום", שנאמר לאברהם בברית בין הבתרים, "וַאֲתָהּ תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקְבָר בְּשִׁיבָה טוֹבָה" (בראשית ט"ו ט"ו).

והנפטר מן החי, לא יאמר לו "לך בשלום", אלא "לך לשלום", שהרי דוד, שאמר לאבשלום, "וַיֹּאמֶר לוֹ הַמֶּלֶךְ לֵךְ בְּשָׁלוֹם וְיָקָם וַיֵּלֶךְ חֲבֹרֹנָה" (שמואל ב' ט"ו ט"ו), הלך ונתלה. יתרו שאמר למשה, "וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיָּשָׁב אֶל יִתְרוֹ חֲתָנוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ אֲלֶכָה אִי אֲשֻׁבָה אֵל אֲחִי אֲשֶׁר בְּמִצְרַיִם וְאֶרְאֶה הַעֹדֵם חַיִּים וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ לְמֹשֶׁה לֵךְ לְשָׁלוֹם" (שמות ד' י"ח), הלך והצליח.

לעסוק בתורה ובתפילה

ואמר רבי לוי, כל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש, ומבית המדרש לבית הכנסת, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר, "וַיֵּלְכוּ מִחֵיל אֶל חֵיל וַיִּרְאֶה אֶל אֲלֹקִים בְּצִיּוֹן" (תהלים פ"ד ח'), כלומר ילכו מבית המדרש לבית הכנסת, ומבית הכנסת לבית המדרש ובזכות זאת, "וַיִּרְאֶה אֶל אֲלֹקִים בְּצִיּוֹן", [יהי רצון שכן יזכנו אל עליון].

אין מנוחה לתלמידי חכמים

אמר רב חייא בר אשי אמר רב, תלמידי חכמים אין להם מנוחה, **אפילו לעולם הבא**, שנאמר, "וַיֵּלְכוּ מִחֵיל אֶל חֵיל וַיִּרְאֶה אֶל אֲלֹקִים בְּצִיּוֹן" (תהלים פ"ד ח').

סליק פרק ואלו מגלחין וכל מסכת מועד קטן

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

סיימתי בעזה"י ביום שלישי ח' בניסן תשס"ז

החתן יושב בראש

אמר רבי חמא בר חנינא, מנין לחתן שמיסב בראש? שנאמר, "שׁוֹשׁ אִשִּׁישׁ בְּהִי תִגַּל נַפְשִׁי בְּאֵלָיו כִּי הִלְבִּישֵׁנִי בְּגָדֵי יִשְׁעֵי מַעֲיֵל צְדָקָה יַעֲטֵנִי כְּחֹתֵן יִכְהֹן פָּאֵר וְכַפְלָה תַּעֲדָה כְּלִיָּהּ" (ישעיהו ס"א י'), כשם שכהן בראש כך חתן בראש.

הכהן יושב בראש

תנא דבי רבי ישמעאל, נאמר בכהנים, "**וְקִדְשָׁתוּ**" כי את לחם אֲלֹקִיָּהּ הוּא מְקַרֵּב קֹדֶשׁ יְהוָה לָךְ כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה' מְקַדְשְׁכֶם" (ויקרא כ"א ח') ללמד שיש להקדימו לכל דבר שבקדושה, לפתוח ראשון [לקרות בספר תורה], ולברך [ברכת המזון] ראשון, וליטול מנה יפה ראשון^א.

דף כ"ט

יציאת הנשמה מהגוף

לדברי רבי חנינא – קשה יציאת נשמה מן הגוף, **כציפורי בפי הוושט**, [כלומר כהוצאת החבל הקשור בתורן הספינה, שהוא קשור בו בחזקה, ויוצא בקושי].

ולדברי רבי יוחנן – קשה יציאת נשמה מן הגוף **כפטורי בפי וושט**, [כלומר כהוצאת החבל שקושרים בו שתי ספינות יחד, שכדי שלא יפרדו, הוא קשור בחזקה, ויוצא בקושי].

^א פירוש, יש לישראל ליתן לו, אבל הוא אין לו ליטול, כדאמרין פרק מקום שנהגו, הנותן עיניו בחלק יפה אינו רואה סימן ברכה. מיהו נראה לי דכהן, כיון שזהו דינו, יכול לראות סימן ברכה. ואף על פי שאומרים בפרק הזרוע, "ונתני", ולא שיטול מעצמו, אין זה לוקח מתנתו, כי אם רואה שפיר מה שהוא רוצה, ואומר ליתן לו. [תוס'].